

MAANPUOLUSTUSKORKEAKOULU

LEGENDASTA KORVIKEASEEKSI – KONEPISTOOLIN KÄYTTÖ- PERUSTEIDEN KEHITTYMINEN KIVÄÄRIRYHMÄSSÄ TALVISO- DAN PÄÄTTYMISESTÄ RYNNÄKKÖKIVÄÄRIHANKINTOJEN AL- KAMISEEN

Pro gradu -tutkielma

Yliluutnantti

Mikael Hänninen

Sotatieteiden maisterikurssi 7

Panssariopintosuunta

Huhtikuu 2018

MAANPUOLUSTUSKORKEAKOULU

Kurssi Sotatieteiden maisterikurssi 7	Linja Maasotalinja
Tekijä Yliluutnantti Mikael Hänninen	
Tutkielman nimi LEGENDASTA KORVIKEASEEKSI – KONEPISTOOLIN KÄYTTÖPERUSTEIDEN KEHITTÄMINEN KIVÄÄRIRYHMÄSSÄ TALVISODAN PÄÄTTYMISESTÄ RYNNÄK-KÖKIVÄÄRIHANKINTOJEN ALKAMISEEN	
Oppiaine, johon työ liittyy Sotahistoria	Säilytyspaikka Maanpuolustuskorkeakoulun kirjasto
Aika Huhtikuu 2018	Tekstisivuja 101 Liitesivuja 9
TIIVISTELMÄ <p>Tutkimuksessa selvitetään, miten konepistoolin käyttöperusteet Puolustuslaitoksen kivääri-ryhmässä ovat kehittyneet vuodesta 1940 lähtien 1960-luvun alkuun saakka. Tutkimuksessa luodaan kuvaus konepistoolin käyttöperusteiden kehittämisessä kivääriryhmässä sen kohtamien murroskohtien kautta. Käyttöperusteiden kehittyminen kuvataan aikansa keskustelun, sen pohjalta tehtyjen päätösten, määrävahvuuksien kehittymisen, kansainvälisen asekehittelyn viitteiden sekä kotimaisen asekehittelyn ja -tuotannon kautta.</p> <p>Tutkimuksessa käytetään laadullista sotahistorian tutkimusmenetelmää. Tärkeimmän lähdeaineiston muodostavat Kansallisarkiston primaarilähteet, joita ovat muun muassa Päämajan koulutusosaston ja operatiivisen osaston maavoimatoimiston keräämät talvi- ja jatkosodan sotakokemukset, päätöksiä tehneiden tahojen työskentelystä jääneet asiakirjat sekä eri toimikuntien laatimat muistiot ja pöytäkirjat. Lisäksi on käytetty ohjesääntöjä ja oppaita, aikalaistutkimuksia sekä alan tutkimuskirjallisuutta. Näkökulman syventämiseksi on myös haastateltu alan johtavia kotimaisia asiantuntijoita.</p> <p>Puolustuslaitoksessa talvisodan havaintojen perusteella tehty ja välirauhan aikana toteutettu siirtyminen kivääri- ja pikakivääriryhmiä sisältäneestä kiväärijoukkueesta yhtenäisiin kivääriryhmiin vaikutti merkittävästi konepistoolin asemaan kivääriryhmässä. Konepistoolista tuli ryhmän perusaseistukseen kuuluva ase. Muutoksessa konepistoolin määrävahvuudet kaksinkertaistuivat.</p> <p>Konepistoolin käyttöä kivääriryhmässä tehostettiin koko jatkosodan ajan. Jatkosodan aikana konepistooli oli avainasemassa kivääriryhmän tulivoiman kasvattamisessa ja sen määrävahvuudet kolminkertaistettiin. Tutkimuksessa selvisi, että keväällä 1944 käytiin keskustelua konepistoolien määrän rajoittamisesta kivääriryhmässä. Keskustelut eivät kuitenkaan ehtineet konkretisoitua rajoittamispäätöksiksi sodan lopputapahtumien vuoksi.</p> <p>Sotien päätyttyä konepistoolin käyttöperusteiden kehityksen kohteena olivat vain tutkimus- ja ohjesääntötyö asekehittelyn ja -tuotannon lamautuessa noin vuosikymmeneksi. Konepistoolin asema kuitenkin korostui edelleen, koska se oli tuolloin paras Puolustuslaitoksen käytettävissä oleva kivääriryhmän perusase. Myöhemmin 1950-luvun puolivälistä alkaen parantunut taloustilanne, liehtynyt poliittinen tilanne ja otolliset asekaupat mahdollistivat jälleen konepistoolin käyttöperusteiden kehittämisen. Kansainväliset viitteet rynnäkkökivääristä sekä kotimaisten rynnäkkökivääriprojektien käynnistyminen suuntasivat konepistoolin käyttöperusteiden kehittämisen 1950-luvun lopulla kuitenkin takaisin kohti 1930-luvun korvikeeseen asemaa.</p>	
AVAINSANAT kevytaseudistus, kivääriryhmä, konepistooli, Suomi-konepistooli	

SISÄLLYS

1. JOHDANTO	1
1.1. Johdatus tutkimusaiheeseen	1
1.2. Aiempi tutkimus	5
1.3. Tutkimusongelma, tutkimuksen rakenne, rajaus sekä viitekehys.....	8
1.4. Tutkimusmenetelmät	13
1.5. Tutkimuksen lähdeaineisto	16
2. VÄLIRAUHAN AIKA – KORVIKEASEESTA KIVÄÄRIRYHMÄN PERUSASEEKSI	22
2.1. Sotakokemukset kehityksen perustana	22
2.2. Konepistoolin käyttöperusteet uudistuvat	30
3. JATKOSOTA – KONEPISTOOLI KIVÄÄRIRYHMÄN TÄRKEIMMÄKSI ASEEKSI.....	35
3.1. Päättävöitteena konepistoolien lisääminen kivääriryhmiin	35
3.2. Konepistoolista tulee kivääriryhmän tärkein ase.....	45
3.2.1 Jatkosodan aikaiset pyrkimykset yleisaseen luomiseksi	54
4. SOTA PÄÄTTYÖ – KONEPISTOOLIN ASEMA KIVÄÄRIRYHMÄSSÄ VAHVISTUU.....	56
4.1. Tutkimus- ja ohjesääntötyö kehityksen ainoina kohteina	56
4.2. Aika on ajamassa kivääriryhmän aseistuksen ohi	69
5. RYNNÄKKÖKIVÄÄRIHANKINNAT ALKAVAT – KONEPISTOOLI PALAA KORVIKEASEEKSI	75
5.1. Kansainväliset viitteet yleisaseesta kehityksen taustalla.....	75
5.2. Konepistoolihankintoja sodan jälkeen – tavoitteena konepistoolikannan käyttöedellytysten turvaaminen	82
5.3. Rynnäkkökivääri yleisaseeksi – konepistooli korvikeaseeksi	85
6. JOHTOPÄÄTÖKSET	88
LÄHTEET	102
LIITTEET	

LEGENDASTA KORVIKEASEEKSI – KONEPISTOOLIN KÄYTTÖ- PERUSTEIDEN KEHITTYMINEN KIVÄÄRIRYHMÄSSÄ TALVISO- DAN PÄÄTTYMISESTÄ RYNNÄKKÖKIVÄÄRIHANKINTOJEN AL- KAMISEEN

1. JOHDANTO

1.1. Johdatus tutkimusaiheeseen

Tässä tutkimuksessa kuvataan konepistoolin käyttöperusteiden kehittyminen talvisodan päättymisestä rynnäkkökiväärihankintojen alkamiseen saakka. Tutkimus oli tarpeellinen, koska sen johdosta löytyi uutta tietoa jatkosodan loppupuolelta konepistoolin käyttöperusteiden kehittymiseen liittyen. Toisaalta aikaisempi tutkimus on keskittynyt pääosin joko Suomi-konepistoolin tai kotimaisen asetuotannon ympärille tai kertomaan yksittäisistä tapahtumista näiden aiheiden ympärillä. Kokonaiskuvan rakentava tutkimus konepistoolin käyttöperusteiden kehittämisestä kivääriryhmässä, joka kokoaisi yhteen taustalla vaikuttaneen keskustelun, päätökset, määrävahvuuksien kehittymisen ja kotimaiset sekä kansainväliset vaikuttimet on toistaiseksi puuttunut. Tämä tutkimus selvittää sotahistorian tutkimusmenetelmiä käyttäen miten ja miksi talvisodan legendasta tuli lopulta rynnäkkökiväärien korvike.

Johdatuksena tutkimusaiheeseen esitellään konepistoolin käyttöperusteiden kehittyminen Suomessa talvisodan päättymiseen mennessä sekä määritellään tutkimuksen kannalta olennainen termi; käyttöperusteet.

Käyttöperusteet ovat tapa käyttää taisteluvälinettä joukoissa. Termi sisältää myös taisteluvälineen jakoperusteet ja määrävahvuudet sotilasjoukossa. Tutkimuksessa käyttöperusteet siis tarkoittavat konepistoolien käyttöä ja jakamista jalkaväen kivääriryhmille.

Tutkimuksen kannalta termi käyttöperusteet kuvaa parhaiten konepistoolin käyttöön kivääri-ryhmässä vaikuttaneita tekijöitä. Muut käytettävissä olevat termit, kuten käyttötapa tai käyttötaktiikka, kattaisivat vain osan kokonaisuuteen vaikuttaneista seikoista, keskittyen lähinnä itse aseiden käyttöön tai taistelutekniseen kehitykseen, määrävahvuuksien ja ohjesäännöissä esiintyvien jakoperusteiden jäädessä sivuosaan. Termi käyttöperiaate sen sijaan on lähes tarkoituksenmukainen, mutta termi käyttöperuste valikoitui käyttöön, koska se esiintyy aikalaiskirjoituksissa ja soveltuu näin ollen selkeästi uudempaa termiä käyttöperiaate paremmin tämän tutkimuksen käyttöön.

Konepistooli kehitettiin asetyyppinä ennen ensimmäistä maailmansotaa. Läpimurtonsa sotilasaseena se teki kuitenkin vasta ensimmäisen maailmansodan lopulla Saksan armeijassa, jossa se osoittautui tehokkaaksi lähitaisteluaseeksi. Konepistooli oli oman aikansa kompromissitavanomaisten jalkaväenaseiden ominaisuuksista. Se tavoitteli niiden parhaita ominaisuuksia: pikakiväärin tulivoimaa ja liikuteltavuutta, kiväärin yleisaseenomaista käytettävyyttä sekä pistoolin keveyttä ja ketteryyttä. Ensimmäinen käytännöllinen, taistelukentälle soveltuva konepistooli, oli saksalainen massasulkuinen ensimmäisen maailmansodan loppuvaiheessa käyttöön otettu Bergmann MP 18.¹

Suomessa ensimmäiset käyttökokemukset konepistoolista sai Suojeluskuntajärjestö 1920-luvun alussa, varsin varhain kenttäkelpoisen konepistoolin kehittämisen jälkeen. Suojeluskuntajärjestö hankki vuonna 1921 neljä kappaletta Bergmann-konepistooleita opetus- ja esittelykäyttöön. Suojeluskuntajärjestössä päätettiin aseista saatujen myönteisten kokemusten vuoksi tilata niitä huomattava määrä lisää. Vuonna 1922 järjestölle tilattiin tuhat asetta ja tultaessa vuoteen 1926 oli konepistoolien määrä kasvanut hieman alle 1 200 kappaleeseen.² On merkille pantavaa, että Suojeluskuntajärjestö testasi kansainvälisesti katsottuna ensimmäisten joukossa yhdysvaltalaisvalmisteista Thompson-konepistoolia jo 1920-luvun alussa³.

¹ Kivääriliiperisten aseiden rakenne, (*Kiv.kal. as. rak.*) 1947, 1948, s. 25; Miller, David, Ridefort, Gerard: *Weapons of the elite forces*, Smithmark Books, New York 1992, s. 9–10; Nelson, Thomas: *The world's submachine guns (machine pistols) volume I*, International Small Arms Publishers, Cologne 1963, s. 2–5.

² Palokangas, Markku: *Sotilaskäsiaseet Suomessa 1918–1988, Suomen maanpuolustuksen ja sotien kevyt kivääriliiperinen aseistus itsenäisyyden 70 vuoden aikana, 3 osa, Ulkomaiset aseet*, Suomen Asehistoriallisen Seuran julkaisuja N:o1, Vammalan kirjapaino Oy 1991c, s. 179–180.

³ Pohjolainen, Heikki, varatuomari sekä Suomen asemuseosäitiön puheenjohtaja: konepistoolin käyttöperusteiden kehittyminen, haastattelu 13.8.2017, materiaali kirjoittajalla.

Suojeluskuntajärjestö asetti konepistoolit joukkueorganisaatioonsa kokoonpanoon vuonna 1924, jolloin suojeluskunnan kiväärijoukkueessa oli määrävahvuuden mukaan kaksi konepistoolia. Ne oli jaettu molemmille puolijoukkueille tasan, yksi ase puolijoukkueen toiselle kivääriryhmälle.⁴ Tämä oli merkittävää konepistoolin käyttöperusteiden tulevaisuuden kannalta, sillä konepistoolit jaettiin suoraan suojeluskuntien iskuportaani joukoille eikä erikoisjoukoille tai sotilaspoliisiosastoille, kuten kansainvälisesti oli tapana. Puolustuslaitos⁵ seurasi hitaasti tätä Suojeluskuntajärjestön viitoittamaa kehitystä omalla konepistoolimallillaan noin vuosikymmentä myöhemmin vuonna 1931.⁶

Puolustuslaitoksessa ei oltu juurikaan kiinnostuneita konepistoolista 1920-luvun alussa. Konepistooli arvioitiin ainoastaan poliisikäyttöön soveltuvaksi ja sen uskottiin olevan vain tilapäinen muoti-ilmiö silloisessa sotilaseiden kirjossa. Käyttöperusteiden tasolla jalkaväen taktiikan pikakivääripainotteisuus ja vaikea konetuliasetilanne olivat omiaan haittaamaan konepistoolin etujen havaitsemista. Etenkin Puolustuslaitoksen ylimmässä johdossa konepistoolin hyvät ominaisuudet jalkaväen aseena jätettiin vähälle huomiolle, vaikka konepistoolin eduista oli kirjoitettu myös julkisesti.⁷

Pikakivääriasetyyppin laajamittainen käyttö, kehitystyö ja kansainvälinen suosio jarruttivat konepistoolien hankintaa ja kehitystä Puolustuslaitoksessa 1920-luvulta aina 1930-luvun puoleenväliin saakka. Vasta 1930-luvun puolivälistä lähtien konepistooliasetyyppeihin alettiin suhtautua Puolustuslaitoksessa myönteisemmin; tämä johtui uudesta varmatoimisesta Suomi-konepistooli m31-mallista, edullisemmiksi muodostuneista hankintakustannuksista sekä alati kasvavasta sodan uhasta Euroopassa. Myönteinen asenne Suomi-konepistooliin ei kuitenkaan vaikuttanut itse konepistoolin käyttöperusteiden kehittämiseen. Konepistooli oli tuolloin Puolustuslaitoksessa pikakiväärin korvikease, jalkaväen perusaseistukseen kuulumisen sijaan. Tämä tilanne säilyi aina talvisotaan asti, ja konepistoolien kokonaismäärä jäi tuolloin kenttäarmeijan kokoon nähden mitättömän pieneksi.⁸

⁴ Sélen, Kari, Pylkkänen, Ali: *Sarkatakkien armeija, Suojeluskunnat ja suojeluskuntalaiset 1918–1944*, WSOY, Helsinki 2004, s. 442.

⁵ Vuoteen 1974 asti Puolustuslaitos toimi nykyisen Puolustusvoimien nimenä. Tutkimuksessa käytetään aikakaudella käytettyä nimeä Puolustuslaitos. Palokangas (2011).

⁶ Palokangas (1991c) s. 179–180; Palokangas, Markku, valtiotieteiden maisteri: konepistoolin käyttöperusteiden kehittyminen, haastattelut 16.5.2011, 15–17.8.2011, 24.1.2012, materiaali kirjoittajalla.

⁷ Palokangas (2011); Markku: *Sotilaskäsiaseet Suomessa 1918–1988, Suomen maanpuolustuksen ja sotien kevyt kiväärikaliperäinen aseistus itsenäisyyden 70 vuoden aikana, 2 osa, Suomalaiset aseet*, Suomen Asehistoriallisen Seuran julkaisu N:o1, Vammalan kirjapaino Oy 1991b, s. 247–248, 256.

⁸ Palokangas (2011); Palokangas (1991b), s. 247–248, 256.

Suomalaisessa jalkaväkitaktiikassa korostettiin 1920–1930-luvuilla erityisesti peitteisessä maastossa toimimista, talviolosuhteiden hyväksikäyttöä ja näihin liitettävää jalkaväen tulivoimaa sekä liikkuvuutta. Konepistooli oli käytännössä ensimmäinen konetuliase, joka vastasi tuona ajankohtana asetettuja liikuteltavuuden ja tulivoiman vaatimuksia.⁹ Suomen olosuhteisiin erinomaisesti soveltuvaa konepistoolia ei vielä tuolloin kuitenkaan osattu hyödyntää Puolustuslaitoksen taholla, mutta toisaalta ei laajamittaisesti Suojeluskuntajärjestössäkään.¹⁰

Talvisodan alkaessa Puolustuslaitoksessa havaittiin nopeasti konepistoolin huonot ominaisuudet kivääriryhmän ja -joukkueen tulitukiaseena verrattuna kone- ja pikakivääreihin. Samoin havaittiin se, että kevyesti aseistettujen ja siten helpommin liikuteltavien joukkojen käytössä harvalukuiset konepistoolit pääsivät ominaisuuksiltaan selkeästi tehokkaampaan käyttöön.¹¹ Talvisodassa käytössä ollut kivääri- ja pikakivääriryhmä sekä kiväärijoukkue on esitetty liitteessä 1.¹²

Talvisodan aikana rintamilla olleet komentajat ja päälliköt ryhtyivät kevyesti varustetuista ja liikkuvista osastoista saatujen hyvien kokemusten perusteella organisoimaan joukkoihinsa osastoja, joihin konepistooleja pyrittiin keskittämään. Konepistoolit siirrettiin määrävahvuuksien mukaisista sijoituspaikoistaan kivääriryhmän ja joukkueen organisaatiossa olosuhteiden pakosta yksittäistaistelijoiden ja liikkuvien osastojen lähitaisteluaseiksi. Käyttö oli epävirallista, sillä sodan olosuhteissa ohjesääntöjen muuttumisen odotteluun ei ollut aikaa.¹³

Kokonaisuudessaan Puolustuslaitoksella oli talvisodassa noin konepistoolia 5 000, joista Suomi-konepistooleja oli noin 4 000. Talvisodan tuotanto riitti korvaamaan sodan konepistoolimenetykset ja lisäämään niiden määriä hieman. Talvisodan olosuhteissa tuotannon nopea lisääminen ei kuitenkaan ollut mahdollista ja jo tilattujen asemäärienkin toimittaminen aiheutti Tikkakosken tehtaalle ongelmia. Konepistooliasetyypin kannalta 1930-luvulla tehdyt päätökset alkoivat siis näkyä. Tuotanto-ongelmista johtuen, yllättävää kyllä, talvisodan aikana tilattiin kahdessa erässä vain noin 800 uutta konepistoolia sekä yksi 600 aseiden erä valmiita osia

⁹ Tynkkynen, Vesa: *Hyökkäyksestä puolustukseen, taktiikan kehittymisen ensimmäiset vuosikymmenet Suomessa*, Maanpuolustuskorkeakoulun Taktiikan laitoksen julkaisusarja 1/1996, Nettopaino Oy, Joutsa 1996, s. 34–44.

¹⁰ Palokangas (2011).

¹¹ Päämaja, Operatiivisen osaston maavoimatoimisto, sal, kootut sotakokemukset vuosilta 1939–1940, T 2868/1, Kansallisarkisto, passim.

¹² Päämaja, Ulkomaantoimisto, jaosto II:n raportti, saksalainen jalkaväki Puolan sotaretken jälkeen, 1940, T 2868/1, Kansallisarkisto.

¹³ Palokangas, Markku: *Suomalaisjoukkojen aseistus ja varustus*, teoksessa Leskinen, Jari (toim.), Juutilainen, Antti (toim.): *Talvisodan pikkujättiläinen*, Werner Söderström Osakeyhtiö, Porvoo 2006, 332–334.

kokoonpantavaksi¹⁴. Talvisodan päättyessä konepistoolia oli Puolustuslaitoksen käytössä yhteensä noin 6 200 kappaletta¹⁵. Sotakokemusten vaikutuksesta merkittävästi kasvaneet konepistoolitilaukset sijoittuvatkin vasta niin sanotun välirauhan aikaan.¹⁶

Talvisota oli konepistoolin tulikaste, jossa sen ominaisuudet ja käyttöperusteet testattiin. Talvisota osoitti, että aseiden ominaisuudet jalkaväen aseena ja mallivalinta olivat osuneet oikeaan, mutta käyttöperusteet eli määrävahvuudet ja sijoittaminen kivääriryhmän organisaatioon eivät vastanneet tarkoitustaan. Suomalaiset aloittivat konepistoolin käyttöperusteiden kehittämisen sekä tuotannon kasvattamisen jo talvisodan aikana, mutta lyhyt, noin kolme kuukautta kestänyt sota ei mahdollistanut käyttöperusteiden uudistusta ohjesääntötasolla eikä kokonaan myöskään käytännössä. Perusteellisia uudistuksia konepistoolin käyttöperusteissa ryhdyttiinkin toteuttamaan virallisella tasolla vasta välirauhan aikana.¹⁷ Tämä talvisodan päättymisen hetkellä vallinnut tilanne muodostaa tutkimuksen lähtökohtatilanteen.

1.2. Aiempi tutkimus

Jalkaväen aseita ja niiden käyttöä itsenäisyyden aikana on tutkittu laajasti niin Puolustusvoimissa kuin kotimaisessa tiedeyhteisössäkin. Aikaisemman laajan tutkimuspohjan hyödyntäminen on mahdollistanut tutkimusaiheen rajaamisen näinkin yksityiskohtaiseksi. Tiedon hajanaisuus ja erilaiset näkökulmavalinnat aikaisemman tutkimuksen osalta oikeuttavat uuden selkeän tutkimuskokonaisuuden rakentamisen nimenomaan konepistoolin käyttöperusteiden ympärille. Aikaisemmin konepistoolin käyttöperusteita sivunnut tutkimus ei ole antanut selkeää ja koottua vastausta siihen, miten ja minkä johdosta konepistoolin käyttöperusteet kehittyivät kivääriryhmässä välirauhan ajasta rynnäkkökiväärihankintojen alkamiseen.

Markku Palokangas on tutkinut aihetta kolmiosaisessa kirjasarjassaan *Sotilaskäsiaseet Suomessa 1918–1988*, mutta aiheen laajuuden ja teoksen luonteen vuoksi keskittyminen yksityiskohtaisesti konepistoolin käyttöperusteiden kehittymiseen ei ole ollut tarkoituksenmukaista. Teossarja johdottaa alkuperäislähteille ja siinä esitetään lähes kaikki konepistoolin käyttöperusteisiin vaikuttaneet suuret kokonaisuudet vähintään luettelomaisesti läpi. Teossarja on ollut tutkimusaiheen kokonaiskuvan ja -tilanteen muodostamisen kannalta erittäin tärkeä.

¹⁴ Taisteluväliosaston tilauksia, 1939, T 24308/5, Kansallisarkisto; Taisteluväliosaston tilauksia, 1940, T 24308/8, Kansallisarkisto.

¹⁵ Palokangas (2006), s. 333.

¹⁶ Palokangas (1991b), s. 256–257; Palokangas (2011).

¹⁷ Palokangas (2011).

Palokankaan teossarja on ollut myös korvaamaton apuväline tutkittaessa taisteluvälinehallinnon kehittymistä ja avainhenkilöitä. Teossarjan avulla on ollut mahdollista löytää keskusteluiden kannalta olennaiset tahot taisteluvälinehallinnon alajohtoportaista aina tykistön tarkastajaan saakka sekä päästä näiden arkistonmuodostajien jäljille. Samalla monimutkaisesta ja vähän tutkitusta aiheesta on ollut mahdollista muuta tutkimuskirjallisuutta ristiin vertailemalla muodostaa uusi aukoton kuva henkilövaikuttajista konepistoolin käyttöperusteiden taustalla.

Puolustuslaitoksessa sotien aikana tapahtunutta kehitystä ja sen takana vaikuttaneita syitä on tutkinut Vesa Tynkkynen väitöskirjassaan: *Hyökkäyksestä puolustukseen - taktiikan kehittymisen ensimmäiset vuosikymmenet Suomessa*. Väitöskirjan kautta on ollut mahdollista saada kokonaiskuva Puolustuslaitoksessa tapahtuneesta taktiikan kehityksestä ja ennen kaikkea muutoksen taustalla olleiden upseerien asemasta tutkimuksen ajanjaksolla. Tähän suomalaisen taktiikan kokonaiskehitykseen liittyvät myös konepistoolin käyttöperusteet omana pienenä kokonaisuutenaan. Tutkimuksen kautta hahmottuvat myös Puolustuslaitoksen toimintatavat muun muassa sotakokemusten keräämisessä ja päätöksentekoprosesseissa. Arkistonmuodostajien löytämisen kannalta Tynkkynen väitöskirja on ollut lähes korvaamaton.

Julkaistusta kirjallisuudessa löytyy pääosin tutkimuksen ajanjaksolle konepistooliin keskittyvä teos: Timo ja Harri Hyytisen *Suomi-konepistoolin tarina*. Teos on kuitenkin tehty kaupallisia tarkoituksia varten, eikä se sisällä lainkaan lähdeviitteitä. Julkaisu sisältää myös toistoa ja ylisanoja, jotka laskevat tekstin uskottavuutta tieteellisestä näkökulmasta tarkasteltuna. Teoksessa kuvatut määrävahvuuden muutokset eivät ole uuden tutkimuksen valossa tarkkoja ja sisältävät yleistyksiä, jotka johtuvat todennäköisesti tiedon sirpaleisuudesta ja puutteellisesta taustatyöstä. Teoksen paras anti onkin olla vain tausta-aineistona aiheeseen perehtymiselle.

Kotimaista aseollisuutta, sekä tuotantomääriä tutkittaessa arvokkaaksi lähteeksi muodostui eversti Risto Erjolan tutkimus *Aseiden valmistus Suomessa vuosina 1939–1945*. Teoksen kautta on ollut mahdollista saavuttaa kokonaiskuva sodan aikaisesta konepistoolituotannosta ja tuotantomääristä sekä arkistonmuodostajista. Luku- ja päivämäärien osalta oli kuitenkin syytä tehdä ristiinvertailua eri tutkijoiden saavuttamien tulosten välillä, luotettavien päätelmien tekemiseksi.

Kiväärikomppanian, -joukkueen ja -ryhmän kehittymistä sekä niistä saatuja sotakokemuksia on tutkittu Puolustusvoimissa varsin laajasti. Näkökulmat ovat kuitenkin olleet organisaatioiden kehittämisessä tai näiden aseistuksen yleisessä kehityksessä, ja sen johdosta näkökulma

konepistoolia koskevien asioiden ympärillä ei ole terävöitynyt.¹⁸ Tämä on johtanut siihen, että konepistoolin käyttöperusteita on vain sivuttu jolloin paljon olennaista niiden kehityksestä on jäänyt tutkimatta. Opinnäytteet ovat kuitenkin olleet arvokas apuväline lähdeaineiston hahmottamisessa ja ennen kaikkea sen näyttämässä mitä ei ole vielä tutkittu tai mihin kohtaan konepistoolin käyttöperusteiden kehittymisestä näkökulmaa ei ole vielä terävöitetty.

Kahdessa tämän tutkimuksen aihealuetta lähimpänä olevassa tutkielmassa keskitytään koko kivääriryhmän kehitykseen. Sen johdosta konepistoolia koskeva käsittely on niissä rajallista ja paljolti sekundaarilähteisiin pohjautuvaa.¹⁹ Tutkielmissa ei muun muassa käsitellä konepistoolin käyttöperusteiden kannalta olennaista seikkaa eli kevään 1944 konepistoolin määrien rajoittamiseen tähtäävää keskustelua kivääriryhmissä. Tämän aiheen voidaan kuitenkin katsoa olevan, varsinkin toisen tutkimuksen osalta, relevantti osa tutkimusta. Käsitteilyn puuttumisen syynä lienee se, että alkuperäisaineistosta tätä lähdettä ei ole löydetty. Se onkin ymmärrettävää erittäin laajan ja hajanaisen lähdeaineiston vuoksi.

Suomi-konepistoolin tuotannon ja Oy Tikkakoski Ab:n vaiheet on tutkittu erittäin kattavalla tavalla Jyri Ylösen Pro gradu opinnäytteessä ”... *Mutta kaiken yli tikkasi Rokan konepistooli niin kuin ompelukone*”. *Oy Tikkakoski Ab:n Suomikonepistoolituotanto talvi- ja jatkosodan aikana*.²⁰ Aihevalinta ja suppeahko näkökulma on mahdollistanut kattavan tarkastelun tutkitavasta aiheesta. Tutkimustyön perusteellisuus ja mittava alkuperäisen lähdeaineiston käyttö välittyvät tutkimuksesta. Ylösen opinnäyte on hyvä apuväline eri lähteiden väliseen luku- ja päivämäärätietojen ristiinvertailuun muun muassa Suomi-konepistoolin tuotannosta.

Puolustuslaitoksen määrärahojen ja materiaalisen tilanteen kehittymistä ja taustoja on tutkimuksessa tarkasteltu alan perusteosten Vilho Tervasmäki *Puolustushallinto sodan ja rauhan aikana 1939–1978* ja Huoltoupseeriyhdistyksen julkaisemaa *Puolustusvoimien huolto 1918–1986* kautta. Teosten tärkein anti on olla taustoittamassa aikanaan tehtyjä ratkaisuja.

¹⁸ Lindeman, Risto: *Suomalaisen kivääriryhmän kokoonpano ja aseistuksen kehitys 1918–1940*, 83. kadettikursin sotahistorian tutkielma, Maanpuolustuskorkeakoulu 2000, Maanpuolustuskorkeakoulun kurssikirjasto, Helsinki, passim.; Louhi, Sampo: *Kiväärikomppanian kehittyminen jatkosodasta 1970-luvulle*, Sotatieteiden maisterikurssi 4, Maanpuolustuskorkeakoulu 2015, Maanpuolustuskoulun kurssikirjasto, Helsinki, passim.; Peltonen, Janne-Matti: *Kivääriryhmän kokoonpanon ja aseistuksen kehitys sotien aikana ja niiden jälkeen*, 83. kadettikursin sotahistorian tutkielma, Maanpuolustuskorkeakoulu 2000, Maanpuolustuskorkeakoulun kurssikirjasto, Helsinki, passim.; Valkeajärvi, Jukka: *Suomalaisten vuosina 1939–1945 käyttämät jalkaväkiaseet ja niistä saadut kokemukset*, Kadettikoulun tutkielma 1985, Kansallisarkisto, passim.

¹⁹ Lindeman (2000), passim.; Peltonen (2000), passim.

On ymmärrettävää, että kansainvälistä tutkimusta konepistoolin käyttöperusteiden kehittämisestä Puolustuslaitoksessa tai konepistoolin käytöstä Suomessa ei ole tehty. Ulkomaisten tutkijoiden on ymmärrettävästi hankala käyttää suomalaisia primaarilähteitä niiden kielen ja toisaalta sijainnin vuoksi. Kansainvälinen tarkastelu onkin keskittynyt lähinnä talvi- ja jatkosodan aikaan ja etenkin Suomi-konepistoolin ympärille. Uusin aihetta käsittelevä varsin laaja teos on vuoden 2017 Leroy Thompsonin, *The Suomi submachine gun*. Toinen aihetta käsittelevä varsin tuore ulkomainen teos on Michael Heidlerin *Die finnische Maschinenpistole Suomi M/31*. Konepistooliaseistuksen kansainvälinen kehitys, eri valtioiden välinen vuorovaikutus konepistoolin käyttöperusteiden kehittämisessä sekä tarkat tiedot aikakauden konepistoolimalleista löytyvät alan arvostetusta kirjasarjasta Thomas Nelson: *The world's submachine guns (machine pistols) volume 1 & 2*.²¹

1.3. Tutkimusongelma, tutkimuksen rakenne, rajaus sekä viitekehys

Tutkimuksen pääkysymyksenä on, *miten konepistoolin käyttöperusteet muuttuivat jalkaväen kivääriryhmässä talvisodan päättymisestä rynnäkkökiväärihankintojen alkamiseen?* Tähän vastataan neljän alakysymyksen kautta.

Alatutkimuskysymyksinä ovat:

Mitkä olivat tärkeimmät keskustelutahot, ja mikä oli niiden vaikutus konepistoolin käyttöperusteita koskeviin päätöksiin?

Millaista keskustelua²² konepistoolin käyttöperusteiden osalta käytiin Puolustuslaitoksen johdon ja asiantuntijoiden kesken?

Miten konepistoolin käyttöperusteita koskevat päätökset vaikuttivat kivääriryhmän konepistoolimäärävahvuuksiin?

Miten kansainväliset viitteet asekehityksestä, poliittinen tilanne sekä asetuoanto tai -kaupat vaikuttivat konepistoolin käyttöperusteiden kehittymiseen kivääriryhmässä?

²⁰ Ylönen, Jyri: "... mutta kaiken yli tikkasi Rokan konepistooli niin kuin ompelukone." *Oy Tikkoski Ab:n Suomi-konepistooli tuotanto talvi- ja jatkosodan aikana*, pro gradu -tutkielma, Maanpuolustuskorkeakoulun kurssikirjasto, Helsinki, Jyväskylän yliopisto 1997, passim.

²¹ Heidler, Michael: *Die finnische Maschinenpistole Suomi M/31*, VDM Heinz Nickel 2015; Thompson, Leroy: *The Suomi submachine gun*, Osprey Publishing, Oxford 2017. Teoksiin ei tässä yhteydessä viitata, mutta ne esitetään löytämisen helpottamiseksi.

Pääluvut sisältävät lyhyen taustoituksen, jossa aikakautena vallinnutta ajattelua kuvataan lyhyen sitaatin avulla. Tällä kuvataan tiivistetysti kunakin aikana vallinnut historiallinen konteksti. Päälukujen tärkeimmän osion muodostavat primäärilähteiden kautta suoritettu tarkastelu aikakautensa keskusteluista sekä päätöksistä konepistoolin käyttöperusteisiin liittyen. Tämän jälkeen pääluvun toisessa osassa muodostetaan kuva keskustelujen ja tehtyjen päätösten käytännön vaikutuksista konepistoolin käyttöperusteiden kehittymiselle. Aikakauden poliittinen tilanne, asetuotannon ja -kauppojen sekä kansainvälisen asekehittelyn viitteiden merkitys käsitellään ajanjakson toteutuneita tosiseikkoja vasten tarkastellen.

Tutkimuksessa tarkastellaan konepistoolin käyttöperusteiden kehittyminen talvisodan päättymisestä keväällä 1940 aina rynnäkkökiväärihankintojen alkamiseen 1960-luvun alussa. Tarkasteltava ajanjakso sisältää neljä selkeää kokonaisuutta konepistoolin käyttöperusteiden kehittämisessä. Siksi onkin luonnollista, että tutkimuksen rakenne muotoutuu juuri näiden neljän kokonaisuuden ympärille.

Ensimmäinen selkeä kokonaisuus käyttöperusteiden kehittämisessä on havaittavissa talvi- ja jatkosodan välisessä välirauhan ajassa. Talvisodan sotakokemusten pohjalta armeijan ylimmän johdon piirissä tapahtui kokonaisvaltainen suunnanmuutos konepistoolin arvostuksessa jalkaväen aseena. Konepistoolin asema pikakiväärin korvikeaseena päättyi ja siitä tuli toinen jalkaväen perusase kertalaukauskiväärin rinnalle.²³

Toinen merkittävä ajanjakso on jatkosodan aika, jolloin konepistoolien määrävahvuuksia nostettiin jatkuvasti ja sen asema jalkaväen perusaseena korostui. Jatkosodan aikana konepistooli nousi kivääriryhmässä määrällisesti lähes kiväärin kanssa tasaveroiseksi aseeksi, pikakiväärin säilyessä edelleen jo 1920-luvulla määritetyssä tulitukiaseen tehtävässä. Ajanjakson aikana kotimaiset käytännön havainnot konepistoolin ominaisuuksien puutteista käynnistivät myös kotimaiset kehitysprojektit jalkaväen yleisaseen luomiseksi. Kotimaiset kehitysprojektit ja ajatukset uudesta jalkaväen yleisaseesta jäivät kuitenkin maailmansodan lopputapahtumien jalkoihin ja nousivat uudistuneina esiin vasta noin vuosikymmentä myöhemmin 1950-luvulla.²⁴

²² Keskusteluilla tarkoitetaan konepistoolin käyttöperusteista päättäneiden tahojen muistioita, käskyjä, kirjeenvaihtoa, artikkeleita tai kerättyjen sotakokemusten tarkastelua.

²³ Palokangas (2017); Pohjolainen (2017); Tynkkynen (1996), s. 131–132, 135.

²⁴ Palokangas (1991b), s. 256–257; Palokangas (2017); Pohjolainen (2017).

Kolmas tärkeä ajanjakso konepistoolin käyttöperusteiden kannalta sijoittuu jatkosodan jälkeen alkaneeseen tutkimus- ja kehitystyöhön sekä erityisesti niiden kohtaamiin vaikeuksiin ennen Suomen ja Neuvostoliiton suhteiden lientymistä 1950-luvun alussa. Ajanjaksoa leimasi Puolustuslaitoksessa pysähtyneisyys niin taloudellisten kuin poliittistenkin syiden takia. Uuden jalkaväen yleisaseen kehityksestä oli saatu Puolustuslaitoksessa jo jatkosodan aikana kotimaisia, mutta varsinkin kansainvälisiä viitteitä. Tutkimustyö Puolustuslaitoksen sisällä lähti sotien päätyttyä heti käyntiin tuottaen selviä johtopäätöksiä, mutta taloudelliset resurssit ja poliittinen tilanne eivät mahdollistaneet laajamittaisia uudistuksia. Aseasioiden päättävät tahot olivatkin varsin vakuuttuneita uusien ratkaisevien uudistusten tarpeellisuudesta 1940-luvun lopulla, mutta suurisuuntaisia kehitysaskelia ei vain silloisessa tilanteessa voitu ottaa.²⁵

Neljännän ja samalla viimeisen murroskohdan tutkimuksen ajanjaksolla muodostaa rynnäkkökiväärihankintoja edeltänyt keskustelu ja kehitystyö konepistoolin käyttöperusteiden ympärillä 1950–60-luvuilla. Puolustuslaitoksessa ymmärrettiin lopullisesti uuden asetyypin syntyminen 1950-luvun alkupuolella ja kotimaisten kehitysprojektien kannalta ratkaiseva huomio tehtiin 1950-luvun puolessavälissä, kun Neuvostoliiton puna-armeijan huomattiin siirtyneen uuteen jalkaväen yleisaseeseen, AK-47 rynnäkkökivääriin. Kansainväliset viitteet ja tarve uudistaa omaa sekalaista ja vanhentuvaa asekantaan johtivat siihen, että loppuvuonna 1958 valittiin uusi keskitehon patruuna ja sen koeaseet eli rynnäkkökiväärit yleisaseen jatkohankintojen pohjaksi. Tästä voidaan lopullisesti katsoa alkaneen rynnäkkökivääriaseistuksen hankinnat Suomessa, sekä konepistoolin aseman muuttuminen takaisin korvikeaseeksi.²⁶

Pääluvuissa esitetyn ja analysoidun lähdeaineiston perusteella tehdyt johtopäätökset esitetään viimeisessä luvussa. Johtopäätökset ja tutkimustulokset on rakennettu etenemään alatutkimuskysymysten käsittelyn kautta päätutkimuskysymykseen. Tutkimuskysymyksiin vastaamisen jälkeen luodaan kriittinen katsaus tutkimuksen toteutukseen tutkimusprosessin kautta. Lopuksi tarkastellaan vielä tutkimuksen aikana esiin nousseita jatkotutkimusaiheita.

Tutkimus on rajattu koskemaan konepistoolia, konepistoolin käyttöperusteita ja niiden kehittymistä suomalaisessa taistelevan jalkaväen pienimmässä perusorganisaatiossa eli kivääriryhmässä. Konepistoolin käyttöperusteita tarkastellessa ei ole mahdollista täysin keskittyä vain konepistoolin kohtaamiin muutoksiin, vaan on myös tarkasteltava muiden konepistoolin kans-

²⁵ Palokangas, Markku: *Sotilaskäsiaseet Suomessa 1918–1988, Suomen maanpuolustuksen ja sotien kevyt kivääririkaliiperinen aseistus itsenäisyyden 70 vuoden aikana, 1 osa, Yleishistoria*, Suomen Asehistoriallisen Seuran julkaisu N:o1, Vammalan kirjapaino Oy 1991a, s. 252–253, 257–260; Palokangas (2017); Pohjolainen (2017); Tynkkynen (1996), s. 306–315.

sa jalkaväen aseistuksessa olleiden aseiden asemaa. Näiden aseiden tarkastelussa on kuitenkin pitäydytty vain konepistoolin käyttöperusteisiin vaikuttaneissa seikoissa. Esimerkkinä tästä käsittelytavasta mainittakoon kiväärien ja pikakiväärien käyttöperusteet jatkosodan aikana. Rajauksen kannalta haastavamman kokonaisuuden käsittää rynnäkkökiväärien hankintaprosessi, sillä kevytaseuudistus oli hanke, joka siirsi konepistoolit rynnäkkökiväärien korvikkeiksi. Näin ollen sen käsittelyä on täytynyt laajentaa verrattuna muihin konepistoolin kanssa kivääriryhmän aseistuksessa olleisiin aseisiin.

Ajallisena rajauksena tutkimukseen on luonnollisella tavalla muodostunut talvisodan päättymisestä alkanut käyttöperusteiden uusi kehityskausi, aina konepistoolin käyttöperusteet multaneeseen rynnäkkökivääriaseistuksen hankintojen alkuun saakka. Ajanjakson sisään mahduttavat tutkimusaiheen kannalta ratkaisevat tapahtumat ja käännteitä sisältävät ajanjaksot, joita voi kutsua myös murroskohdiksi. Aikaisempi tutkimus²⁷ on riittävän selkeästi kuvannut Puolustuslaitoksessa tapahtuneen konepistoolin käyttöperusteiden kehittymisen aina sen perustamisesta talvisotaan saakka, joten alkupään rajausta on tätä kautta perusteltu. Ajallisen rajauksen kaksi viimeistä murroskohtaa ovat jatkosodan jälkeinen vuosikymmen sekä laajemman kehityksen alkaminen konepistoolin käyttöperusteissa 1950-luvun puolivälistä alkaen. Nämä ajanjaksot ennen rynnäkkökiväärien hankintojen alkamista ovat vähemmän tutkittuja aihealueita. Valitulla ajallisella rajauksella voidaan siis tuottaa uutta tietoa tutkimusaiheesta²⁸.

Tutkimuksessa huomioidaan konepistoolien kotimainen tuotanto, konepistoolien ulkomaiset hankinnat ja myynnit, sekä konepistoolin parissa toteutetut kehitysprojektit vain niiltä osin kuin ne ovat tutkimuksen kysymyksenasettelun kannalta tarpeellista. Sota-ajan asetutannosta ja erityisesti Suomi-konepistoolin tuotantoon liittyvistä tekijöistä on tehty kattavaa tutkimusta, joten näiden asioiden käsittely on pidetty suppeana. Eri konepistoolimallien ja niiden varusteiden kehittymistä ei ole myöskään ollut tarvetta selvittää, koska Puolustuslaitoksen käytössä olleiden konepistoolimallien kehittyminen on tuotu Markku Palokankaan *Sotilaskäsiaseet Suomessa 1918–1988* sarjassa esille, eikä tarvetta lisätutkimukseen näiltä osin ole.

²⁶ Palokangas (1991a), s. 294–306; Palokangas (2011).

²⁷ Palokangas, Markku: *Sotilaskäsiaseet Suomessa 1918–1988, Suomen maanpuolustuksen ja sotien kevyt kivääriliiperinen aseistus itsenäisyyden 70 vuoden aikana, osat I-III*, Suomen Asehistoriallisen Seuran julkaisu N:o 1, Vammalan kirjapaino Oy 1991, passim.; Hänninen, Mikael: *Korvikeaseesta legendaksi – konepistoolin käyttöperusteiden kehittyminen Suomessa 1920-luvulta talvisodan päättymiseen*, 96. kadettikurssin sotahistorian tutkielma, Maanpuolustuskorkeakoulu 2012, Maanpuolustuskorkeakoulun kurssikirjasto, Helsinki, passim.; Lindeman (2000), passim.

²⁸ Lauerma, Matti: Sotahistorian tutkimuksen problematiikka ja metodiikka, *Tiede ja ase* N:o 35, Joensuu 1977, s. 108–110.

Kotimaisten asekehittelyprojektien käsittelyn laajuudessa on pitäydytty vain konepistoolin käyttöperusteiden kannalta merkittävien projektien tunnistamisessa. Työn laajuuden pitäminen opinnäytteen kannalta sopivassa mitassa on pakottanut tähän valintaan. Toisaalta kyseinen rajaus on jättänyt uusia tutkimuskohteita tulevaisuutta varten muun muassa jatkosodan aikaisen kotimaisen yleisaseen kehittelyn yhteyteen.

Rajauksella on tavoiteltu tutkimuksen tason kannalta sopivaa laajuutta ja mahdollisuutta kuvata konepistoolin käyttöperusteiden kehitys selkeästi ja perusteellisesti, erittäin laajasta ja hajanaisesta lähdeaineistosta huolimatta. Tarkka rajaus mahdollistaa uuden näkökulman, selkeän tutkimuskokonaisuuden sekä uusien tutkimustulosten saavuttamisen paljon tutkitusta aihealueesta²⁹.

Tutkimuksen viitekehyksen muodostavat konepistoolin käyttöperusteiden kehittymiseen vaikuttaneet tekijät talvisodan päättymisestä rynnäkkökiväärihankintojen alkamiseen. Viitekehyksen ajallinen rajaus muodostuu talvisodan päättymisen ja 1960-luvun alussa toteutuneen kevytaseudistuksen välille. Alkupisteenä toimivat siis välirauhan aikana toteutetut uudistukset konepistoolin käyttöperusteissa ja päätepisteenä konepistoolien siirtymien rynnäkkökivääriaseistuksen korvikkeiksi³⁰. Viitekehyksen keskiössä on konepistoolin käyttöperusteiden murroskohtien tahdittama jatkumo. Näiden murroskohtien taustalla ovat keskustelu ja päätökset konepistoolin käyttöperusteista, joita vasten asettuvat toteutuneet muutokset.

²⁹ Lauerma (1977), s. 108–110.

³⁰ Palokangas (1991a), s. 306; Puolustuslaitoksen organisaatiot, jalkaväkirykmentin sodanajan määrävahvuus 1940 n:o 2203, Järj. I. sal./31.7.1940, T 22104/71, Kansallisarkisto; Puolustuslaitoksen organisaatiot 1944, kivääriyhmän ja -joukkueen organisaatiot 1941–1944, T 22104/20, Kansallisarkisto; *Muutokset ja lisäykset JO I:een ja JO II:een* (1941), s. 15, 166.

1.4. Tutkimusmenetelmät

Marko Palokangas kuvaa väitöskirjansa johdannossa sotahistoriaa tieteenalana, joka soveltuu parhaiten sotataidollisen muutoksen tai siihen liittyvien ilmiöiden tutkimiseen. Palokankaan mukaan sotataidon historiantutkimuksella kyetään perustellusti selvittämään kansallisessa puolustusjärjestelmässä tai sen osassa tapahtunutta kehitystä sekä siihen liittyviä rakenteita.³¹ Näin ollen konepistoolin käyttöperusteiden tutkiminen sotahistorian näkökulmasta on perusteltua.

Tässä tutkimuksessa käytetään sotahistoriantutkimuksessa yleisesti käytettyä laadullista tutkimusmenetelmää. Tavoitteena on sen avulla jäsentää konepistoolin käyttöperusteiden kehittymisen kannalta oleelliset tekijät selkeäksi tulkinnaksi historiallisesta kokonaisuudesta. Laadullisella tutkimusmenetelmällä pyritään ymmärtämään, miten ja miksi jokin lähde on muodostunut, sekä pohtimaan sen taustalla vaikuttaneita tekijöitä³².

Laadullisen tutkimuksen avaintekijänä on lähteiden kriittinen vertailu sekä niiden käsitteleminen aikalaism kontekstissa. Tutkimuksen laadun ja tutkimustulosten kestävyuden kannalta tutkijan on ymmärrettävä aikakautensa toimintaympäristö ja sen kehitystä muovaavien tekijöiden merkitys³³. Laadullisessa tutkimusmenetelmässä myös kattava lähdepohja on olennaisessa osassa tulkintojen uskottavuuden kannalta. Tähän on tutkimuksessa pyritty tutkimalla laaja runsaasti aikalaislähteitä sisältävä aineisto objektiivisesti, samalla koettaen ymmärtää aikanaan vallinnutta ajatusmaailmaa. Tutkija pyrkii siis Matti Lauerman, Pentti Renvallin ja Jorma Kalelan ajatusten mukaisesti tutkittavien kohteiden välisten yhteyksien etsimiseen, löytämiseen ja analysointiin tapahtumien kulkuun vaikuttaneiden tekijöiden kautta.³⁴

³¹ Palokangas, Marko: *Räjähtävää tyhjyyttä – sissitoiminta suomalaisessa sotataidossa*, Maanpuolustuskorkeakoulun Sotahistorian laitoksen julkaisusarja 1:No 17, Helsinki 2014, s. 26–28.

³² Huttunen, M. ja Metteri, J.: *Ajatuksia operaatiotaidon ja taktiikan laadullisesta tutkimuksesta*, Maanpuolustuskorkeakoulun Taktiikan laitos, Edita Prima Oy, Helsinki 2008, s. 34–65.

³³ Huttunen, Mika: *Monimutkainen taktiikka*, Maanpuolustuskorkeakoulun Taktiikan laitoksen julkaisusarja 1 2010, s. 16–17.

³⁴ Lauerma (1977) s. 80–81; Renvall, Pentti: *Nykyajan historiantutkimus*, Werner Söderström Oy, Porvoo 1965, s. 13–18, 91–94; Kalela (2002), s. 127–129, 136–137.

Käytettäessä päätöksiä tai muistioita tutkimuslähteinä on tutkijan oltava reilu tutkittavia tahoja kohtaan. Reiluus tarkoittaa sitä, että tutkittava henkilö tai taho ei ole esimerkiksi muistiota laatiessaan tiennyt, miten tulevaisuus tulee rakentumaan ja monet epävarmuustekijät ovat saattaneet vaikuttaa toiminnan taustalla.³⁵ Toisin sanoen tutkimuksen kohteena ollut teki aikanaan päätöksiä tuntematta, miten tulevaisuus, myöhemmälle tutkijalle kenties itsestäänselvä tapahtumien kehitys, tulisi muotoutumaan. Mikäli tutkija ei huomioi tätä tehdessään lähteidensä pohjalta tulkintoja tai epäonnistuu olemaan reilu lähteitään kohtaan, on tuloksena anakronistinen tulkinta. Se vaikuttaa tehtyjen tulkintojen uskottavuuteen ja sen kautta koko tutkimuksen arvoon. Pahimmillaan anakronistinen tulkinta siis esittää aikalaisten toimet myöhemmin rakentuneen ajankuvan mukaisesti.³⁶

Konepistoolien määrä kivääriryhmässä ei suoraan kerro, millaista keskustelua aiheen ympärillä on käyty tai millainen on ollut ajan vallitseva toimintaympäristö. Sen sijaan konepistoolien määrästä kivääriryhmässä voidaan päästä tutkimukselliselle jäljelle siitä, millaista keskustelua aiheesta on aikaisemmin käyty ja millaiset seuraukset sillä on konepistoolin käyttöperusteiden kannalta myöhemmin ollut. Lähteitä arvioidessaan tutkijan on siis kysyttävä itseltään kuka lähteen on kirjoittanut ja minkä takia, sen sijaan että tyytyisi vain selvittämään mitä on kirjoitettu. Vain näitä kysymyksiä itsellensä esittäessään tutkijalla on todellinen mahdollisuus päästä tulkinnoissaan tiedon käsittelyä syvemmälle asteelle eli analyysiin³⁷.

Sotahistorian tutkimuksessa on tärkeää nähdä lähteessä taustalla vaikuttaneita seikkoja tai piilomerkityksiä. Mikäli tutkija ei huolellisesti perehdy lähteeseensä ja sen analysointiin, saattaa häneltä jäädä huomaamatta olennaista tai hän saattaa tehdä virheellisen tulkinnan lähteestään. Esimerkkinä piilomerkityksestä tai huomaamatta jääneestä seikasta lähteessä voidaan tämän tutkimuksen kannalta pitää keväällä 1944 jalkaväkipataljoonan organisaation kehittämiseen tähdännyttä kyselyä³⁸.

³⁵ Kalela, Jorma: *Historian tutkimus ja historia*, Tammer-Paino Oy, Tampere 2002, s. 54–56; Lauerma (1977), s. 113–115; *Miten historiaa tutkitaan?*, Kalle Haatanen, YLE puhe, 28.2.2015.

³⁶ Lauerma (1977), s. 113–115; Kalela, (2002), s. 54–56.

³⁷ Lauerma (1977), s. 105–107; *Miten historiaa tutkitaan?*, (2015).

³⁸ Koulutuksen ylitarkastajan esikunta, mietintö organisaatiokysymyksistä, 23.3.1944, T 18002/5/1, Kansallisarkisto, passim.

Aikaisemman tutkimuksen tarkastelu kyseisestä lähteestä muun muassa jalkaväkijoukon, -komppanian, -joukkueen, ja jopa -ryhmän suorituskyvyn kannalta, ei ole tuonut esiin siinä esiintyviä aikalaismielipiteitä konepistoolimäärien rajoittamisesta kivääriryhmässä³⁹. Suurempien jalkaväkijoukkojen kehittämisen kannalta tieto ei kenties ollut keskeinen, mutta konepistoolin käyttöperusteiden kannalta tieto sen sijaan olisi ollut erittäin merkityksellinen. Tutkimusnäkökulman merkitys on siis ratkaiseva lähdettä tulkittaessa, koska lähde sisältää usein huomattavan määrän erilaista tietoa pelkän tekstinsä lisäksi⁴⁰.

Sotahistorian tutkijan on omattava niin akateeminen, käytännöllinen kuin käsitteellinenkin historian tutkimuksen taito voidakseen tehdä laadukasta tutkimusta⁴¹. Laadukkaan tutkimuksen taustalla ovat vaatimukset tutkijan objektiivisuudesta sekä ymmärrys omasta sijoittumisestaan tutkittavaan aiheeseen. Tutkijan puolueettomuus tutkittavaan asiaan, tässä tapauksessa vaikkapa keskusteluiden puitteissa, on tutkimuksen arvon kannalta oleellista.⁴²

Tässä tutkimuksessa puolueettomuutta on tavoiteltu mahdollisimman laajalla lähdeaineistolla ja sen objektiivisella tulkinnalla. Tutkija ei myöskään esimerkiksi päätöksiä edeltäneitä keskusteluita analysoidessaan ollut minkään keskusteluosapuolen kannalla, osoittautuipa tarkastelun kohteena ollut päätös myöhemmin Puolustuslaitokselle edulliseksi tai ei. Näiden periaatteiden noudattaminen on tutkimuksessa osoitettu puolueettomalla lähteiden käsittelyllä ja tulkintojen perustana olleiden lähteiden tarkalla dokumentoinnilla.

Tutkimustekstin ja tutkimustulosten esittämisen tehokeinona on mielekästä käyttää selkeyttäviä apukeinoja⁴³. Tässä tutkimuksessa asiasisällön ja tulosten esittämistä on tuettu havainnollistavien kuvien avulla. Tehokeinona tutkittavana aikana vallinneen ajatusmaailman tai tunnelman saattamiseksi lukijalle, esiintyy tekstissä aika-ajoin aikalaislainauksia tai katkelmia, joilla tutkimustekstiä saadaan elävöitettyä. Tutkimuksen kannalta erityisen tärkeää on historiallisen tilanteen tai tunnelman ymmärtäminen, tulkittaessa aikalaisten käymää keskustelua tai heidän tekemiään päätöksiä. Tähän tekstin kannalta ”osuvat” aikalaislainaukset ovat hyvä keino.

³⁹ Liimatta, Hannu: *Suomalaisen pataljoonan taktiikan kehitys jatkosodasta alueelliseen puolustukseen*, SKK:n diplomityö Y 1839, Maanpuolustuskorkeakoulu 1993, passim.; Lindeman (2000), passim.; Louhi (2015), passim.; Peltonen (2000), passim.

⁴⁰ Lauerma (1977), s. 89–96.

⁴¹ Lauerma (1977), s. 83–87; Manninen, Ohto: Mikä on suomalaisen sotahistorian tutkimuksen nykytila? Teoksessa Karjalainen, Mikko, (toim.), Jouko, Petteri (toim.): *Suomalaisen sotahistorian tutkimuksen nykytila*, Maanpuolustuskorkeakoulu, Helsinki 2008, s. 25–27.

⁴² Kananen, Jorma: *Kvali, kvalitatiivisen tutkimuksen teoria ja käytänteet*, Jyväskylän yliopistopaino 2008, s. 121–122; Lauerma (1977), s. 80–89; Renvall (1965), s. 13–18.

⁴³ Lauerma (1977), s. 113–115.

1.5. Tutkimuksen lähdeaineisto

Tutkimuksen lähdeaineisto jakautuu kuuteen erilaiseen lähderyhmään, joka on jaoteltu tärkeysjärjestykseen ominaisuuksiensa pohjalta. Lähdekritiikin tarkoituksena on selvittää lähteen alkuperä, sekä siinä esitetyn tiedon takana mahdollisesti vaikuttaneet tekijät. Arvioimalla lähdetä tutkija selvittää sen arvon ja taustat suhteessa tutkittavaan aiheeseen. Samalla lähdetä kriittisesti arvioiva tutkija selvittää mihin kysymykseen lähde voi antaa vastauksen ja mihin ei. On siis tärkeää löytää oikea tapa käyttää lähdetä, ettei tule vahingossa ohjanneeksi lähteen käytöllään tutkimustuloksien syntymistä.⁴⁴

Lähdeaineiston mahdollisimman tarkka dokumentointi ja tutkimuksen toistettavuuden huomiointi lähteen käytössä on ratkaisevan tärkeää laadukkaan tutkimuksen tekemiseksi ja tutkijan omien asenteiden tai näkemysten vaikutusten estämiseksi. Toisaalta on ymmärrettävä, miten tutkija pyrkii tiedostaen tai tiedostamattaan valikoimaan mieluisia lähteitä, hankalempien, vieraskielisten tai tutkittavaan asiaan vain löyhästi liittyvien aineistojen sijasta.⁴⁵ Varsinkin viimeksi lueteltuja lähteitä oli runsaasti tähän tutkimukseen liittyen, mutta tällaisia lähteitä tulkittaessa oli toisaalta sitäkin antoisampaa saada hajanainen tieto esille. Tutkimuksen edetessä syntyi käsitys siitä, että tieto joka on helposti saatavilla, on usein myös löydetty. Yhtäältä uutta tietoa tai vähemmän tunnetun kokonaisuuden osaa ei usein löydäkään sieltä, mistä kaikki aiemmatkin tutkijat ovat sitä kenties etsineet. Poikkeus tosin vahvistaa säännön, kuten edellä on esitetty.

Tärkeimmän lähderyhmän muodostaa primaarilähteenä toimiva arkistomateriaali. Arkistosta löytyvän materiaalin avulla on mahdollista saada kuva siitä, millaista keskustelua Puolustuslaitoksen johdossa ja alan asiantuntijoiden välillä on käyty ja millaisia ajatuksia heillä on ollut päätöstensä taustalla. Tällaisia lähteitä ovat esimerkiksi erilaisten toimikuntien muistiot ja valmisteluasiakirjat sekä sotakokemuksista laaditut koonnokset.

Sotakokemuksia kerättiin johdonmukaisesti Puolustuslaitoksessa sotien aikana ja niiden päätyttyä. Ylimpänä tasona kokemusten koonnissa ja tarkastelussa oli Päämajan koulutusosasto. Sotakokemuksien analysointia varten järjestettiin upseerien keskustelutilaisuuksia, jossa kerättyjen sotakokemusten pohjalta käytiin henkilökohtaisiin näkemyksiin sekä upseerien omiin sotakokemuksiin pohjautuvaa keskustelua.⁴⁶ Päämajan koulutusosaston arkistosta löytyvät

⁴⁴ Kananen (2008), s. 122; Lauerma (1977), s. 89–96.

⁴⁵ Kananen (2008), s. 122.

⁴⁶ Tynkkynen (1996), s. 283–284.

niin yhteenvedot sotakokemuksista kuin keskustelujen pöytäkirjatkin. Toinen merkittävä arkiston muodostaja, varsinkin talvisodan sotakokemusten käsittelyssä oli Päämajan operatiivisen osaston maavoimatoimisto.

Virallisia asiakirjoja, joita myös Kansallisarkiston lähteet pääsääntöisesti ovat, voidaan pitää tutkimuksen kannalta varsin luotettavina, koska niiden laatijat ovat usein olleet asiantuntijoita, kirjoitukset on tarkastettu ja kirjoittajat ovat olleet vastuussa kirjoituksistaan. Asiakirjoissa esiintyy Lauerman mukaan huomattavasti vähemmän virheellistä tietoa verrattuna epävirallisiin teksteihin. Tähän ei voida kuitenkaan asiakirjojen osalta täysin luottaa, vaan on syytä säilyttää terve kriittisyys lähdetä kohtaan.⁴⁷ Lähteen luotettavuuden arviointia voi Pasi Tuunaisen mukaan parantaa selvittämällä asiakirjan laatijan taustat ja kompetenssi aiheen suhteen, ja pyrkiä tuota tietoa hyväksikäyttäen arvioimaan tekstin luotettavuutta.⁴⁸ Tähän on tutkimuksessa pyritty aina kun asiakirjan laatija on ollut selvitetävissä.

Erittäin laajan ja useiden eri arkistonmuodostajien alla sijainneiden primaarilähteiden tarkastelu paljasti tutkimuksen kannalta oleellisen lähteen, joka oli aikaisemmin kyllä löydetty, mutta joka oli jäänyt tämän tärkeän tiedon kannalta tulkitsematta. Tutkimuksen edetessä alkoi yhä vahvemmin näyttää siltä, että aikaisempien tutkimustulosten tulkinta ei perustunut riittävästi alkuperäislähteisiin tarkasteltaessa konepistoolin käyttöperusteita ja niiden kehittämiseksi tähtäävää keskustelua keväällä 1944. Tutkimuksen edetessä johtopäätöksiin kävi ilmeiseksi, että aikaisempi tutkimus oli jättänyt konepistoolin käyttöperusteiden näkökulmasta huomioitta lähteen, joka oli laadittu keväällä 1944. Asiakirjakokonaisuudessa konepistoolien määrävahvuutta kivääriryhmässä pidetään valtaosan vastaajista mukaan täysin riittävänä, ja konepistoolien lisäämistä edelleen kivääriryhmään pidettiin jopa haitallisena seikkana jalkaväen tulivoiman kannalta. Tämänkaltaista konepistoolien lisäämiseen kriittisesti suhtautuvaa näkökulmaa ei ole löydettävissä aikaisemmassa tutkimuksessa, ja se on lähteenä tämän johdosta tärkeää saattaa asiasta kiinnostuneiden tietoon.

Toisen lähdeaineistoryhmän muodostavat aikalaislähteet. Näitä ovat esimerkiksi aikalaisupseerien opinnäytteet sekä muut salaiset ja julkiset kirjoitukset. Niillä pyrittiin aikanaan tuomaan kirjoittajien omia näkemyksiä niin upseereiden kesken keskusteltavaksi, kuin yleiseen tietoonkin. Näitä ovat esimerkiksi upseereiden sotilasjulkaisuihin kirjoittamat artikkelit. Upseereiden omiin ajatuksiin perustuneet tekstit ovat aikansa alkuperäisdokumentteja ja niitä

⁴⁷ Lauerma (1977), s. 90.

voidaan sen johdosta pitää tutkimuksen kannalta erityisen tärkeinä. Toisaalta upseerin omaan työhön liittyvissä kirjoituksissa voi niiden taustalla olla oman asian tai näkökulman edistämistä.

Sotakokemusten hyödyntäminen tutkimuksen avulla käynnistyi laajamittaisesti jatkosodan päätyttyä. Tutkimukset tehtiin pääsääntöisesti Sotakorkeakoulun diplomitöinä. Tutkimusten pääaiheina olivat usein sodanajan joukkojen kokoonpanon ja aseistuksen kehittäminen.⁴⁹ Myös konepistoolin käyttöperusteita sivuavaa tutkimusta tehtiin⁵⁰. Sotakorkeakoulun diplomitöitä säilytetään Kansallisarkistossa, mutta ne on myös julkaistu digitaalisessa muodossa.

Kolmannen lähderyhmän muodostavat oppaat ja ohjesäännöt, jotka ovat luoneet perustan aikansa koulutukselle. Niiden avulla on tutkijan mahdollista tarkastella aikansa ajattelutapaa ja luoda katsaus tuolloin vallinneeseen tilanteeseen.⁵¹ Toisaalta on muistettava, että ohjesäännöt ovat yksinkertaistettuja versioita todellisuudesta. Ohjesääntöjen julkaisu voi myös ajoittua tilanteeseen, jossa ne ovat jo valmiiksi vanhentuneita ja tilanne julkaisuhetkestä on jo ratkaisevasti muuttunut⁵².

Tutkimusta konepistoolin käyttöperusteiden kehityksestä kivääriryhmässä ei ollut mielekästä toteuttaa pelkästään ohjesääntöihin perustuvana, koska niiden julkaiseminen tapahtui usein huomattavan pitkänä aikana verrattuna lyhyellä aikajänteellä mahdollisesti suurestikin vaihtelevaan yleistilanteeseen nähden.⁵³ Ohjesääntötyön ajallisten vaatimusten takia sota-aikana tur-

⁴⁸ Tuunainen, Pasi: ”Saamani kuva on masentava” – Näkemyksiä suomalaisten sotapäiväkirjojen lähdearvosta, käytöstä ja säilyttämisestä, *Tiede ja Ase N:0 64/2006*, s. 196–198.

⁴⁹ Tynkkynen (1996), s. 286–287.

⁵⁰ Ks. esim. Boldt, L: *Tulevaisuuden jalkaväki, organisaatio, toimintavälineet, taktiikka ja johtaminen*, SKK:n diplomityö Y 359, Maanpuolustuskorkeakoulu 1948, Kansallisarkisto, passim.; Koppinen, V: *Missä suhteessa olisi viime sodan loppuvaiheessa käyttämämme jv.rykmentin organisaatiota muutettava henkilöstönsä, aseistuksensa ja liikuntavälineittensä puolesta*, SKK:n diplomityö Y 328, Maanpuolustuskorkeakoulu 1946, Kansallisarkisto, passim.

⁵¹ Ks. esim. aikalaiskontekstin näkökulmasta Oy. Tikkakoski Ab.: *Suomi-konepistooli*, Otava, Helsinki 1942.

⁵² Ks. esim. *Jalkaväen ohjesääntö I, (J.O.I.) Lisäyksineen*, Kustannusosakeyhtiö Otavan kirjapaino, Helsinki 1940, passim.; *Jalkaväen ohjesääntö II, (J.O.II.)*, Kustannusosakeyhtiö Otavan kirjapaino, Helsinki 1940, passim. Edellä mainittuja ohjesääntöjä voidaan pitää osittain jo julkaisuvaiheessaan vanhentuneina. Käynnissä olleet uudistukset mm. kiväärijoukkueen, -ryhmän ja konepistoolin käyttöperusteiden osalta eivät ehtineet näihin sota-ajan vaikeassa tilanteessa julkaistuihin ohjesääntöihin. Uudistukset julkaistiin ensikerran jo seuraavana vuonna painoon tullessa *Muutokset ja lisäykset JO I:een ja JO II:een*, (1941), passim.

⁵³ Sota-ajan käytössä olleet *Jalkaväen ohjesäännöt I–II* vuodelta 1933 uudistuiivat kokonaisuudessaan vasta vuosina 1957–58 julkaistujen uusien jalkaväen taisteluohjesääntöjen myötä. Pieniä uudistuksia tehtiin vuonna 1941. Puutteita täydentämään julkaistiin jalkaväen oppaiksi luokiteltavat teokset vuosina 1943 ja 1947. Ks. *Jalkaväen ohjesääntö II (J.O.II.)*, Helsinki, Kustannusosakeyhtiö Otava, 1933, passim.; *Muutokset ja lisäykset JO I:een ja JO II:een* (1941), passim.; *Jalkaväen taisteluohjesääntö V osa – Kivääri- ja Konekivääri joukkueen taistelu*, Kauppalehti Oy:n kirjapaino, Helsinki 1957, passim.; *Jalkaväen taisteluohjesääntö V osa – Kivääri- ja Konekivääri ryhmän taistelu*, Oy. Vapauden kirjapaino, Mikkeli 1958, passim.; Ks. esim. *Jalkaväen koulutus I*, Kustannusosakeyhtiö Otavan kirjapaino, Helsinki 1943, passim.; *Jalkaväen taisteluopas II osa – kivääriryhmä*, Sanoma Oy., Helsinki 1947, passim.; *Jalkaväen taisteluopas II osa – kiväärijoukkue*, Sanoma Oy., Helsinki 1947, passim.

vauduttiinkin usein lyhyisiin oppaisiin ja ohjevihkoihin tai ohjesääntöjen täydennysliuskoihin, joita julkaistiinkin lukuisasti⁵⁴. Sisällöltään nämä olivat kuitenkin usein varsin suppeita laajoihin ohjesääntöihin verrattuina.

Neljännän lähderyhmän muodostavat tutkimukset ja opinnäytteet. Aiempaan tutkimukseen perehtymisellä oli mahdollista saada selville, millaisen kuvan se tutkimuksellaan aiheesta on kynnyt luomaan. Aiempi tutkimus on myös tärkeää uuden tutkimuksen taustoittamisessa. Samalla aiempi tutkimus saattaa opastaa primaarilähteille ja mikä tärkeintä se kertoo myös mitä primaarilähteitä ei kenties ole vielä tutkittu.

Viidennen varsin laajan lähderyhmän tutkimukselle muodostaa aiempi aiheesta julkaistu kirjallisuus. Sen avulla tutkija kykenee luomaan yleiskatsauksen aiheeseen ja tukemaan muiden lähteiden uskottavuutta. Laajan kirjallisuus pohjan kautta on tutkijan mahdollista saada selville niin sanottu yleinen näkökulma tutkittavista kohteista, ja mikä uuden tutkimuksen kannalta parasta, kenties korjata sitä⁵⁵. Sekundaarilähteiden avulla on selvitetty lukujen taustoja sekä tuotu esiin suuria kehityslinjoja tutkittavalla aikajänteellä. Muun muassa poliittista tilannetta ja Puolustuslaitoksen kehittämistä sotien jälkeen on pääasiassa käsitelty sekundaarilähteiden kautta.

Kuudennen tutkimuksen kannalta tukevan lähderyhmän muodostavat asiantuntijoiden haastattelut. Haastattelujen tärkein arvo oli tutkimuksen taustoittamisessa ja vähemmän tutkittujen asiakokonaisuuksien sekä ilman primaarilähteiden muodostajaa olleiden seikkojen lähdeaineistona. Haastattelujen avulla tutkija sai varmistuksen sille, että kevään 1944 konepistooleja koskeva keskustelu on jäänyt aikaisemmilta tutkijoilta huomaamatta. Haastattelujen asema tutkimuksen lähdeaineiston kannalta on ollut niin primaarilähteiden, kuin sekundaarilähteidenkin osalta tukeva.

Haastattelut toteutettiin sähköisellä haastattelulomakkeella. Toteutustapa valittiin haastateltavien pyynnöstä, heidän korkean ikänsä ja terveydentilansa vuoksi. Haastateltavat valikoituivat heidän keskeisen asemansa sekä asiantuntijuutensa perusteella suomalaisessa asehistoriallisessa kontekstissa. Vaikka kaksi viidestä henkilöstä oli estynyt vastaamaan haastatteluun, ovat tämän tutkimuksen ydinaiheen kannalta kaksi erittäin arvostettua asiantuntijaa uskottava läh-

⁵⁴ Ks. esim. *Jalkaväen pikatuliaseiden käyttöopas*, Kustannusosakeyhtiö Otavan kirjapaino, Helsinki 1941, passim.

⁵⁵ *Miten historiaa tutkitaan?*, (2015).

depohja muun aineiston tueksi⁵⁶. Haastattelujen virhemahdollisuuksia⁵⁷ pienennettiin koestamalla haastattelulomake kysymyksineen tutkijan lähipiirissä toimivilta historiantutkijoilla ja tutkimustyön ohjaajalla. Reaktiivisuuden ongelmaan⁵⁸ haastattelussa vaikutettiin ehkäisevästi siten, että tutkimuksen tarkkaa aihetta tai tutkimuskysymyksiä ei kerrottu haastateltaville etukäteen. Lisäksi kysymykset muotoiltiin siten, että niihin voitiin vastata ilman tarkkoja lukutai päivämääriä⁵⁹. Haastateltavat eivät toimineet kevytasekehityksen parissa aktiivisesti, eikä heillä ollut taloudellisia intressejä saavuttaa tietyn suuntaisia tutkimustuloksia. Haastattelulomake ja -kysymykset on esitetty liitteessä 2.

Näiden haastatteluiden lisäksi tutkimuksessa käytettiin tutkijan aiemman opinnäytteen yhteydessä tehtyä Markku Palokankaan haastattelukokonaisuutta. Se soveltui tutkittavaan aihealueeseen hyvin, koska se käsitteli aihetta, mutta oli rajautunut osittain aikaisemmasta tutkielmasta. Tutkimuksen laajentuessa haastattelun teemat osuivat käsiteltävään ajanjaksoon ja sen hyödyntäminen kävi mahdolliseksi. Haastattelulomake kysymyksineen on esitetty liitteessä 3.

Haastattelut nostivat kirjallisuudessa vähäiselle huomiolle jääneitä seikkoja esiin ja mahdollistivat niiden kattavamman tarkastelun. Haastattelujen avulla haettiin myös tukea tutkijan tulokintojen muodostamiseksi primaarilähteistä. Samalla niiden avulla onnistuttiin myös keräämään muuta kirjallista aineistoa tukevaa lähdemateriaalia.

Haastattelun asema tutkimusta tukevana metodina, sekä käyttö tutkimuksen kannalta kokonaisuuksien hahmottamisessa yksityiskohtien sijaan, ei vaaranna tutkimusotteen objektiivisuutta. Haastattelujen lähdearvon liioittelun tai haastateltavien pienen määrän huomioimisen laiminlyöminen johtaisi tutkimuksen uskottavuuden kärsimiseen. Nämä tekijät on otettu huomioon asettamalla haastattelut sekä tutkimusmetodinä että lähdeaineiston muodostajana muita lähteitä tukevaan asemaan. Haastatteluiden pohjalta tehty analyysi varmennettiin esittelemällä tutkimus haastateltaville ennen sen julkaisemista. Lisäksi toimenpiteellä haluttiin ehkäistä virheitä ylitulkinnat sekä puhtaat väärinkäsitykset, joita haastattelumetodin käytössä voi syntyä.⁶⁰

⁵⁶ Palokangas (2017); Pohjolainen (2017).

⁵⁷ Käyttämämme kieli ja ilmaisut eivät aina ole yksiselitteisiä ja ihmiset ymmärtävät asioita eri tavoin. Haastattelun luotettavuuden parantamiseksi tutkija pienensi tällaisten virheiden mahdollisuutta kuvaamallaan testikyselyllä.

⁵⁸ Reaktiivisuus tarkoittaa tutkijan ja tutkimusasetelman vaikutusta tutkittavaan kohteeseen ja sen kautta tutkimuksen tuloksiin. Kananen (2008), s. 122–123.

⁵⁹ Tutkijan tavoitteena oli, että haastateltavat eivät käyttäisi lähdemateriaali vastatessaan kyselyyn. Kiusausta kyseiseen menettelyyn tai tarvetta tietojen tarkistamiseen kirjallisista lähteistä ehkäistiin muotoilemalla kysymykset siten, että tarkkoja lukumääriä tai nimitietoja ei vastaamiseen tarvittu. Haastateltaville myös ilmoitettiin, että lähdemateriaalin käyttö vastaamiseen oli kielletty.

⁶⁰ Kananen (2008), 121–126.

Haastattelijan on tunnistettava se, että hänellä on usein taipumus etsiä haastateltavaksi asiantuntijoita, jotka vahvistavat hänen omaa tulkintaansa historiasta. Ei ole kestäväää väittää, että tutkija erityisesti innostuisi haastateltavan kyseenalaistaessa hänen ennakkokäsityksensä aiheesta tai peräti koko tutkimuksensa perustan.⁶¹ Haastattelun huolellisella kysymyksiä asetellulla on varmistuttu, ettei haastateltavien vastauksia ole ohjattu tällä tavoin suuntaan tai toiseen.

Analysoimalla laaja lähdeaineisto on tutkimuksessa luotu ehjä kokonaisuus konepistoolin käyttöperusteiden kehittymisestä jalkaväessä tutkimuksen ajanjaksolla. Laaja lähdeaineisto on peruskriteeri saavutetun tiedon yleistettävyyden ja luotettavuuden kannalta. Samalla laaja lähdeaineiston käyttö pienentää riskiä yksittäisen mielipiteen tai lähteen ylitulkintaan tutkimustulosten analysointi- ja johtopäätösvaiheessa.⁶² Kaikkea tutkimuksen kannalta relevanttia sekundaariaineistoa ei kuitenkaan valitettavasti ollut tämän tutkimuksen puitteissa mahdollista hyödyntää saatikka esitellä.

Aikaisempi laaja, ja pääosin ansiokkaasti toteutettu tutkimus aiheen viitekehyksessä mahdollisti tutkimuksen näkökulmavalinnan niinkin tarkaksi, kuin tässä tutkimuksessa. Kattava aikaisempi tutkimus myös mahdollisti laaja-alaisen lähteiden vertailun, jonka avulla kyettiin korjaamaan muutamia aikaisemman tutkimuksen asiavirheitä sekä liian vähäiseen tai jopa virheelliseen päättelyyn pohjautuneita tulkintoja. Sotahistorian tutkimuksen kannalta on hyvä asia, että uusi tieto ja tutkimus rakentuvat aikaisemman tiedon päälle, sitä tarvittaessa korjaten. Myös aikaisemman tutkimuksen luotettavuus kasvavaa, kun uusi tutkimus tarkastelee sitä kriittisesti, ja sen pohjalta uutta tutkimustietoa luoden.

⁶¹ *Miten historiaa tutkitaan?* (2015).

⁶² *Miten historiaa tutkitaan?* (2015).

2. VÄLIRAUHAN AIKA – KORVIKEASEESTA KIVÄÄRIRYHMÄN PERUSASEEKSI

”Konepistooli on se ase, joka löi itsensä viimesodassa läpi. Se osoittautui joukko-osastojen lempiaseeksi, jota miehistö ja upseeristo aina erikoisesti pyysi.... [- -] Konepistoolin tuliteho on erinomainen, ase on varma ja nopea, sekä suhteellisen halpa⁶³. Suomi-konepistooli on konstruktioltaan ja teoltaan täysin kotimainen.”⁶⁴

2.1. Sotakokemukset kehityksen perustana

Ennen talvisotaa ja sen aikana Puolustusministeriö alaosastoineen vastasi Puolustuslaitoksen jalkaväkiaseiden hankinnoista. Konepistoolin kannalta sen tärkein alaosasto oli Taisteluvälineosasto johtajanaan eversti Tuomas Raatikainen. Raatikainen toimi tehtävässä vuosina 1937–1946. Väli rauhan aikana Taisteluvälineosasto siirrettiin Puolustuslaitoksen pääesikunnan alaisuuteen, jossa se toimi kesään 1941, eli jatkosodan alkuun asti.⁶⁵ Taisteluvälineosasto oli puolustushallinnon alaisuudessa ollessaan suoraan puolustusministerin alainen ja myöhemmin osana Puolustuslaitosta tykistökomentajan kenraalimajuri Väinö Svanströmin johdossa. Svanströmin esimiehenä toimi tykistön tarkastaja kenraaliluutnantti Vilho Nenonen. Tykistön tarkastaja vastasi toiminnastaan suoraan ylipäällikölle.⁶⁶

Puolustuslaitoksen sotatalouspäällikkönä toimi niin rauhan kuin sotienkin aikana kenraalimajuri Leonard Grandell. Sotien aikana sotataloudesta vastannut organisaatio koki useita muutoksia, mutta johtosuhteet pysyivät kutakuinkin samanlaisina.⁶⁷ Edellä on esitetty ne tahot, jotka tekivät konepistoolin käyttöperusteiden kehittämistä koskevat päätökset väli rauhan ai-

⁶³ Kyseisessä väitteessä ”suhteellisesta halpuudesta” voidaan katsoa olevan kenties myös kaupallisia intressejä sekä liioittelua. Suomessa ei tuolloin valmistettu muita konepistooleja, joten väitteellä ei ole vertailupohjaa. Toisaalta kansainvälisesti tarkasteltuna konepistooli m31 oli tuotantokustannuksien vertailussa yläpäässä, muiden koneistamalla tehtyjen konepistoolien tapaan. Ainoat muihin konepistooleihin verrattuna edulliset konepistoolit valmisti tuolloin Saksa. Ne olivat pääosin prässästekniikalla valmistetut M38 ja MP40 -konepistoolimallit. Puolustusvoimain pääesikunnan sotavarustustoimisto, perushankintojen perustelut, 10.12.1940, T 7760/11, Kansallisarkisto; Pohjolainen (2017).

⁶⁴ Puolustusvoimain pääesikunnan sotavarustustoimisto, perushankintojen perustelut, 10.12.1940, T 7760/11, Kansallisarkisto.

⁶⁵ Laine, Leo: *Taisteluvälinehuolto*, Teoksessa Puolustusvoimien huolto 1918–1986, Mikkeli 1988, s. 238; Puntanen, Pia: *Mannerheimin saappaanjäljillä, Päämajan sijainti ja toiminta Mikkelin seudulla talvi- ja jatkosodan aikana*, Mikkeli 1980, s. 35–37, 57–58; Suomen armeijan sotateknillisen materiaalihuollon järjestely vuosien 1941–44 sodan aikana, T 24420/D1, Kansallisarkisto; Tervasmäki, Vilho: *Puolustushallinto sodan ja rauhan aikana 1939–78*, Hämeenlinna 1978, s. 194; Tirronen, E.O: *Materiaaliset valmistelut ja taloudellinen puolustusvalmius*, Teoksessa Suomen sota 1941–1945, osa 1, Kuopio 1965, s. 210.

⁶⁶ Laine (1988), s. 238; Puntanen (1980), 35–37, 57–58; Suomen armeijan sotateknillisen materiaalihuollon järjestely vuosien 1941–44 sodan aikana, T 24420/D1, Kansallisarkisto; Tervasmäki (1978), s. 194; Tirronen (1965), s. 210.

⁶⁷ Tervasmäki (1978), s. 83–86.

kana. Ratkaisut perustuivat aiheesta välirauhan aikana käytyihin keskusteluihin ja ennen kaikkea talvisodan sotakokemuksiin.

Vajaa kuukausi talvisodan päättymisen jälkeen julkinen keskustelu ammattisotilaiden kesken talvisodan sotakokemuksista ja taktiikasta kiellettiin Päämajan koulutusosaston käskyllä. Kiellolla pyrittiin estämään sotakokemusten päätyminen Neuvostoliittolaisten tietoon. Samalla haluttiin ehkäistä asiasta mahdollisesti syntyvä ulkopoliittinen keskustelu, jota sotakokemusten käsittely julkisuudessa olisi Neuvostoliiton kanssa ehkä synnyttänyt. Toisaalta haluttiin estää epä johdonmukaisten ja jopa virheellisten johtopäätösten syntyminen vaihtelevassa keskustelijaryhmässä.⁶⁸ Keskustelukielto johti siihen, että muun muassa konepistoolista kerätyt sotakokemukset, jotka olivat lähes kauttaaltaan positiivisia, muodostuivat tärkeimmäksi konepistoolin käyttöperusteiden kehittämispohjaksi välirauhan aikana.

Keskustelukielto ei vaikuttanut sotakokemusten keräämiseen, ja johdonmukainen sotakokemusten kerääminen käynnistyi hyvin pian talvisodan jälkeen. Maaliskuun lopulla vuonna 1940 Maavoimien esikunta antoi armeijakuntien esikunnille käskyn koota taisteluvälineiden käytöstä ja lukumääräisestä tarpeesta saatuja sotakokemuksia. Sotakokemuksia kerättiin erittäin laajasti kaikilta Maavoimien joukko-osastoilta. Ohjeistuksessa käskettiin lisäksi, että vastaajien oli vertailtava keskenään suomalaisia ja venäläisiä aseita sekä tuotava havainnoissa esiin erityisesti molempien osapuolien vastaavien aseiden paremmuus.⁶⁹

Maavoimien esikuntapäällikkö ohjeisti yksityiskohtaisesti sotakokemusten keräämisen muun muassa jalkaväen aseiden osalta. Konepistooliin viitattiin kyselyssä useita kertoja ja sen käytöstä, lukumäärästä, sijoittamisesta ja ominaisuuksista haluttiin saada rintamakäyttäjien näkemyksiä käyttöperusteiden kehittämiseksi. Kyselyssä painotettiin nimenomaan etulinjassa toimineiden joukkojen kokemuksia ja muun muassa reservin upseerit mainittiin erikseen. Konepistoolin kannalta kyselyssä oltiin erityisesti kiinnostuneita niiden sijoittamisesta ja määrävahvuuksista kiväärijoukkueessa ja -ryhmässä. Lippaiden vertailusta 20 patruunan tankolippaan ja 70 patruunan rumpulippaan välillä haluttiin käyttäjäkokemuksia. Myös lippaiden muista ominaisuuksista kuten painosta, käyttövarmuudesta ja ladattavuudesta haluttiin lisätietoa.⁷⁰

⁶⁸ Päämaja, Koulutusosasto, 19.4.1940, muistio n:o 1030.1/40, Käsky julkisesta keskustelusta, T 17649/9, Kansallisarkisto; Tynkkynen, (1996), s. 137–138.

⁶⁹ Päämaja, Operatiivisen osaston maavoimatoimisto, 25.3.1940, sotakokemusten keräämistä koskeva ohjeistus, T 2868/4, Kansallisarkisto.

⁷⁰ Päämaja, Operatiivisen osaston maavoimatoimisto, 25.3.1940, sotakokemusten keräämistä koskeva ohjeistus, T 2868/1, Kansallisarkisto.

Konepistoolin kannalta merkittävänä asioina kyselyssä haluttiin selvittää myös uusimman kotimaisen kiväärimallin m39, sekä kotimaisen L/S/26 pikaväärin ominaisuuksia puna-armeijan vastaaviin aseisiin verrattuna.⁷¹ Kyselyn kysymyksenasettelusta oli osittain pääteltävissä jo sodan aikana esiin tulleet kielteiset havainnot L/S/26 pikakivääristä sekä erittäin positiiviset havainnot konepistooliaseistuksen käytöstä.

Maavoimien esikunta laati saamistaan kyselyn tuloksista yhteenvedon keväällä 1940. Konepistoolin käyttöperusteista tehtiin havaintoja muun muassa lukumääristä ja käyttötavoista sekä asemasta kivääriryhmässä. Keskustelu käytiin valtaosin Suomi-konepistoolin ympärillä, koska se oli jo käytännössä syrjäyttänyt kilpailijansa, ja asetta pidettiin myös yksimielisesti parhaana käytössä olevista konepistoolimalleista⁷². Konepistoolin ominaisuuksia käsiteltiin havainnoissa kattavasti. Ominaisuuksien osalta kritiikki keskittyi lähinnä konepistoolille tyypilliseen heikohkon läpäisyn ja ampumaetäisyyden käsittelyyn, mutta myös lippaiden vähyyttä sekä vaihtimen ja varmistamisen ongelmia tuotiin esille. Neuvostoliiton konepistoolimalleihin⁷³ verrattuna kotimaista konepistoolimallia pidettiin ylivoimaisena. Muun muassa toimintavarmuutta ja lipasratkaisuja pidettiin kauttaaltaan parempina.⁷⁴

Eräs sotakokemuksista Suomi-konepistoolin yhteydessä esiin noussut seikka oli rumpulippaan hankala täyttäminen taistelutilanteen aikana⁷⁵. Neljänkymmenen patruunan rumpulippaan m31 täyttäminen katsottiin vielä hankalammaksi ja taistelutilanteessa erittäin vaikeaksi, ja näiden lippaiden jakamista iskuportaan joukoille vältettiin. Tätä hankalasti täytettävää rumpulippasta, jossa patruunat ladottiin viiden patruunan osastoihin luoti alaspäin, ei rintamajoukoissa myöhemmin sodan aikana juuri käytetty, vaan ne oli jaettu muille kuin iskuportaan joukoille tai varastoitu. Vuosina 1936–1937 kehiteltyyn uudistettuun 70 patruunan rumpulippaassa m37 patruunat ladottiin luoti ylöspäin ja näin lataaminen oli helpompaa, vaikka erillisiä osastoja ei enää ollut. Suomi-konepistoolin rumpulippaan suurta patruunakapasiteettia ja

⁷¹ Päämaja, Operatiivisen osaston maavoimatoimisto, 25.3.1940, sotakokemuksien keräämistä koskeva ohjeistus, T 2868/1/3, Kansallisarkisto.

⁷² Bergmann ja konepistooli m26. Päämaja, Operatiivisen osaston maavoimatoimiston arkisto, sisältää Maavoimien esikunnassa kerätyn materiaalin jalkaväen aseiden käytöstä ja havainnoista talvisodassa, 1940, T 2868/1, Kansallisarkisto, passim.

⁷³ Puna-armeijan sotavarustukseen kuuluneet PPD34 ja PPD34/38 konepistoolit. Bolotin, David, Naumovich: *Soviet small-arms and ammunition*, Finnish Arms Museum Foundation, Vammalan kirjapaino Oy, 1995, s. 48–50; Päämaja, Operatiivisen osaston maavoimatoimiston arkisto, sisältää Maavoimien esikunnassa kerätyn materiaalin jalkaväen aseiden käytöstä ja havainnoista talvisodassa, 1940, T 2868/1, Kansallisarkisto, passim.

⁷⁴ Bolotin (1995), s. 48–50; Pohjolainen (2017); Päämaja, Operatiivisen osaston maavoimatoimiston arkisto, sisältää kerätyn materiaalin jalkaväen aseiden käytöstä ja havainnoista talvisodassa, 1940, T 2868/1, Kansallisarkisto, passim.

luotettavuutta voidaan pitää osana sen tärkeimmistä menestykseen johtaneista teknisistä ominaisuuksista.⁷⁶

Talvisodan sotakokemusten perusteella todettiin jalkaväen aseistuksen osalta muun muassa, että kotimainen pikakivääri oli teknisiltä ominaisuuksiltaan puutteellinen ja Neuvostoliitolaista verrokkiaan selkeästi huonompi. Etenkin häiriöalttius ja pieni lipaskapasiteetti sekä suuri paino olivat kritiikin kohteena.⁷⁷

Kotimaisten pikakiväärien lisävalmistus jäikin myöhemmin vähäiseksi, sen valmistamiseen tuohon mennessä kohdennettuihin resursseihin verrattuna⁷⁸. Pikakiväärien määrän lisääminen kivääriryhmien aseistuksessa tapahtuikin myöhemmin käytännössä sotasaalisaseistuksen myötä. Pikakivääreistä ei ollut huomattavaa pulaa, koska pikakiväärien määrät yli kaksinkertaistunut sotasaalis auttoi myös täyttämään kaksinkertaistuneen määrällisen tarpeen yhtenäisiin kivääriryhmiin siirryttäessä. Yhteisryhmän myötä pikakiväärien määrävahvuus kiväärijoukkueessa siis kaksinkertaistui kahdesta kappaleesta neljään.⁷⁹ Suuri ja laadultaan erinomainen pikakiväärisotasaalis ja kotimaisen pikakiväärin mallin heikkous ohjasi osaltaan konepistooliin kiinnittyvää erikoista huomiota talvisodan jälkeisessä asevarustelutilanteessa.⁸⁰

Kotimaisen kivääriaseistuksen todettiin sotakokemusten valossa olevan ajanmukainen ja vain vanhemman m27 mallin katsottiin havaintojen perusteella olevan puutteellinen muun muassa rakenteeltaan ja tähtäimiltään. Ulkomailta hankitun m91-pohjaisen kivääriaseistuksen sen sijaan todettiin olevan heikompaa Neuvostoliiton m91/30 kivääriaseistukseen nähden.⁸¹ Konepistoolin kannalta tämä tarkoitti sitä, että talvisodan aattona tuotantoon tullut m39 vakiinnutti paikkansa jalkaväen perusaseena. Kotimaisen tuotannon katsottiin korvaavan tulevaisuudessa, ainakin tärkeimmiltä osin, tuolloin käytössä olleen ja ominaisuuksiltaan vanhentuneen m91 kiväärin.⁸²

⁷⁵ Päämaja, Operatiivisen osaston maavoimatoimiston arkisto, sisältää Maavoimien esikunnassa kerätyn materiaalin jalkaväen aseiden käytöstä ja havainnoista talvisodassa, 1940, T 2868/1, Kansallisarkisto, passim.

⁷⁶ Palokangas (2011); Ylönen (1997), s. 82–83.

⁷⁷ Päämaja, Operatiivisen osaston maavoimatoimiston arkisto, sisältää Maavoimien esikunnassa kerätyn materiaalin jalkaväen aseiden käytöstä ja havainnoista talvisodassa, 1940, T 2868/1, Kansallisarkisto, passim.

⁷⁸ Erjola, Risto: *Aseiden valmistus Suomessa vuosina 1939–1945*, Sotataloudellinen seura, Helsinki 1986, s. 25; Palokangas (1991b), s. 367–380. Erjolan mukaan L/S/26 pikakivääreitä valmistettiin talvisodan alkamisesta jatkosodan alkamiseen vain erittäin pieniä erinä käsittäen yhteensä 101 asetta. Ainoaksi jäänyt merkittävä 500 ase tuotantoerä L/S26:a tilattiin 15.9.1941 ja se valmistui 11.4.1942. Muita merkittäviä hankintoja ei tämän jälkeen asemallin osalta tehty.

⁷⁹ *Muutokset ja lisäykset JO I:een ja JO II:een* (1941), s. 15; Palokangas (2006), s. 332–334.

⁸⁰ Pohjolainen (2017).

⁸¹ Päämaja, Operatiivisen osaston maavoimatoimiston arkisto, sisältää Maavoimien esikunnassa kerätyn materiaalin jalkaväen aseiden käytöstä ja havainnoista talvisodassa, 1940, T 2868/1, Kansallisarkisto, passim.

⁸² Erjola (1986), s. 20–24, 34–36; Palokangas (2017); Pohjolainen (2017).

Kotimaista m39 kiväärituotantoa jatkettiinkin aina sodan loppuun saakka suurina sarjoina. Tuotannon kokonaismäärä vaihtelee laskutavasta riippuen, mutta pelkästään uusia m39 kivääreitä valmistui talvi- ja jatkosodan aikana noin 100 000 asetta ja vuoteen 1944 asti pelkästään uusien m39 kiväärien tuotanto oli suurempi kuin konepistoolien tuotanto, pois lukien lähes samaa suuruusluokkaa oleva vuosi 1942. Tähän vertailuun eivät kuitenkaan sisälly kiväärikantaa kasvattaneet noin 180 000 sotasaaliskivääriä, kymmenet tuhannet kotimaassa valmistetut vanhemmat kiväärimallit, tai satoihin tuhansiin nousevat kiväärien tai kivääriaihioiden ulkomaiset hankinnat sota-aikana.⁸³

Konepistoolia ei talvisodan jälkeen mielletty sotakokemuksien perusteella kiväärin korvaajaksi vaan kevyeksi konetuliaseeksi kiväärivaltaisessa kivääriryhmän aseistuksessa. Tämä on näkyvissä esimerkiksi siinä, että uusittu kiväärijoukkueen ja -ryhmän kokoonpano asetti kiväärin ja konepistoolin ryhmän perusaseistukseen ja pikakiväärin ryhmän tulitukiaseeksi. Vanhaan verrattuna ero aseiden uusissa asemissa oli selkeä, mutta kiväärien valta-asema oli yhä kiistanon. Verratessa muutosta uudistusta edeltäneeseen organisaatioon oli konepistooli aikaisemmassa pikakiväärin korvikkeena tulitukiasetehtävässä, kahdessa joukkueen neljästä ryhmästä.⁸⁴ Talvisodanaikainen kivääriryhmä ja -joukkue sekä välirauhan aikana uudistetut organisaatiot on esitetty liitteessä 1.

Talvisodan pistooliaseistus oli sekalainen ja osittain rintamaolosuhteisiin sopimaton. Konepistoolin käyttöperusteiden kannalta merkittävää oli, että rintamaupseerien ja etenkin kiväärijoukkueen johtajien aseistuksena pistooli todettiin riittämättömäksi. Tämä johti siihen, että konepistoolia esitettiin sotakokemusten perusteella laajasti johtaja-aseeksi. Konepistooli sopikin käytettävissä olevista asetyypeistä pistoolin jälkeen parhaiten etulinjan johtaja-aseeksi. Myöhemmin jatkosodan aikana näin tapahtuikin, mutta siihen asti kentällä toimivat johtajat komppanian päälliköistä alaspäin ottivat tarvittaessa konepistoolit käyttöönsä omasta organisaatiostaan.⁸⁵

Talvisotaa edeltävissä jalkaväen ohjesäännöissä ohjeistetaan yhdistämään kiväärijoukkueen ryhmät tarvittaessa puolijoukkuejaosta taisteluryhmiksi kiinteän yhteistoiminnan saavuttamiseksi. Mikäli ryhmille annettaisiin yhteinen tehtävä, jonka täyttämiseksi yhteen sovitettuja

⁸³ Erjola (1986), s. 20–24, 34–36; Palokangas (2017); Pohjolainen (2017).

⁸⁴ Päämaja, Operatiivisen osaston maavoimatoimiston arkisto, sisältää Maavoimien esikunnassa kerätyn materiaalin jalkaväen aseiden käytöstä ja havainnoista talvisodassa, 1940, T 2868/1, Kansallisarkisto, passim.

⁸⁵ Sama; Palokangas (2006), s. 332–334.

pika- ja kivääriryhmiä olisi edullista käyttää, on ohjesäännön mukaan niin mahdollista tehdä. Tämä osoittaa, että yhteisryhmistä oli käyty keskustelua ja niiden käyttötapoja oli tarkasteltu myös ohjesääntötasolla ennen talvisotaa, vaikka vasta talvisodan sotakokemukset johtivat organisaatiomuutokseen.⁸⁶

Talvisodan aikana julkaistiin yksitoista taktiikkaa ja taistelutekniikkaa käsittelevää opasta. Oppaat olivat pääosin lyhyitä, noin 20 sivun mittaisia ja hyvin käytännönläheisiä. Niiden tarkoituksena oli saattaa taisteluista ja taisteluvälineistä saadut kokemukset nopeasti omien joukkojen käyttöön ja niitä voidaan katsoa jaetun joukoille talvisodan olosuhteisiin nähden varsin laajasti.⁸⁷ Oppaita käytettiin täydentävänä sekä korvaavana materiaalina varsin puutteelliseksi, ainakin jalkaväen taistelutekniikan ja aseistuksen käyttöperusteiden osalta osoittautuneille, 1930-luvun alussa ensimmäisen kerran ilmestyneille *Jalkaväen ohjesääntö I, (J.O.I)* ja *Jalkaväen ohjesääntö II, (J.O.II.)* ohjesäännöille.⁸⁸

Suomalaiset saivat välirauhan aikana loppusyksyllä 1940 sotilasasiamiehensä kautta tiedon, että saksalaiset ovat siirtyneet Puolan sotaretken jälkeen erillisten kivääri- ja konekivääriryhmien sijaan pysyvästi yhteisryhmiin. Saksalaiset olivat uudistaneet päätöksellään vuoden 1935 mukaisen kiväärijoukkueensa puolijoukkuejaon yhteisryhmätyyppiseksi kiväärijoukkueeksi 13.10.1939. Uudessa saksalaisessa kivääriryhmässä oli yksi kevytkonekivääri, ryhmän johtajalla konepistooli ja muilla taistelijoilla kivääri. Ryhmän vahvuus oli yhteensä 10 miestä. Myös joukkueiden johtajat ja komppanian päälliköt oli aseistettu uudessa määrävahvuudessa pistoolin sijasta konepistoolilla, toisin kuin vielä tuolloin Suomessa.⁸⁹

Saksalaisten organisaatiomuutos lienee vaikuttanut myös suomalaisten kiväärijoukkueen ja -ryhmän organisaatiomuutoskeskusteluun keväällä 1940, puoltaen uuden yhtenäisesti varustettujen kivääriryhmien käyttöönottamista. Ilmeisesti silloisen Maavoimatoimiston päällikön ja kyselyn allekirjoittajan, everstiluutnantti Kustaa Tapolan tekemät alleviivaukset ja lukuisat reunamerkinnot osoittavat taktiikan kehityksen kannalta keskeisessä asemassa olleiden upsee-

⁸⁶ *Jalkaväen ohjesääntö II (J.O.II.)*, Kustannusosakeyhtiö Otava, Helsinki 1933, s. 99. Sama ohjesääntö oli Puolustuslaitoksen käytössä pienin muutoksin aina laajemmin uudistetun painoksen ilmestymiseen vuonna 1941.

⁸⁷ Heiskanen, Raimo: *Saadun tiedon mukaan, Päämajan johtama tiedustelu 1939–1945*, Otava, Keuruu 1989, s. 107; ks. esim. Taktillinen opas VII, Päämajan koulutusosasto, 9.1.1940, s. 15.

⁸⁸ *Jalkaväen ohjesääntö I, (J.O.I)*, Kustannusosakeyhtiö Otavan kirjapaino, Helsinki, 1933, passim.; *Jalkaväen ohjesääntö II (J.O.II.)*, (1933), passim.

⁸⁹ Päämaja, Ulkomaantoimisto, jaosto II, raportti: saksalainen jalkaväki Puolan sotaretken jälkeen, 1940, T 2868/1, Kansallisarkisto.

rien erityistä kiinnostusta sekä saksalaisten jalkaväen organisaatiomuutoksiin että konepistooliaseistusta koskeviin kohtiin.⁹⁰

Saksalaisten organisaatiomuutoksen vaikutusta voidaan tarkastella vertailemalla maiden kivääriryhmiä, vaikka asiakirjoista ei löytynyt viitteitä saksalaisvaikutuksen myöntämisestä. Molempien maiden uudet organisaatiot olivat kivääriryhmätasolla kuitenkin jokseenkin samanlaiset. Suomessa tosin konepistooli annettiin ryhmän konepistoolimiehelle, ryhmässä oli pikakivääri kevytkonekiväärien sijaan, ja ryhmässä oli myös yksi kiväärimies vähemmän. Nämä erot voidaan kuitenkin selittää kansallisilla erityispiirteillä muun muassa asetekniikan ja väestömäärän aloilla.⁹¹ Suomalaisten organisaatiomuutos oli siis kovin samankaltainen kuin saksalaisten tekemä. Lisäksi se tehtiin varsin nopeasti saksalaisten jälkeen. Toisaalta tärkeimpänä vaikuttimena suomalaisten organisaatiomuutokseen lienevät kuitenkin olleet omat sotakokemukset.

Syksyllä 1940 Päämajan tilalle perustettiin rauhanajan Pääesikunta. Sinne perustettiin Koulutusosasto, jonka yhtenä tehtävänä tuli olemaan ohjesääntötyö. Osaston päälliköksi nimitettiin Majuri E. Tara. Joulukuussa 1940 käynnissä ollut ohjesääntötyö sai enemmän painoarvoa yli-päällikön nimetessä ohjesääntötoimikunnan suunnittelemaan uudistuksia. Toimikunnassa puheenjohtajana toimi kenraaliluutnantti Hugo Österman ja vakituisina jäseninä everstit Kustaa Tapola ja Alonzo Sundman. Toimikuntaa täydennettiin asiantuntijajäsenillä tarpeen mukaan. Tavoitteena sillä oli uusia keskeisimmät ohjesäännöt mahdollisimman nopeasti.⁹²

Tärkeimmiksi uudistusten kohteiksi Pääesikunnassa katsottiin *Jalkaväen ohjesäännöt I ja II*. Ne julkaistiinkin, tosin vain päivitettyinä, harvojen ennen jatkosotaa valmistuneiden ohjesääntöjen joukossa. Konepistoolin käyttöperusteiden kannalta tärkeimmässä asemassa uudistustyössä voidaan katsoa olleen majuri Tauno Viljasen, jonka tehtävänä oli kirjoittaa jalkaväen taistelua koskevat osuudet.⁹³

⁹⁰ Päämaja, Ulkomaantoimisto, jaosto II, raportti: saksalainen jalkaväki Puolan sotaretken jälkeen, 1940, T 2868/1, Kansallisarkisto.

⁹¹ Puolustuslaitoksen organisaatiot, jalkaväkirykmentin sodanajan määrävahvuus 1940 n:o 2203, Järj.1.sal./31.7.1940, T 22104/71, Kansallisarkisto; *Muutokset ja lisäykset JO I:een ja JO II:een* (1941), s. 15, 166; Puolustuslaitoksen organisaatiot 1944, kivääriryhmän ja -joukkueen organisaatiot 1941–1944, T 22104/20, Kansallisarkisto; Päämaja, Ulkomaantoimisto, jaosto II, raportti: saksalainen jalkaväki Puolan sotaretken jälkeen, 1940, T 2868/1, Kansallisarkisto.

⁹² Tynkkynen (1996), s. 133.

⁹³ Sama, s. 133.

Suurimmat ongelmat uudistettavaksi käsketyissä ohjesäännöissä olivat vanhentuneissa jalkaväen muodoissa sekä muun muassa joukkojen liikkumisessa maastossa. Uudet kiväärijoukkueen ja -ryhmän organisaatiot olivat tulossa koulutukseen ja aiemmat ohjesäännöt eivät tämän johdosta olleet enää sopivia käytettäviksi. Viljanen tekikin kiireellistä ohjesääntötyötä paljolti aikaisemmin laatimansa vuonna 1940 julkaistun metsätaisteluoppaan pohjalta, jossa käsiteltiin muun muassa taisteluryhmän⁹⁴ käyttöä. Uudet jalkaväen ohjesäännöt kyettiin jakamaan joukoille ennen jatkosodan alkua, vaikka niiden päivittämisen jatkaminen katsottiin edelleen tarpeelliseksi.⁹⁵ Tämä asiakokonaisuus antaa lisäperusteita myös sille tulkinnalle, että Puolustuslaitoksessa oli pohdittu myös itsenäisesti yhteisryhmäkoonpanoja ennen saksalaisvaikutteiden saapumista, koska metsätaisteluoppaan kirjoitustyö oli hyvin todennäköisesti aloitettu Viljasen toimesta ennen sotilasasiamiehen raportin saapumista Saksasta Suomeen.

Kesällä 1940 Päämajassa selvitettiin mahdollisuutta kivääriryhmien kiväärimiesten aseistamista ruotsalaisella automaattikiväärillä. Asia jäi kuitenkin täysin suunnittelun asteelle hankalan kaliiperin⁹⁶ ja huomattaviksi arvioitujen kustannusten takia. Vastauksessaan Päämajan esittämään kysymykseen muun muassa Operatiivisen osaston- ja Maavoimatoimiston päälliköt perustelevat kielteistä suhtautumistaan kaavailuihin vieraalla kaliiperilla, konepistoolista saaduilla kokemuksilla ja sillä, että kyseiseen kaliiperiin tuskin päädyttäisiin kotimaisissa jatkohankinnoissa. Mielenkiintoista vastauksissa on konepistoolin käyttöperusteiden kannalta erittäin positiivinen suhtautuminen kotimaiseen konepistooliin sekä ajatukset kivääriryhmän aseistamisella kokonaan konepistooliin ja kolmella pikakiväärillä.⁹⁷

Keskustelu konepistoolin käyttöperusteista välirauhan aikana keskittyi ennen kaikkea sotakokemusten ympärille. Tärkeimmät vaikuttimet tämän takana vaikuttaneet olleen Päämajan määräämä julkisuudessa käytävän keskustelun kieltä, sekä käyttäjien yhteneväiset sotakokemukset konepistoolista.⁹⁸

⁹⁴ Taisteluryhmä tarkoittaa samaa kuin yhteisryhmä. Taisteluryhmä oli uudistusvaiheen aikana käytetty termi.

⁹⁵ Tynkkynen (1996), s. 135–136.

⁹⁶ Ruotsalaisten käyttämä kaliiperi oli 6,5x55SE, kun taas Suomessa oli käytössä kaliiperi 7,62x53R. Pohjolainen (2017).

⁹⁷ Päämaja, Operatiivinen osasto, 22.5.1940, lausunto puoliautomaattisten Mauserkiväärien (cal 6,5) hankkimisesta kiv. jv.lle, salainen, T 2868/3/7, Kansallisarkisto.

⁹⁸ Päämaja, Operatiivisen osaston maavoimatoimisto, 25.3.1940, sotakokemusten keräämistä koskeva ohjeistus, T 2868/4, Kansallisarkisto.; Tynkkynen, (1996), s. 137–138; Päämaja, Operatiivisen osaston maavoimatoimiston arkisto, sisältää kerätyn materiaalin jalkaväen aseiden käytöstä ja havainnoista talvisodassa, 1940, T 2868/1, Kansallisarkisto, passim.; Päämaja, Operatiivisen osaston maavoimatoimisto, sal, kootut sotakokemukset vuosilta

2.2. Konepistoolin käyttöperusteet uudistuvat

Uudistetussa *Jalkaväen ohjesäännön I osassa* keväältä 1940 todetaan konepistoolin olevan pikakiväärin kaltainen ase. Samalla korostetaan sen tehokkuutta lyhyillä ampumaetäisyyksillä ja rynnäköissä. Konepistoolin tehon kerrotaan olevan suuri vielä 200–300 metrin ampumamatkoille.⁹⁹ Tämä osuus on periytynyt jo vuoden 1933 painoksesta. Ohjesäännön tekstissä on edelleen nähtävissä 1930-luvun ajattelutapa konepistoolista pikakiväärin korvaajana. Itse asiassa konepistoolista kertova tekstiosuus *Jalkaväen ohjesäännössä I* oli tähän vuoden 1940 uudistettuun painokseen asti lähes identtinen vuodesta 1933 alkaen, vaikka muita muutoksia ohjesääntöihin oli tehty.¹⁰⁰

Uutta vuoden 1940 *Jalkaväen ohjesäännössä II* on konepistoolin käytön yksityiskohtaisempi kuvaaminen: ”*Konepistoolimieheltä vaaditaan koneellisuutta hipovaa käsittelytaitoa, rauhallisuutta, nopeaa maalien valintaa ja silmänräpäyksellistä toimintavalmiutta. Mies käyttää asettaan pienemmillä etäisyyksillä (0–100m) koneaseena, erikoistapauksissa pitemmille kuten kivääriä*”.¹⁰¹ Uudessa ohjesäännössä korostuu konepistoolin hyökkäyksellinen käyttö verrattuna aikaisempaan puolustukselliseen käyttöön.

Talvisodan päättymisen jälkeen Päämajasta annettu keskustelukielto ei näytä vaikuttaneen olennaisesti kehitykseen hidastavalla tavalla, sillä eri asejärjestelmien kehittäminen edistyi tehokkaasti välirauhan aikana. Muun muassa konepistoolien ja muiden sodassa hyviksi havaittujen kotimaisten jalkaväen aseiden kehitys ja tuotanto oli mittavaa. Kiireellisen kehitys- ja tuotantotyön taustalla vaikuttivat näiden kohteiden osalta erittäin laajat ja positiiviset sotakokemukset.¹⁰²

Keskustelukielto ei näytä myöskään vaikuttaneen kiväärijoukkueen tai -ryhmän organisaatio-uudistuksiin, joiden valmistelu käynnistyi talvisodan päättyttyä. *Jalkaväen ohjesääntö II* osuus painos keväältä 1940, on päivitetty osittain talvisodan kokemusten mukaiseksi. Jalkaväen organisaatiouudistus, joka toimeenpantiin kesällä 1940 kiväärijoukkueessa ja -ryhmässä, ei kuitenkaan vielä näy tässä ohjesäännössä. Taisteluissa saadut kokemukset konepistoolista tulevat kuitenkin esille ohjeissa konepistoolin käytöstä muun muassa puolustuksessa ja rynnä-

1939–1940, T 2868/1, Kansallisarkisto, passim.; Päämaja, Koulutusosasto, 19.4.1940, muistio n:o 1030.1/40, Käsky julkisesta keskustelusta, T 17649/9, Kansallisarkisto.

⁹⁹ *Jalkaväen ohjesääntö I, (J.O.I.) Lisäyksineen*, Kustannusosakeyhtiö Otavan kirjapaino, Helsinki, 1940, s. 43.

¹⁰⁰ *Jalkaväen ohjesääntö I, (J.O.I.)*, (1933), s. 31; *Jalkaväen ohjesääntö I, (J.O.I.) Lisäyksineen*, (1940), s. 43.

¹⁰¹ *Jalkaväen ohjesääntö II, (J.O. II.)* (1940), s. 40–44, 73–79.

kön torjunnassa, vaikka painotus onkin hyökkäyksellinen.¹⁰³ Ohjesääntötyö alkoi siis käytännössä vaikuttaa keväällä 1940 saaden varsinaiset tulokset aikaan vasta huhtikuussa 1941 julkaistussa *Muutokset ja lisäykset JO I:een ja JO II:een* ohjesäännössä¹⁰⁴. Organisaatiomuutos tarkoitti käytännössä sitä, että vaikka kivääriryhmän konepistoolimäärä säilyi samanlaisena, entiset pikakivääriryhmät saivat myös oman konepistoolinsa.¹⁰⁵ Kivääriryhmän ja -joukkueen muutokset vuosina 1939–1941 on esitetty liitteessä 1

Tutkimuksen kannalta mielenkiintoista oli se, että ylipäällikkö vahvisti uudet organisaatiot ja määrävahvuudet käyttöön jo 31.7.1940 eli noin vuotta ennen uudistettujen ohjesääntöjen julkaisua.¹⁰⁶ Uusien ohjesääntöjen jakeluun asti toimittiinkin tilapäisten koulutusohjeiden mukaisesti.¹⁰⁷

Välirauhan aikana tehtiin lukuisia muutoksia joukkojen koulutuksessa, mutta joukkuetasoa suurempiin uudistuksiin ei välirauhan aikana kiväärijalkaväessä juuri ehditty. Syynä tähän oli lyhyeksi jäänyt rauhan aika, jonka johdosta valtaosa ohjesääntötyöstä jäi kesken¹⁰⁸. Konepistoolin käytön ohjeistusta parannettiin muun muassa laajentamalla sen käytöstä kertovaa yksityiskohtaista opasmateriaalia. Myös rauhanajan ammuksia kehitettiin konepistoolin ominaisuuksia paremmin huomioiviksi, verrattuna aikaisempiin kivääriryhmän mukana suoritettuihin ammuksiin nähden.¹⁰⁹

¹⁰² Palokangas (1991a), s. 188–190; Päämajan, Operatiivisen osaston maavoimatoimiston arkisto vuodelta 1940, T 2868/1, Kansallisarkisto, passim.

¹⁰³ *Jalkaväen ohjesääntö II, (J.O.II.)* (1940), s. 40–44, 73–79.

¹⁰⁴ *Muutokset ja lisäykset JO I:een ja JO II:een* (1941), passim.; Tynkkynen (1996), s. 133–136.

¹⁰⁵ Koppinen (1946), s. 1–3; *Muutokset ja lisäykset JO I:een ja JO II:een* (1941), s. 15; Pääesikunnan järjestelytoimisto, jalkaväen ja kevyiden joukkojen sodanajan määrävahvuudet, 31.7.1940, T 22104/31, Kansallisarkisto.

¹⁰⁶ Koppinen (1946), s. 1–3; *Muutokset ja lisäykset JO I:een ja JO II:een* (1941), s. 15; Pääesikunnan järjestelytoimisto, jalkaväen ja kevyiden joukkojen sodanajan määrävahvuudet, 31.7.1940, T 22104/31, Kansallisarkisto.

¹⁰⁷ Pääesikunta, Koulutusosasto, koulutuksen suuntaviivat ja koulutusohjeet, yleinen ja salainen kirjeenvaihto 1940, T 17650, Kansallisarkisto, passim.

¹⁰⁸ Tynkkynen (1996), s. 133–136.

¹⁰⁹ Järvinen, Y.A.: *Jatkosodan taistelut, jatkosodan taktiikkaa ja tapahtumia*, WSOY, Porvoo 1950, s. 23; Pääesikunta, Koulutusosasto, koulutuksen suuntaviivat ja koulutusohjeet, yleinen ja salainen kirjeenvaihto 1940, T 17650, Kansallisarkisto, passim.

Suomi-konepistoolin asemasta ohjesäännöistä on huomattava, että vuosina 1932–1941 Puolustuslaitoksessa oli käytössä sama, aika-ajoin päivitetty, jalkaväen ohjesääntö. Ohjesääntöä kyettiin vain päivittämään olosuhteita kutakuinkin vastaaviksi, ja niinpä sotakokemuksista huolimatta konepistoolin asema oli niissä yllättävänkin vähäinen ja staattinen, siitäkin huolimatta että ohjesääntöä päivitettiin kevättälvella 1940 sekä merkittävästi keväällä 1941.¹¹⁰ Vaikka ohjesääntötyö jäi jatkosodan alkamisen takia osittain kesken ja hidastui, saatiin Puolustuslaitoksessa kuitenkin toteutettua konepistoolin käyttöperusteiden kannalta oleellinen muutos, eli yhtenäisten kivääriryhmien mukainen kiväärijoukkueen organisaatiouudistus.¹¹¹

Konepistoolin käyttöperusteiden kannalta on huomioitava myös muut alemman tason oppaat, opaskirjat, -vihot sekä muut vastaavan kaltaiset julkaisut. Muutoin käyttöperusteiden kehitymisestä jäisi liian puutteellinen kuva. Erilaisia ohjesääntöjä alempia konepistooliin liittyviä julkaisuja laadittiin, sillä onhan luonnollista, että tärkeästä taisteluvälineestä ja sen käytöstä haluttiin julkaista mahdollisimman paljon tietoa joukkojen käyttöön. Näissä julkaisuissa keskityttiin kuitenkin lähinnä aseiden teknisiin ominaisuuksiin ja ampumatekniikkaan.¹¹²

Esimerkkinä tällaisesta konepistooliin liittyvästä julkaisusta voidaan pitää Oy Tikkakoski Ab:n *Suomi-konepistooli* teosta, jossa kuvataan hyvin talvisodan päättymisen jälkeisiä näkemyksiä konepistoolin käytöstä: ”Nyt kun asiantila tältä kohdalta on muuttunut ja aseiden monipuolisesta käyttökelpoisuudesta ei olla eri mieltä, on tärkeää, että aseiden käyttäjät saavat siitä mahdollisimman hyvän tuntemuksen...”¹¹³

Uudistetun jalkaväen ohjesäännön *Muutokset ja lisäykset JO I:een ja JO II:een*, vuodelta 1941 mukaisia konepistoolimäärävahvuuksia ei saavutettu ennen jatkosodan alkamista, vaan sen mukaisiin vahvuuksiin päästiin vasta syksyllä 1942. Pula konepistoolista pakotti Puolustuslaitoksen jakamaan käytössä olevat aseet painopisteisesti jalkaväkeen ja sen iskuportaani joukoille, pääasiassa siis kivääriryhmille.¹¹⁴

¹¹⁰ *Jalkaväen ohjesääntö I* (1933), passim.; *Jalkaväen ohjesääntö II* (1933), passim.; *Jalkaväen ohjesääntö I* (1940), passim.; *Jalkaväen ohjesääntö II* (1940), passim.; *Muutokset ja lisäykset JO I:een ja JO II:een* (1941), passim.

¹¹¹ *Muutokset ja lisäykset JO I:een ja JO II:een* (1941), s. 15; Tynkkynen (1996), s. 133–136; Palokangas (1991a), s. 181–191.

¹¹² Ks. esim. Huhtala, Pauli: *Konepistooli "Suomi"*, Otava 1935, passim.; Huhtala, Pauli: *Ryhmänjohtajan taisteluoapas, Kivääri- ja pikakivääriryhmän koulutus ja taistelu*, WSOY 1940, passim.; Huhtala, Pauli: *Upseeri: upseerien ja aliupseerien kertaus- ja jatko-opiskelukirja*, WSOY 1941, passim.; Oy. Tikkakoski Ab.; *Suomi-konepistooli*, Otava, Helsinki 1942, passim.

¹¹³ Oy. Tikkakoski Ab. (1942), s. 7.

Kiväärijoukkueen ja kivääriryhmän organisaatiomuutos oli tärkein yksittäinen askel konepistoolin käyttöperusteiden kehityksessä. Uudistus mahdollisti konepistoolin aseman muuttumisen pikakiväärin korvaajasta kivääriryhmän perusaseeksi. Tässä uudessa tilanteessa konepistoolin asemaa kivääriryhmässä oli helppo vahvistaa vain lisäämällä konepistoolien määrää verrattuna kivääreihin. Organisaatiomuutosta tukeneiden havaintojen taustalla olivat konepistoolille tyypilliset ominaisuudet, kuten helppo käsiteltävyys, kevyt ampumatarvike ja huomattava lipaskapasiteetti. Talvisodan olosuhteissa raskaammin aseistautunutta, teihin sitoutunutta sekä vaikeassa maastossa taistelemaan tottumatonta vihollista vastaan nämä olivat erittäin hyviä ominaisuuksia, jotka pääsivät puolijoukkue-taistelutekniikkaa joustavammassa käytössä paremmin oikeuksiinsa.¹¹⁵

Tikkakosken tehtaan tuotantokapasiteetti kasvoi talvisodan aikaisesta noin 300–400 aseesta kuukaudessa, välirauhan aikana noin 900 aseeseen kuukaudessa. Tehtaan konepistoolituotannon kapasiteetti nostettiin maksimiinsa ja tuotantoa pyrittiin lisäksi kasvattamaan huomattavasti. Vuonna 1940 näiden toimenpiteiden johdosta valmistuikin 11 750 tilatusta aseesta 3 600 asetta eli määrällisesti hieman alle puolet aikaisemmasta noin kymmenen vuoden kokonaistuotannosta. Palokankaan mukaan välirauhan aikana hankitut konepistoolit olivat tärkein yksittäinen kotimainen jalkaväen tulivoimaa kasvattanut hankinta¹¹⁶. Tämä näkemys kuvaa konepistoolin tärkeyttä välirauhan aikana Puolustuslaitoksen varustelemisen kannalta.

Kansainvälisessä tutkimuksessa on esitetty näkemys, jonka mukaan suurimpaan maineeseen ja joukkojen suosioon ovat nousseet suuren lipaskapasiteetin ja luotettavan lipasvalikoiman omaavat konepistoolit. Arvostettu aseasiantuntija Thomas Nelson pitää lipasta konepistoolin tärkeimpänä osakokonaisuutena.¹¹⁷ Toimintavarman ja erittäin suuren tulivoiman aseelle antavan rumpulippaan voidaankin katsoa olleen avainasemassa Suomi-konepistoolin menestykselle, vaikka sotien aikana ei saatukaan käyttöön riittävän lipaskapasiteetin omaavaa ja riittävän luotettavasti toimivaa tankolipasta, kuten vaikkapa suurvalloissa.¹¹⁸

Talvisodan jälkeisessä Suomi-konepistooli ”huumassa” asetta yritettiin markkinoida laajasti myös ulkomaille, varsinkin Skandinaviaan ja Yhdysvaltoihin, mutta jatkosodan alkaminen esti suurimman osan näistä kaavailuista. Suomen Yhdysvaltain sotilas-asiamiehen hieman yliam-

¹¹⁴ *Muutokset ja lisäykset JO I:een ja JO II:een* (1941), passim.; Palokangas (1991a), s. 185–186; Palokangas (1991b), s. 257.

¹¹⁵ Palokangas (2011); Päämaja, Operatiivisen osaston maavoimatoimisto, sal, kootut sotakokemukset vuosilta 1939–1940, T 2868/4, Kansallisarkisto, passim.

¹¹⁶ Palokangas, (1991a), s. 179; Ylönen (1997), s. 56.

¹¹⁷ Nelson (1963), s. 7–9.

puvassakin esitteessä Suomi-konepistoolia ylistetään paikallisille asevaikuttajille monin suurellisin termein. Samalla väitettiin, että Suomen puolustuslaitos valmistautui aseistamaan Maavoimistaan 80 % konepistooleilla tulevaisuudessa.¹¹⁹ Silloisessa tilanteessa mahdottomalta kuulostanut väite¹²⁰ oli kymmenisen vuotta myöhemmin kuitenkin ainakin kivääriryhmän kannalta jossain määrin toteutunut.¹²¹ Väite saa toisaalta lisää uskottavuutta, kun sitä vertaa jo esiteltyihin, samoihin aikoihin toisen asian yhteydessä annettuihin Operatiivisen osaston ja Maavoimatoimiston päällikön lausuntoihin.¹²²

¹¹⁸ Palokangas (2011)

¹¹⁹ Juutilainen, Ilkka: Suomi-konepistoolin markkinointi Yhdysvaltoihin 1940–1941, *Ase* 3/87.

¹²⁰ Puolustuslaitoksella oli tuolloin käytössään noin 7 000 konepistoolia kun taas kiväärien määrä oli noin 440 000 ja pikakivääreitäkin oli noin 12 000. Palokangas (1991a), s. 188.

¹²¹ Vrt. kivääriryhmät 1940–41, 1947 ja 1950 liitteessä 1.

¹²² Päämaja, Operatiivinen osasto, 22.5.1940, lausunto puoliautomaattisten Mauserkiväärien (cal 6,5) hankkimisesta kiv. jv.lle, salainen, T 2868/3/7, Kansallisarkisto.

3. JATKOSOTA – KONEPISTOOLI KIVÄÄRIRYHMÄN TÄRKEIMMÄKSI ASEEKSI

*”Konepistoolin käyttö taistelevan armeijan monipuolisena ja tärkeänä aseena on käynnissä olevan ja erikoisesti meidän molempien sotiemme antamien hyvien kokemusten perusteella tapahtunut tosiasia. [- -] aseiden käyttömahdollisuudet lienevät meikäläisissä oloissa vielä nykyistä suuremmat ja monipuolisemmat, kunhan niitä sodan kokemusten valossa keritään myöhemmin kehitellä.”*¹²³

3.1. Pää tavoitteena konepistoolien lisääminen kivääriryhmiin

Pääluvun aloittavassa Oy Tikkakoski Ab.:n *Suomi-konepistooli* -teoksen katkelmassa vuodelta 1942 kuvataan osuvasti konepistoolin vaiheita ja sen mahdollista tulevaisuutta aikana, jolloin konepistoolin arvostus oli juuri noussut valtavasti ja sen potentiaali jalkaväenaseena oli huomattu.¹²⁴ Katkelmassa kuvastuu mielenkiintoisella tavalla ajattelutapa, tekstin todennäköisellä kirjoitushetkellä, vuoden 1941 loppupuolella.

Päaesikunnan nimenä toimi jatkosodan aikana Päämaja, nimitys muuttui takaisin Päaesikunnaksi jatkosodan päättyttyä. Aikaisemmin Puolustusministeriöön kuulunut Taisteluvälineosasto kuului jatkosodassa Päämajan alaisuuteen, mutta sekin palasi sodan päättyttyä alkuperäiselle paikalleen Puolustusministeriön alaisuuteen. Syksyllä 1942 perustettiin Ase-esikunta, johon sisältyi myös Taisteluvälineosasto. Taisteluvälineosasto sai siis uuden lisäjohtoportaan, jonne kaikki ase-asiat keskitettiin. Uudeksi Ase-esikunnan johtajaksi tuli entinen Päämajan tykistökomentaja kenraalimajuri Svanström. Ase-esikunnan johtaja korvasi tykistökomentajan aseman päättäjaketjussa. Muutoin johtosuhteet konepistoolin käyttöperusteiden kehittämisestä päättäneiden osalta pysyivät samanlaisina koko sota-ajan.¹²⁵

Jatkosodan aikana talvisodanaikainen sotatalouspäällikkö kenraalimajuri Grandell toimi vastaperustetun sotatalouksesikunnan tarkastajana ja oli suoraan ylipäällikön alaisuudessa. Grandell oli sodan ajan tärkein sotataloudellisen alan johtaja, ja hän vaikutti sekä konepistoolien tuotantomahdollisuuksien luomiseen että kehittämiseen. Hän johti koko valtakunnan taloudellisen puolustuskyvyn ja valmiuden kehittämistä sekä vastasi muun muassa Puolustuslaitoksen

¹²³ Oy. Tikkakoski Ab. (1942), s. 7.

¹²⁴ Sama, s. 7.

¹²⁵ Laine (1988), s. 238; Palokangas (1991a), s. 132–136; Puntanen (1980), s. 35–37, 57–58; Suomen armeijan sotateknillisen materiaalihuollon järjestely vuosien 1941–44 sodan aikana, T 24420/1, Kansallisarkisto; Tervasmäki (1978), s. 194; Tirronen (1965), s. 210.

ja teollisuuden tarpeiden yhteensovittamisesta. Grandell vaikutti keskeisesti muun muassa konepistoolien vientisuunnitelmiin ja valmistusraaka-aineiden hankintaan. Sotatalouspäällikön asema oli kotimaisen asetuotannon parissa sota-aikana tärkeä, mutta väheni ratkaisevasti jatkosodan päätyttyä.¹²⁶

Päättävät tahot konepistooliasioissa olivat jatkosodan aikana siis kutakuinkin samat kuin aikaisemmin, vaikka pieniä muutoksia organisaatioihin tehtiinkin. Koulutusosaston asema sotakokemusten kerääjänä korostui edelleen, ja ohjesääntötoimikunnan työ määrittäi konepistoolien jakoperusteiden suuntaviivat.¹²⁷ Puolustuslaitoksen ylimmän johdon määräyksestä tai kiinteästi sen alaisuudessa toimineiden tahojen aloitteesta perustetut erilliset konepistoolitoimikunnat muodostivat tärkeimmät foorumit konepistoolin käyttöperusteita koskeville keskusteluille.¹²⁸ Konepistoolitoimikuntien voidaan katsoa olleen tärkeimpinä vaikuttajina ylimmälle johdolle esiteltyihin konepistoolia koskeviin ratkaisuihin jatkosodan aikana.

Sotakokemusten keräämisen tärkeys oli korostunut Puolustuslaitoksessa talvisodan kokemusten perusteella ja heti jatkosodan alkamisen jälkeen 29.6.1941 yleisesikunnan päällikkö kenraaliluutnantti Axel Erik Heinrichs käskikin sotakokemusten keräämisestä. Käskyssä ohjeistettiin alajohtoportaat sotakokemusten keräämiseksi nimenomaan kesäsodan olosuhteista omien oppaiden ja ohjesääntöjen kirjoitustyötä varten. Konepistoolin käyttöperusteiden kannalta tämä tarkoitti sitä, että jalkaväen taktiikkaa koskevat sotakokemukset ja niiden käsittely tapahtui Päämajan koulutusosastolla.¹²⁹ Koulutusosasto muodostuikin jatkosodan aikana tärkeäksi konepistooliasioista käsitteleväksi tahoksi.

Konepistoolin käyttöperusteiden kehittämisessä ei tapahtunut merkittäviä muutoksia jatkosodan ensimmäisenä vuonna. Tämä johtui siitä, että konepistoolien tuotantokapasiteetti työskenteli täydellä teholla aikaisemmin asetettujen määrävahvuuksien täyttämiseksi, ja toisaalta merkittäviä uusia havaintoja, jotka olisivat mullistaneet konepistoolin käytön, ei jatkosodan alkuvaiheessa tehty.¹³⁰ Kiinnostus konepistoolin käyttöperusteita kohtaan kuitenkin heräsi ylimmässä johdossa heti, kun näköpiirissä oli Tikkakosken tehtaan tuotantoresurssien vapautuminen uusien konepistoolierien tuotantoon.

¹²⁶ Tervasmäki (1978), s. 83–86.

¹²⁷ Tynkkynen (1996), s. 138–144.

¹²⁸ Ks. Päämaja, Järjestelyosasto, konepistoolitoimikunnan tehtävä ja kokoonpano, 17.7.1942, T 17749/10, Kansallisarkisto; Päämaja, Järjestelyosasto, konepistoolitoimikunnan asiakirjat, T 17749/10, Kansallisarkisto; Päämaja, Ase-esikunta, konepistoolitoimikunnan asiakirja, T 19053/8, Kansallisarkisto.

¹²⁹ Tynkkynen (1996), s. 139–141.

¹³⁰ Päämaja, Koulutusosasto, salainen kirjeenvaihto, sekalaiset sotakokemukset 1941 – 1944, T 18002/2, Kansallisarkisto, passim.

Toukokuussa 1942 Päämajan Operatiivisen osaston johtaja teki esityksen toisen konepistoolin lisäämisestä kivääriryhmään. Esitys sisälsi myös aloitteen joukkueen johtajan aseistuksena toimivan pistoolin korvaamiseksi konepistoolilla. Esityksen taustalla oli Päämajassa 20.4.1942 pidetyn neuvottelutilaisuuden näkemykset. Neuvottelupäivillä oli käsitelty jalkaväen aseistuksen sotakokemuksia. Niiden perusteella myönteisiä kokemuksia konepistoolista jalkaväen taistelussa sekä kokemuksia pistooliaseistuksen sopimattomuudesta jalkaväen taisteluun voitiin pitää yhteneväisinä. Operatiivisen osaston johtajan esityksen mukaan tarvittaisiin noin 8 000 uutta konepistoolia täyttämään uusi määrävahvuus.¹³¹

Aloitteen taustalla oli Operatiivisen osaston havainto siitä, että silloiset konepistoolimäärävahvuudet täytyisivät kesällä 1942, jonka jälkeen tulisi mahdolliseksi jakaa konepistooleja muille niitä tarvitseville. Perusteluina esitykselleen Maavoiminen operatiivinen osasto¹³² johtajanaan eversti Väinö Karikoski esitti, että tulivoiman lisääminen olisi Maavoimissa ensiarvoisen tärkeää ja asehankintojen suorittaminen tulisi mahdollisen rauhan aikana olemaan hankalaa tai ainakin hidasta. Karikoski totesi myös, että silloisessa maailman poliittisessä tilanteessa tarpeettomien konepistoolien myyminen, mahdollisen rauhan tultua, ulkomaille olisi helppoa, eikä niistä näin ollen muodostuisi rasitetta tässäkään mielessä.¹³³

Ylipäällikkö asetti, lähes suoraan edellisen muistion pohjalta¹³⁴, kesällä 1942 konepistoolitoimikunnan selvittämään tarpeen ja määrän uusille konepistoolimäärävahvuuksille. Taustalla lienee ollut halu selvittää tärkeäksi koettua konepistooliasiaa vielä tarkemmin, eikä toteuttaa muutoksia suoraan Operatiivisen osaston luonnostelujen mukaisesti. Konepistoolitoimikunta¹³⁵ oli huomattavan arvovaltainen, mikä osoittanee kuinka tärkeinä konepistooliasiat Puolustuslaitoksen ylimmässä johdossa tuolloin nähtiin.¹³⁶

Vaikuttaa siltä, että toimikunnan kesken ei ollut varsinaista kiistaa käyttöperusteiden osalta siitä, keiden käyttöön pääosa konepistooleista jaettaisiin. Lähinnä keskusteltiin tehokkaim-

¹³¹ Päämaja, Operatiivinen osasto, N:0 853/Op.1/10.a.sal, T 17749/10, Kansallisarkisto.

¹³² Muistion on allekirjoittanut myös Operatiivisen osaston toimisto 1:n päällikkö everstiluutnantti Tauno Viljanen. Päämaja, Järjestelyosasto, Operatiivisen osaston muistio konepistoolihankinnoista, 17.7.1942, T 17749/10, Kansallisarkisto.

¹³³ Sama.

¹³⁴ Toimikunnan sihteeriksi nimettiin vielä Päämajan järjestelyosaston edustaja everstiluutnantti A. Juutilainen. Päämaja, Järjestelyosasto, konepistoolitoimikunnan tehtävä ja kokoonpano, 17.7.1942, T 17749/10, Kansallisarkisto.

¹³⁵ Toimikuntaan kuuluivat puheenjohtaja kenraali A. E. Heinrichs sekä jäsenet kenraalimajuri E. Vihma, eversti B. Ikonen ja everstiluutnantti A. Juutilainen. Sama.

masta tavasta käyttää ja jakaa konepistoolia. Toimikunnan tärkeimmäksi tavoitteeksi muodostuikin nopeasti lisätä konepistoolien määrä kivääriryhmässä kahteen aseeseen.¹³⁷ Tällä suuntauksella lienee ollut vaikutusta myös myöhempiin ratkaisuihin, koska jatkossakin konepistoolimäärävahvuuden lisäykset ohjattiin pääosin kivääriryhmien aseistukseen, vaikka muitakin tarvitsijoita oli runsaasti¹³⁸.

On mielenkiintoista havaita keskustelun taustalla vaikuttanut optimismi ja usko nopeasta voitosta Saksan rinnalla, joka vallitsi vielä kesällä 1942. Tuolloin Saksan Wehrmachtin toinen kesäoffensiivi eteni hyvin ja oli syvällä Neuvostoliiton alueilla. Tätä päätelmää vasten tarkasteltuna esityksen perustelut tuntuvat varsin loogisilta. Toisaalta on kuitenkin yllättävää kuinka suurilinjaisia perusteluja esityksessä käytetään, koska tätä ennen ja tämän jälkeen esittelyissä Puolustuslaitoksen ylipäällikölle tai komentajalle vedotaan yleensä huomattavasti konkreettimpiin ja yksityiskohtaisempiin perusteluihin.¹³⁹

Konepistoolitoimikunta tuli ylipäällikölle esitellyssä muistiossaan tulokseen, jossa se suositteli konepistoolin lisäämistä kivääriryhmiin ryhmänjohtajan aseeksi. Myös kiväärijoukkueen johtajat saivat esityksessä konepistoolin pistoolin tilalle. Kaiken kaikkiaan kiväärikomppaniaan tuli esityksen mukaan yhteensä 22 uutta konepistoolia¹⁴⁰, joista komppanian kiväärijoukkueille jaettiin yhteensä 16. Näistä 16 aseesta 12 kohdennettiin joukkueiden kivääriryhmiin. Suunnitelmien mukaan konepistoolitoimitusten tuli täyttää uudet määrävahvuudet vuoden 1943 loppuun mennessä.¹⁴¹

Toimikunnan muistiosta voidaan kuitenkin vielä nostaa aiemmalta tutkimukselta huomaamatta jäänyt yksityiskohta. Toimikunta nimittäin ei puoltanut Operatiivisen osaston päällikön aiempaa näkemystä keveiden joukkojen, kuten esimerkiksi jääkäri- ja rajajääkärijoukkojen kivääriryhmien aseistamista kolmella konepistoolilla, vaan totesi esityksen sisältävän riskin

¹³⁶ Päämaja, järjestelyosasto, konepistoolitoimikunnan tehtävä ja kokoonpano, 17.7.1942, T 17749/10, Kansallisarkisto.

¹³⁷ Sama.

¹³⁸ Jakelun tärkeysjärjestys oli jalkaväki-, tykistö-, ja muut joukot. Sama.

¹³⁹ Päämaja, järjestelyosasto, Operatiivisen osaston muistio konepistoolihankinnoista, 17.7.1942, T 17749/10, Kansallisarkisto; vrt. mm. seuraaviin, Puolustusvoimain pääesikunnan sotavarustustoimisto, Perushankintojen perustelut, 10.12.1940, KA T 7760/11; Päämaja, Järjestelyosasto, konepistoolitoimikunnan asiakirjat, 1943, T 17749/10; Päämaja, Ase-esikunta, konepistoolitoimikunnan asiakirja, ilmeisesti kenraali A. E. Heinrichsin 23.9.1943 tekemiä korjauksia ja merkintöjä, T 19053/8, Kansallisarkisto; Pääesikunta, Järjestelytoimisto, määrävahvuustoimikunnan muistio, kivääriryhmän kokoonpano-osuus, 3.7.1948, T 26035/8, Kansallisarkisto; Pääesikunta, kevytasetoimikunta, muistio siirtymävaiheen kivääri- ja konekivääriaseistuksen uusimisesta 1957, T 25094/22, Kansallisarkisto.

¹⁴⁰ Kiväärikomppanian yhdelle komentoryhmän lähetille ja panssarintorjuntaryhmän johtajalla määrättiin aseistukseksi konepistooli. Päämaja, Järjestelyosasto, konepistoolitoimikunnan asiakirjat, T 17749/10.

¹⁴¹ Päämaja, järjestelyosasto, konepistoolitoimikunnan asiakirjat, T 17749/10, Kansallisarkisto, passim.

” *tulivoiman ja ampumatarvikekulutuksen liioitteluun* ” ja hylkäsi esityksen. Näin ollen kevyet joukot saivat tässä vaiheessa kaksi konepistoolia ryhmää kohden kuten kivääriryhmätkin.¹⁴²

Samaan aikaan konepistoolitoimikunnan esityksen kanssa sotatalouspäällikkö Grandell esitti valmistuvan konepistoolituotannon osittaista myyntiä valtion kauppataseen parantamiseksi. Grandell perusteli esitystään sillä, että Tikkakosken tehtaan tuotantokapasiteetti oli noussut noin 1 400 aseeseen kuukaudessa ja noin 400 asetta voitaisiin siten toimittaa kuukausittain ulkomaille vaarantamatta Puolustuslaitoksen varustelua. Esitys käsiteltiin samassa yhteydessä konepistoolitoimikunnan esityksen kanssa.¹⁴³

Sotakokemusten pohjalta jouduttiin konepistoolien tarve arvioimaan jälleen uudelleen vuonna 1943.¹⁴⁴ Maaliskuussa 1943 ylipäällikön toimesta asetetun järjestyksessään toisen konepistoolitoimikunnan puheenjohtajana toimi kenraalimajuri Selim Isakson. Tämä toimikunta¹⁴⁵ ryhtyi valmistelemaan esitystä ja samalla tulevaa ratkaisua konepistoolien kolmannesta merkittävästä määrävahvuuden lisäämisestä.¹⁴⁶

Rintamajoukot olivat todenneet konepistoolit erinomaisiksi ja toivoivat konepistooleja lisää, muun muassa jalkaväen johtajille ja muille jalkaväen joukoille. Konepistoolin lipaslaukkuja esitettiin laajemmin käyttöönotettaviksi ja samalla esitettiin housunkannattimia ja vyölenkkejä lippaiden kantamisen helpottamiseksi. Kokemusten mukaan suurin lipasmäärä miehen kannettavaksi oli 6 kappaletta täysinä¹⁴⁷ rumpulippaita. Konepistooleja haluttiin tilata rintamajoukoihin myös ylimääräisiksi vara-aseiksi. Toisaalta oli saatu viitteitä, että etulinjan joukot varasivat myös luvatta konepistooleja käyttöönsä.¹⁴⁸

¹⁴² Päämaja, järjestelyosasto, konepistoolitoimikunnan asiakirjat, T 17749/10, Kansallisarkisto.

¹⁴³ Päämaja, järjestelyosasto, esittelylista Puolustuslaitoksen ylipäällikölle, 10.8.1942, esittelijä kenraali A. E. Heinrichs, T 17749/10, Kansallisarkisto.

¹⁴⁴ Päämaja, Ase-esikunta, konepistooliaseistuksen määrävahvuuksista, 1.3.1943, T 19053/13, Kansallisarkisto.

¹⁴⁵ Ase-esikunnan alaisessa toisessa konepistoolitoimikunnassa ei ollut yhtä arvovaltaisia jäseniä kuin edellisessä toimikunnassa. Sen jäseniä olivat everstit Nihtilä ja Ikonen, majuri Toropainen, kapteeni Kämäri ja sihteerinä majuri Ericsson. Päämaja, Ase-esikunta, konepistooliaseistuksen määrävahvuuksista, 1.3.1943, T 19053/13, Kansallisarkisto; Päämaja, Järjestelyosasto, julkinen ja salainen arkisto, 1919–1944, T 22104/71, Kansallisarkisto.

¹⁴⁶ Samat.

¹⁴⁷ Kuusi täyteen ladattuja 70 patruunan rumpulipasta Suomi-konepistooliin painaa noin 11,5kg. Tutkijan suorittama mittaus. Testissä käytetyt patruunat eivät olleet sota-aikaisia, mutta painoltaan alle 0,5g tarkkuudella saman painoisia.

¹⁴⁸ Päämaja, Koulutusosasto, Salainen kirjeenvaihto, Sekalaiset sotakokemukset 1941 – 1944, T 18002, Kansallisarkisto, passim.

Ilmeisesti konepistoolien lisääminen oli aiheuttanut huolta ylimmässä johdossa ampumatarvikekulutuksen liiallisesta nousemisesta, koska toimikunta on laatinut varsin kattavan esityksen konepistoolitilanteen ja ampumatarvikekulutuksen yhteydestä jatkosodan aikana.¹⁴⁹

Toimikunta tuli tulokseen, jossa se esitti vielä noin 18 000 lisäaseen tilaamista ja jakamista joukoille. Näistä aseista yli 14 000 esitettiin jaettavaksi jalkaväen joukoille, pääasiassa kivääriryhmiin ja loput muille joukoille kuten meri- ja ilmavoimiin sekä huoltojoukkoihin. Päätöksen hyväksymiseen liittyen esitettiin välitöntä 12 000 aseiden tilausta Tikkakosken tehtailta. Ylipäällikön käsittelyyn asia tuli 23.9.1943 edellisten konepistoolitilausten ollessa hiljalleen valmistumassa.¹⁵⁰

Asemasotavaiheen aikana oli otollista käydä organisaatioihin liittyvää keskustelua ja kerätä näkemyksiä kentältä. Päämajan koulutusosasto lähetti kesällä 1943 kyselyn, jonka tarkoitus oli yksityiskohtaisesti selvittää jalkaväkipataljoonan kehitystarpeet kaikilla organisaatiotasolla. Kyselyn liitteenä oli uuden pataljoonan organisaatioehdotus, joka kuitenkin vastasi jo olemassa olevaa organisaatiota varsin pitkälle. Konepistoolin käyttöperusteiden kannalta uusi keskustelun pohjana toiminut pataljoonaesitys ei tuonutkaan mitään ratkaisevan tärkeää esille. Esitys oli eversti Eino Virkin laatima.¹⁵¹

Kysely tavoitti kaikki tärkeimmät komentajat, joista kaksikymmentäkaksi oli erilaisten Maa-voimien yhtymien kuten armeijakunnan tai divisioonan komentajia. Kahdeksantoista vastaajista oli joukko-osaston komentajia ja kolmekymmentäkahdeksan rykmentin tai pataljoonan komentajia. Yhteensä siis kyselyssä oli seitsemänkymmentäkahdeksan vastaajaa, jota voidaan pitää kattavana otantana Puolustuslaitoksen silloisesta komentajistosta.¹⁵²

Kesän 1943 kyselyn vastaukset tuloksiksi koosti kenraaliluutnantti Woldemar Hägglund. Tulosten perusteella voitiin todeta, että komentajisto ei ollut halukas suuriin organisaatiomuutoksiin sodan kestäessä. Konepistoolin käyttöperusteiden kannalta organisatorisia muutoksia ei katsottu tarpeellisiksi, mutta kivääriryhmän tulivoiman kasvattaminen katsottiin yleisesti tavoiteltavaksi. Tulivoiman kasvattaminen tuli näkemysten mukaan suorittaa konepistoolien

¹⁴⁹ Päämaja, Ase-esikunta, konepistooliaseistuksen määrävahvuuksista, 1.3.1943, T 19053/13, Kansallisarkisto; Päämaja, Ase-esikunta, toimikunnan pöytäkirjat 7-18.3.1943, liite 6a, T 19053/8, Kansallisarkisto.

¹⁵⁰ Päämaja, Ase-esikunta, konepistooliaseistuksen määrävahvuuksista, 1.3.1943, T 19053/13, Kansallisarkisto; Päämaja, Ase-esikunta, konepistoolien määrävahvuuksista ja tilaamisesta, 15.7.1944, liite asiakirjaan N:0 5588, T 20206/8, Kansallisarkisto; Päämaja, Ase-esikunta, konepistoolitoimikunnan asiakirja, ilmeisesti kenraali A. E. Heinrichsin 23.9.1943 tekemiä korjauksia ja merkintöjä, T 19053/8, Kansallisarkisto.

¹⁵¹ Päämajan kyselykirje n:0 2791/koul.2/sal/20.6.1943. T 18002/4, Kansallisarkisto.

¹⁵² Päämaja, Koulutusosasto, yhteenveto komentajien lausunnoista, 5.2.1944, T 18002/4, Kansallisarkisto.

jakamisella, jo päätettyjen korotettujen määrävahvuuksien mukaisesti, sekä ennen kaikkea konekivääri- tai pikakivääri uudistuksella sekä tarkkuuskiväärien varustamisella kiväärikaukoputkin.¹⁵³

Tulevaisuutta ajatellen yhdeksän vastaaja esitti tai ainakin puolsi kevyemmän ja lyhyemmän aseiden ottamista kiväärin tilalle ryhmän aseistukseen. Ei voida kuitenkaan katsoa, että kyse olisi ollut yleisaseen vaatimisesta, sillä kaikkien ryhmän aseiden korvaamista uudentyyppisellä aseella ei mainittu vastauksissa.¹⁵⁴ Näiden näkökantojen voidaan kuitenkin katsoa enteilleen tulevaa kehitystä jalkaväen aseistuksen kehityksessä.

Uudistuksiin ei siis vuoden 1943 kyselyn pohjalta Puolustuslaitoksessa lähdetty. Tarve organisaatiouudistuksille kuitenkin säilyi, koska majuri Veikko Koppinen esitti edellisen keskustelukierroksen jälkeen jo maaliskuussa 1944 uudentyyppistä jalkaväkipataljoonan organisaatiota. Kysymystä käsiteltiin Päämajasta tulleen käskyn mukaisesti koulutuksen ylitarkastajan, kenraali Öhquistin johdolla. Tällä kertaa jakelu tehtiin suppeampana¹⁵⁵ verrattuna edelliseen kyselyyn, mutta samalla keskityttiin tärkeimpiin¹⁵⁶ komentajiin, taktiikan kehittäjiin ja aikaisempiin keskustelijoihin.¹⁵⁷

Kysely lähti komentajien lausuntokierrokselle maaliskuussa 1944 ja vastaukset ehdittiin ilmeisesti vain osittain käsitellä ennen jatkosodan torjuntavaiheen alkua kesäkuussa 1944. Ainakaan koonnosta tämän kyselyn tuloksista ei löytynyt, toisin kuin aikaisempien kyselyiden osalta. Koppisen ehdotuksen mukainen uusi jalkaväkipataljoonan organisaatio oli niin erilainen käytössä olevaan verrattuna, että se ei saanut juurikaan kannatusta komentajistolta. Sodan ajan olosuhteet olivat todennäköinen syy komentajille vastustaa laajoja organisaatiomuutoksia. Vastaajat esittivätkin laajoja kokeiluja uudella organisaatiolla ennen jatkotoimenpiteitä.¹⁵⁸

Konepistoolin käyttöperusteiden näkökulmasta Koppisen esittämä uusi jalkaväkipataljoona ei juuri eronnut vanhasta ja kivääriryhmien osalta merkittäviä muutoksia ei olisi edes tehty. Keskeistä esityksessä oli pataljoonan konekiväärikomppanian muuttaminen joustavammin käytet-

¹⁵³ Päämaja, Koulutusosasto, yhteenveto komentajien lausunnoista, 5.2.1944, T 18002/4, Kansallisarkisto.

¹⁵⁴ Sama.

¹⁵⁵ Kysely lähetettiin n. 50 vastaajalle. Päämaja, Koulutusosasto, yhteenveto komentajien lausunnoista, 5.2.1944, T 18002/4, Kansallisarkisto, s. 1.

¹⁵⁶ Kyselyyn vastasivat mm: kenraalimajuri A. Blick, kenraaliluutnantti K. L. Oesch, kenraalimajuri K. Tapola, eversti E. Virkki ja everstiluutnantti T. V. Viljanen. Päämaja, Koulutusosasto, yhteenveto komentajien lausunnoista, 5.2.1944, T 18002/4, Kansallisarkisto, passim.

¹⁵⁷ Koulutuksen ylitarkastajan esikunta, mietintö organisaatio kysymyksistä, 23.3.1944, T 18002/5/1, Kansallisarkisto, passim.

¹⁵⁸ Sama.

täväksi raskasasekomppaniaksi sekä pataljoonan kiväärikomppanioiden lukumäärän nostaminen kolmesta neljään.¹⁵⁹ Konepistoolin käyttöperusteiden kannalta kysely kuitenkin toi esiin erittäin mielenkiintoisia seikkoja. Konepistoolin määriin kivääriryhmässä oltiin nimittäin pääosin tyytyväisiä ja lisäyksiä ei niiltä osin enää pääosan vastaajista mukaan tarvittu. Sen sijaan vastauksissa varoiteltiin liiallisen konepistooliaseistuksen vaaroista, kuten lyhyeksi muodostuvasta kivääriryhmän ampuma-alueesta, luodin heikohkosta läpäisystä sekä jyrkästi nousevasta ampumatarvikekulutuksesta.¹⁶⁰

Tämän pataljoonauudistuskeskustelun yhteydessä toteutetun kyselyn tulokset ovat konepistoolin käyttöperusteiden kannalta jääneet aikaisemmissa tutkimuksissa huomaamatta. Konepistoolin kannalta varsinainen keskusteluaihe ei sinänsä ollut mitenkään ratkaiseva, mutta sen sijaan vastausten sisällöt antavat ensi kertaa¹⁶¹ selvät viitteet siitä, että konepistooleja oli keskeisten henkilöiden mukaan riittävästi kivääriryhmissä.¹⁶²

Vastauksissaan upseerit pitivät Koppisen esittämää organisaatiota pääosin onnistuneena, mutta esittivät silti kritiikkiä ja korjausehdotuksia sekä huolia mahdollisesta muutoksesta. Vastauksissa arvioidaan kyselyn ohjeistuksen mukaan seikkaperäisesti kaikki kivääriryhmän aseet ja vertaillaan kattavasti niiden eri ominaisuuksia. Konepistoolia pidetään vastaajien mukaan onnistuneena, ja sen merkitys jalkaväen tulivoiman kannalta tunnustetaan yleisesti. Vain yksi vastaaja esittää selvää kritiikkiä¹⁶³ konepistoolia kohtaan, jäaden kuitenkin käsittelyssään lähinnä teknisten ominaisuuksien arviointiin.¹⁶⁴

Merkille pantavaa on, että vastaajista vain kaksi esittää konepistoolien lisäämistä kivääriryhmissä vielä yhdellä aseella kaikkiaan neljään konepistooliin¹⁶⁵. Muut vastaajat pitivät tuolloin

¹⁵⁹ Koppinen (1946), liitteet 2–3; Koulutuksen ylitarkastajan esikunta, mietintö organisaatio kysymyksistä, 23.3.1944, T 18002/5/1, Kansallisarkisto, passim.

¹⁶⁰ Koulutuksen ylitarkastajan esikunta, mietintö organisaatio kysymyksistä, 23.3.1944, T 18002/5/1, Kansallisarkisto, passim.

¹⁶¹ A. E. Heinrichsin johtaman konepistoolitoimikunnan mukaan yli kahden konepistoolin sijoittaminen kevyiden joukkojen kivääriryhmään aiheutti riskin tulivoiman ja patruunakulutuksen liiallisen korostumisesta ja kasvamisesta. Tämä oli kuitenkin vain yhden toimikunnan, vaikkakin arvovaltaisen lyhyt huomautus. Toisaalta Isaksonin johtaman toimikunnan muistiosta viitteitä tällaisista riskeistä ei enää ole. Päämaja, Ase-esikunta, konepistooliaseistuksen määrävahvuuksista, 1.3.1943, T 19053/13, Kansallisarkisto; Päämaja, Järjestelyosasto, konepistoolitoimikunnan asiakirjat, T 17749/10 Kansallisarkisto.

¹⁶² Koulutuksen ylitarkastajan esikunta, mietintö organisaatio kysymyksistä, 23.3.1944, T 18002/5/1, Kansallisarkisto, passim.

¹⁶³ Vastaaja kritisoi Suomi-konepistoolin varmistamisen ja vaihtimen ongelmia. Koulutuksen ylitarkastajan esikunta, mietintö organisaatio kysymyksistä, 23.3.1944, T 18002/5/1, Kansallisarkisto, s. 3.

¹⁶⁴ Koulutuksen ylitarkastajan esikunta, mietintö organisaatio kysymyksistä, 23.3.1944, T 18002/5/1, Kansallisarkisto, passim.

¹⁶⁵ Lisäksi toinen vastaaja esittää konepistoolien lisäämistä konekiväärikomppaniaan, yksikön käyttömahdollisuuksien monipuolistamiseksi. Koulutuksen ylitarkastajan esikunta, mietintö organisaatio kysymyksistä, 23.3.1944, T 18002/5/1, Kansallisarkisto, s. 6.

voimassa ollutta kolmella konepistoolilla varustettua kivääriryhmää optimina ja sen sijaan varoittavat konepistoolien lisäämisen riskeistä.¹⁶⁶ Pääosa vastaajista siis katsoi, että tuolloin käytössä ollut kivääriryhmä¹⁶⁷ aseistuksineen oli optimiratkaisu suomalaisiin olosuhteisiin. Heidän mukaansa konepistoolien lisääminen saattaisi vaarantaa kivääriryhmän taistelun konepistoolin lyhyen ampumaetäisyyden takia. Vastaajien näkemysten mukaan konepistoolien lisääminen entisestään ei lisäisi kivääriryhmän tulivoimaa, vaan saattaisi jopa laskea sitä. Vastauksissa myös pohdittiin ampumatarvikekulutuksen nousua ja kannettavien ampumatarvikkeiden määriä.¹⁶⁸ Eräs vastaaja perustelee kielteistä asennettaan konepistoolien lisäämiseen myös puna-armeijan uusilla taistelutekniikoilla ja varusteilla. Perustelut jäivät näiltä osin kuitenkin jokseenkin irrallisiksi¹⁶⁹.

Kaiken kaikkiaan seuraavat kaksi lainausta vastaajien teksteistä tiivistävät hyvin koko kyselyn tulokset konepistoolien käyttöperusteiden osalta: ”Missään tapauksessa ei ole syytä vähentää etulinjan kiv. aseistusta kp:n lukumäärää lisäämällä.” ja ”Miksikään yleisaseeksi se ei saa muodostua” (konepistooli).¹⁷⁰ Voidaan siis katsoa, että keväällä 1944 konepistoolin käyttöperusteisiin oltiin tämän kyselyn vastauksien perusteella tyytyväisiä niin ylimmissä johdossa kuin tärkeimmässä komentajistossakin.

Vastauksissa nousee myös esiin mielenkiintoinen seikka kyselyn tulevaisuuden kannalta. Eversti Tauno Viljanen korostaa vastauksessaan panssarintorjunnan ja vihollisen kaikenlaisen tulivaikutuksen kestämissä merkitystä ja toteaa, että organisaatiokeskustelussa olisi monin verroin tärkeämpää kehittää näitä hänen oleellisiksi katsomiaan kohteita. Nämä aiheet eivät kuuluneet kyselyn aiheeseen mutta Viljanen ilmeisesti pyrki käyttämään hyväkseen vaikutustilaisuuden tärkeiksi katsomilleen kehityskohteille. Vaikka Viljanen ei sinänsä vastustanut Koppisen esitystä, hän muistutti, että tärkeimpiäkin epäkohtia kehitystyölle olisi.¹⁷¹ Nämä varoituksen sanat osuivat myöhemmin jatkosodan torjuntavaiheessa varsin oikeaan.

¹⁶⁶ Koulutuksen ylitarkastajan esikunta, mietintö organisaatio kysymyksistä, 23.3.1944, T 18002/5/1, Kansallisarkisto, passim.

¹⁶⁷ *Jalkaväen koulutus I*, (1943), s. 41–42.

¹⁶⁸ Koulutuksen ylitarkastajan esikunta, mietintö organisaatio kysymyksistä, 23.3.1944, T 18002/5/1, Kansallisarkisto, passim.

¹⁶⁹ Koulutuksen ylitarkastajan esikunta, mietintö organisaatio kysymyksistä, 23.3.1944, T 18002/5/1, Kansallisarkisto. Vastaaja kertoo puna-armeijalaisten käyttäneen suomalaisia vastaan mm. 200–400 metrin etäisyydeltä ampuvaa laakaheitintä (kranaatinheitin tyypinen ase).

¹⁷⁰ Koulutuksen ylitarkastajan esikunta, mietintö organisaatio kysymyksistä, 23.3.1944, T 18002/5/1, Kansallisarkisto, passim.

¹⁷¹ Päämaja, Koulutusosasto, yhteenveto komentajien lausunnoista, 5.2.1944, T 18002/4, Kansallisarkisto.

Kyselyn tulokset eivät kuitenkaan ehtineet vaikuttaa organisaatioihin tai konepistooliaseistukseenkaan sotatilanteen muuttuessa. Tulokset antavat kuitenkin viitteen siitä mihin suuntaan konepistoolin käyttöperusteet olisivat sodan jatkuessa kenties kehittyneet. Kyselyyn osallistunut Eversti Virkki kuvasi vastauksessaan Puolustuslaitoksessa käynnissä olleen kehityksen tilannetta keväällä 1944 lakonisen osuvasti toteamalla, että: ”*Joko voitamme sodan, jolloin meillä on aikaa ja mahdollisuuksia tehdä perinpohjaisia uudistuksia, taikka sorrumme.*”¹⁷²

Suomi-konepistooliin oltiin siis vuosina 1943–1944 edelleen kauttaaltaan tyytyväisiä, vaikka ongelmat varmistimen, vaihtimen sekä viidenkymmen patruunan tankolippaan kanssa tunnettiinkin. Pääosa vastaajista oli myös tyytyväisiä rumpulippaaseen ja sen luotettavuuteen minkä lisäksi sen patruunakapasiteettia arvostettiin, vaikka voidaan olettaa, että kallis valmistusprosessi tankolippaaseen verrattuna oli vastaajien tiedossa.¹⁷³

Kesällä 1944 Neuvostoliiton suurhyökkäyksen aiheuttamien asetappioiden vuoksi Päämajan ja sotataloustarkastajan yhteistyönä tehtiin esitys saksalaisille viiden suomalaisen divisioonan aseistamiseksi saksalaisella aseistuksella¹⁷⁴. Esityksen laajuuden voidaan katsoa olevan erittäin merkittävä. Suunnitelmaa ei kuitenkaan koskaan ryhdytty toteuttamaan Suomen irtauduttua sodasta Saksan rinnalta.¹⁷⁵ Esitys kuitenkin kuvastaa kesän 1944 asemenetysten vaikutusta Puolustuslaitoksessa, koska näinkin laaja-alaisia ratkaisuja on ylimmässä johdossa pohdittu.

Tuskin Saksan varustelukyky tai poliittinen tahto olisi kuitenkaan riittänyt näin massiiviseen asekauppaan sen omien taisteluiden ollessa kriittisessä vaiheessa. Tämän johdosta esitystä voidaankin pitää varsin optimistisena tai jopa epärealistisena. Mielenkiintoista kaavailun kannalta on, että se sisälsi kaikki muut jalkaväen aseet paitsi konepistoolit. Suomalaiset siis luottivat kotimaiseen laatuun konepistoolien suhteen, vaikka saksalaisilla oli käytössään moderni, edullinen ja hyväksi havaittu MP40. Se oli myös listan ainut ase pistoolien lisäksi, jonka ampumatarvikkeita suomalaiset itse valmistivat. Toisaalta hankintojen esityslistalla ei ollut myöskään tuolloisen asetekniikan huipennusta eli saksalaista STG-44 rynnäkkökivääriä, vaikka suomalaiset aseasiantuntijat olivat sen jossain määrin vallankumoukselliseksi tunnistanneetkin.¹⁷⁶

¹⁷² Päämaja, Koulutusosasto, yhteenveto komentajien lausunnoista, 5.2.1944, T 18002/5/1, Kansallisarkisto.

¹⁷³ Sama.

¹⁷⁴ Kaavailu sisälsi mm. noin 58 000 kivääriä, 2 700 tarkkuuskivääriä, 2 600 kevyttä konekivääriä, 650 raskasta konekivääriä ja 8 000 pistoolia. On tärkeää huomata, että kivääri- ja konekivääriaseistuksen kaliiperi oli eri kuin suomalaisilla, mutta se ei vaikeassa tilanteessa haitannut. Palokangas (1991a), s. 234.

¹⁷⁵ Kuusela (2017); Palokangas (1991a), s. 234; Pohjolainen (2017).

3.2. Konepistoolista tulee kivääriryhmän tärkein ase

Jatkosodan alkaessa kesäkuun lopulla 1941 Puolustuslaitoksella oli käytössään lähteestä riippuen noin 11 000 – 14 000 konepistoolia. Erot johtunevat valmistuserien luovutuksien vaikutuksista laskentoihin. Suomi-konepistoolin asema oli prosentuaalisesti pysynyt talvisodasta johtuneiden hankintojen takia lähes samana, mutta sen käytännön valta-asema eri mallien joukossa oli kiistaton.¹⁷⁷ Vajausta määrävahvuudesta oli kuitenkin edelleen yli puolet. Konepistoolien määrävahvuus Puolustuslaitoksessa oli lähes viisinkertaistunut noin 28 000:een ja aseiden tehtaalta valmistunut määräkin oli noin kolminkertaistunut talvisodan alun tilanteeseen nähden. Muut kivääriryhmän aseet olivat lähes määrävahvuuksien mukaiset, tuon ajan 15 % vara-aseistusnormit huomioiden.¹⁷⁸

Jatkosodan hyökkäysvaiheessa käydyt taistelut ja niissä suomalaisten käyttämät taktiikat tukivat konepistoolin asemaa jalkaväen aseistuksessa. Esimerkiksi kesän 1941 hyökkäys vaiheelle tyypillisissä koukkaushyökkäyksissä kevyet konetuliaseet olivat tärkeitä, koska raskaiden aseiden kuljettaminen oli hankalaa tietyssä maastossa. Näille taisteluille luonteenomaista olivat lyhyet ampumaetäisyydet, peitteinen maasto, puolustusasemien vyöryttäminen sekä pimeällä taistelemine. Näissä kokemuksissa korostuivat ymmärrettävästi konepistoolin käytön hyökkäykselliset puolet. Sotakokemusten perusteella konepistoolin merkitys nousi taistelussa ratkaisevaksi silloin kun taisteltiin erikoisolosuhteissa, kuten tiheässä metsässä, paksussa lumessa tai pimeällä. Konepistoolin suhteellinen keveys ja riittävä tulivoima lähietäisyyksille olivat tärkeimmässä asemassa. Toisaalta myös Suomi-konepistoolin luotettavuus ja iso lipas-kapasiteetti olivat mahdollistamassa erittäin rohkeita taistelusuorituksia.¹⁷⁹

Konepistooli todettiin jatkosodan aikana parhaaksi välineeksi juoksuautojen vyörytyksissä sekä erilaisten puolustuskeskusten valtaamiseen tähtäävissä hyökkäyksissä. Konepistoolin edulliset ominaisuudet olivat omiaan juuri tämän kaltaisiin taisteluihin, joissa tarvittiin suurta tulivoimaa, nopeutta, varmatoimisuutta ja helppoa käsiteltävyyttä.¹⁸⁰ Konkreettisesti saatiin myös havaintoja siitä, että konepistooli oli tunnustelijoiden aseistuksena osoittautunut selvästi parhaimmaksi. Yllättävä vihollisen kohtaaminen lähietäisyyksiltä oli osoittanut konepistoolin

¹⁷⁶ Kuusela (2017); Palokangas (2017); Pohjolainen (2017).

¹⁷⁷ Jalkaväkiasetilanne ja sen kehitys, 1.7.1941–1.7.1942, T 21903, Kansallisarkisto; Palokangas (1991a), s. 189.

¹⁷⁸ Jalkaväkiasetilanne ja sen kehitys, 1.7.1941–1.7.1942, T 21903, Kansallisarkisto; Palokangas (1991a), s. 189. Määrävahvuuksien päälle pyrittiin tuona aikana varaamaan tappioista ja kulumisesta johtuen 15 % aseita, nopeita täydennystoimia varten.

¹⁷⁹ Päämaja, Koulutusosasto, salainen kirjeenvaihto, sekalaiset sotakokemukset 1941 – 1944, T 18002, Kansallisarkisto, passim.

ominaisuudet tärkeäksi useissa tapauksissa, joissa suojautuminen tai taistelun välttäminen oli hankalaa. Konepistoolin taisteluteknisen käytön kehittämisen kannalta esitettiin asemasotavaiheen aikana rumpulippaiden kantamiseen vyölle kiinnitettäviä koukkuja lippaiden käytön helpottamiseksi.¹⁸¹

Konepistoolit havaittiin jatkosodan aikana myös jalkaväen iskuosastojen käytössä erittäin tehokkaiksi. Päämajan koulutusosasto velvoittikin ohjeessaan iskuosastotoiminnasta keräämään niihin tarvittavan määrän konepistooleja muun materiaalin ohella. Sotakokemusten mukaan yleensä noin puolet iskuosaston miehistä oli aseistettu konepistoolein.¹⁸² Näitä lähteitä tarkasteltaessa on nähtävissä asemasodan vaikutus konepistoolin käyttöperusteiden yhteydessä käytävään keskusteluun. On ymmärrettävää, että konepistooli oli iskuosastotoiminnan kannalta, joka korostui asemasotavaiheen aikana, tärkeä ase kun huomioidaan sen taistelutekniset ominaisuudet muihin kivääriryhmän aseisiin verrattuna.

Hyökkäysvaiheessa vihollisen tykistö- ja panssarivaunuaseistus ei ollut vielä yhtä kehittyntä kuin kesällä 1944, joten konepistoolille edulliset taistelut, joissa jalkaväen aseet olivat ratkaisevassa asemassa, olivat varsin yleisiä.¹⁸³ Tilanne kuitenkin muuttui jatkosodan kestäessä, ja varsinkin kannaksella jalkaväen aseistus ei enää ollutkaan taistelun tärkein elementti, vaan epäsuora tuli ja panssarintorjunta korostuivat taistelun ratkaisijoina.¹⁸⁴

Jatkosodan alkaessa voimassa oli jalkaväen ohjesääntö *Muutokset ja lisäykset JO I:een ja JO II:een*. Se oli samalla ensimmäinen jalkaväen ohjesääntö, jossa esiintyi kivääri- ja pikakivääri-ryhmien sijaan pelkkiä kivääriryhmiä. Kivääriryhmä vuodelta 1941 on esitetty liitteessä 1. Toinen vuonna 1941 ohjesääntöjen tueksi julkaistu teos oli *Jalkaväen pikatuliaseiden käyttöopas*. Se ei kuitenkaan antanut konepistoolin taistelukäyttöön tai käyttöperusteisiin yhtään käytännön ohjetta. Teos esiintyy lähinnä konetuliaseiden teknisenä ohjeena.¹⁸⁵

¹⁸⁰ Päämajan linnoitusosasto, muistio Taisteluvälineosastolle, 2.11.1942, N:o 33/68/Lin.2, T 19054/11, Kansallisarkisto.

¹⁸¹ Päämaja, Koulutusosasto, salainen kirjeenvaihto, sekalaiset sotakokemukset 1941 – 1944, T 18002, Kansallisarkisto, passim.

¹⁸² Päämaja, Koulutusosasto, sodanajan koulutusohjeita n:o 4: Jalkaväkipataljoonan iskuosastokoulutus, T 17654/13, s. 5–6, Kansallisarkisto.

¹⁸³ Pääesikunta, Koulutusosasto, majuri Kuistion laatima muistio jalkaväkipataljoonan torjunnasta, T 18002/7, Kansallisarkisto; Viljanen T. V.: *Nykyaikaisen suurhyökkäys ja sen torjumisen edellytykset*, Juvenes Print Oy, Tampere 2012, s. 74–81.

¹⁸⁴ Pääesikunta, Koulutusosasto, majuri Kuistion laatima muistio jalkaväkipataljoonan torjunnasta, T 18002/7, Kansallisarkisto; Viljanen (2012), s. 74–81.

¹⁸⁵ *Jalkaväen pikatuliaseiden käyttöopas*, (1941), passim.

Ensimmäinen jatkosodan aikana tehty muutos konepistoolin käyttöperusteisiin oli kesällä 1942 toteutettu määrävahvuuden korottaminen. Operatiivisen osaston toukokuun 1942 lopulla tehdyn esityksen ja myöhemmin sen pohjalta syntyneen konepistoolitoimikunnan keskustelujen perusteella tehtiin konepistoolimäärävahvuuden lisäesitys Puolustuslaitoksen ylipäällikölle. Ylipäällikkö hyväksyi toimikunnan ehdotuksen muutoksitta 10.8.1942 ja kivääriryhmään määrävahvuuteen lisättiin toinen konepistooli.¹⁸⁶ Käyttöperusteiden kannalta konepistoolin asema siis vahvistui kaksinkertaiseksi kivääriryhmässä. Kivääriryhmä vuosina 1942–1943 on esitetty liitteessä 1.

Samassa yhteydessä, jossa ylipäällikkö hyväksyi konepistoolitoimikunnan ehdotuksen, hän kieltäytyi hyväksymästä sotatalouspäällikön esittämää konepistoolien vientikauppaa ulkomaille. Ylipäällikkö totesi konepistooliasian olevan erittäin tärkeä Puolustuslaitoksen kannalta ja pidätti kaikki valmistuvat aseet Puolustuslaitoksen käyttöön. Myönnytyksenä sotatalouspäällikön esitykseen Mannerheim teki kuitenkin lopulliseen asiakirjaan omakätisen lisämerkinnän ”toistaiseksi”¹⁸⁷. Tällä hän pidätti itselleen mahdollisuuden käyttää konepistooleja myöhemmin myös kauppatavarana, kuten myöhemmin jatkosodan aikana kävikin¹⁸⁸.

Vuonna 1943 asetetun toisen konepistoolitoimikunnan esitys hyväksyttiin ylipäällikön toimesta 23.9.1943. Esityksessä oli pieniä muutoksia, jotka vaikuttivat kuitenkin lähinnä vain konepistoolien jakeluun tukeville joukoille. Tutkimuksessa ei valitettavasti kuitenkaan saatu selville kuka muutokset esityksiin laati tai mistä muutokset tarkalleen ottaen johtuivat.¹⁸⁹ Oletuksena voidaan pitää, että kivääriryhmien aseistuksessa konepistoolit katsottiin edelleen palvelevan parhaiten maanpuolustusta, mikä todennäköisesti pitikin paikkansa.

Uudet konepistoolit määrättiinkin pääosin jaettavaksi edelleen kivääriryhmien aseistukseen. Myöhemmin vuonna 1943 ohjesäännöt päivitettiin siten, että kivääriryhmässä oli nyt kolme konepistoolia entisen kahden sijaan. Tällä kertaa ohjesäännön päivitykset valmistuivatkin nopeasti, sillä uusi jalkaväen konepistoolimäärävahvuus oli joukkojen käytettävissä *Jalkaväen*

¹⁸⁶ Päämaja, Järjestelyosasto, esittelylista Puolustuslaitoksen ylipäällikölle, 10.8.1942, esittelijä kenraali A. E. Heinrichs, T 17749/10, Kansallisarkisto; Päämaja, Järjestelyosasto, konepistoolitoimikunnan tehtävä ja kokoonpano, 17.7.1942, T 17749/10, Kansallisarkisto; Päämaja, Järjestelyosasto, konepistoolitoimikunnan asiakirjat, T 17749/10, Kansallisarkisto.

¹⁸⁷ Konepistoolit olivat jatkosodan aikana Suomelle elintärkeä vientituote ja muodostivat suuren osan sodanajan ulkomaankaupasta. Palokangas (2017); Pohjolainen (2017); Ylönen (1997), s. 124–125.

¹⁸⁸ Päämaja, Järjestelyosasto, esittelylista Puolustuslaitoksen ylipäällikölle, 10.8.1942, esittelijä kenraali A. E. Heinrichs, T 17749/10, Kansallisarkisto.

¹⁸⁹ Päämaja, Ase-esikunta, konepistooliaseistuksen määrävahvuuksista, 1.3.1943, T 19053/13, T 20206/9, Kansallisarkisto; Päämaja, Ase-esikunta, konepistoolitoimikunnan asiakirja, T 19053/8, Kansallisarkisto.

koulutus I julkaisun myötä jo 16.10.1943.¹⁹⁰ Tällaista nopeutta on täytynyt edeltää pitkälti ennakoina valmistelu ja kenties ennakkotieto päätöksen hyväksymisestä. *Jalkaväen koulutus I* -oppaassa kuvataan kivääriryhmän uudistettu kokoonpano, mutta oppaassa on myös aikaisempiin ohjesääntöihin sekä oppaisiin verrattuna enemmän käytännöllistä ohjeistusta konepistoolin käytöstä taistelussa.¹⁹¹ Kivääriryhmä vuosina 1943–1944 on esitetty liitteessä 1.

Viimeisin jatkosodanaikainen määrävahvuus ei kuitenkaan koskaan ehtinyt kokonaisuudessaan toteutua, koska syksyn 1944 rauhan tulo keskeytti asetuotannon ja Palokankaan mukaan vain osa tästä päätöksestä ehdittiin toteuttaa.¹⁹² Määrävahvuuksiin kolme konepistoolia kivääriryhmää kohti jäi kuitenkin vuoteen 1947 asti, koska muutoksia ohjesääntöihin ei tätä ennen tehty¹⁹³.

Koko jatkosodan aikaa tarkastellessa voidaan sanoa, että käytännössä kivääriryhmien konepistoolivahvuus ei useinkaan ollut määrävahvuinen, sillä eri tarvitsijoiden konepistoolit lainattiin usein kivääriryhmistä. Tällaisia olivat muun muassa, komppanian päälliköt, joukkueen- ja erillisryhmien johtajat sekä erilliset tilapäiset partiot tai iskuosastot.¹⁹⁴

Konepistoolikannan tärkein ase oli koko jatkosodan ajan Suomi-konepistooli m31 ja sodan loppupuolella sen osuus koko konepistoolikannasta oli noin 90 %. Aseessa havaittiin teknisiä ongelmia jo talvisodan aikana, ja niitä pyrittiin korjaamaan jatkosodan kestäessä. Ongelmina olivat tulenvaihtimen liika jäykkyys, varmistuksen epävarmuus, ulosvetimen katkeaminen sekä piippujen pullistumat. Kaksi viimeistä näistä ongelmista saatiin ratkaistua kokonaan jatkosodan aikana pienin teknisillä parannuksilla ja myös vaihtimen jäykkyysongelma saatiin osittain ratkaistua. Ainut näkyvä muutos näistä parannuksista oli suujarrun lisääminen aseisiin. Vuodesta 1943 alkaen kaikki Puolustuslaitokselle valmistuneet Suomi-konepistoolit sisälsivät nämä parannukset. Varmistuksen epävarmuusongelmaan ei sen sijaan saatu lopullista ratkaisua teknisellä parannuksella, vaan ongelma säilyi m31 mallin mukana sen hylkäämiseen saakka.¹⁹⁵

¹⁹⁰ *Muutokset ja lisäykset J.O. I:een ja J.O. II:een* (1941), muutettu korjausliuskoilla vuonna 1943 s. 15, 166; *Jalkaväen koulutus I* (1943), passim.

¹⁹¹ *Jalkaväen koulutus I* (1943), s. 41–42, 65, 160–163.

¹⁹² Palokangas (1991a), s. 228.

¹⁹³ Vrt. ohjesäännöt: *Jalkaväen koulutus I* (1943), s. 41–42, 65, 160–163; *Jalkaväen taisteluopas II osa – kivääriryhmä*, (1947), s. 1, 25–26; *Jalkaväen taisteluopas II osa – kivääriryhmä*, (1947), s. 1, 82; Koppinen (1946), s. 6.

¹⁹⁴ Palokangas (1991a), s. 229; Palokangas (1991b), s. 257; Palokangas (2017).

Aimo Lahti pyrki ratkaisemaan sotakokemusten perusteella Suomi-konepistoolissa havaitut tekniset ongelmat sekä kehittämään sitä asemasotavaiheen aikana edullisemmaksi ja nopeammaksi tuottaa, mutta varsinaiseen läpimurtoon hän ei yrityksistään huolimatta päässyt. Lahden suunnittelemassa, uudessa Suomi-konepistoolin mallissa m42, oli tarkoituksena olla uudentyyppinen vaihdin, jonka lisäksi joitakin sen osia olisi tehty tuotantotaloudellisesti edullisemmalla tavalla sekä muun muassa tähtäin olisi tehty taistelunkestävämmäksi. Kyseessä olivat kuitenkin vain kehitysaskeleet ominaisuuksien parantamiseksi, eikä kokonaan uuden aseiden konstruktiota.¹⁹⁶

Keväällä 1944 Päämajassa tehtiin päätös, jossa todettiin, että Puolustuslaitoksella ei ollut halua muuttaa Suomi-konepistoolin m31 rakennetta Aimo Lahden esittämän mallin m42 mukaisesti. Tähän voidaan katsoa päättyneen m31 mallin kehitysyrietykset Puolustuslaitoksen piirissä, vaikka Lahti tietävästi teki yksityisiä kokeiluja edelleen kehittämällä konepistoolin m42 prototyypeillä vielä tämän jälkeenkin. Kehitysyrietyksistä huolimatta konepistoolin m31 ongelmina säilyivät sen elinkaaren ajan paino, vaativa valmistusprosessi, liialliset valmistuskustannukset sekä varmistuksen epävarmuustekijät. Suomi-konepistoolia m42 ei koskaan asetettu tuotantoon ja vain muutama koease valmistui.¹⁹⁷

Puolustuslaitoksen näkökantaan konepistoolin m42 suhteen voidaan katsoa vaikuttaneen uudistusten vähäinen merkitys kokonaisuuteen ja sodanaikaisen tuotannon muuttamisen hankaluudet. Toisaalta Puolustuslaitoksessa oli saatu viitteitä uudentyyppisen peltikonepistoolin tulosta ja myös Puolustuslaitoksen omat sotasaaliskonepistooleihin perustuvat kokeilut olivat käynnissä.¹⁹⁸ Konepistooli m42 ei siis vaikuttanut merkittäväällä tavalla konepistoolin käyttöperusteiden kehittymiseen.

Kesällä 1943 saatiin Karjalan kannaksella sotasaaliiksi uudentyyppisellä valmistustekniikalla tehty ase. Ase herätti Puolustuslaitoksen taholla heti kiinnostusta ja Päämajan koulutusosasto jakoi uutta vihollisen asetta koskeneen tiedotteen elokuussa 1943. Myöhemmin ase yleistyi

¹⁹⁵ Palokangas (1991b), s. 250; Pohjolainen (2017); Taisteluväliosaston kirje tykistökomentajalle, 4.2.1942, N:o 396/Tväl.4/sal, T 20804/4, Kansallisarkisto; Tykistökomentajan ilmoitus, 26.6.1942, N:o 4032/Tyk.2/45a sal, T 19055/3, Kansallisarkisto; Taisteluvälineosaston liikekirjejäljennökset, 1942, Taisteluvälineosaston kirje Tikka-koskelle 27.6.1942, Kansallisarkisto; Taisteluvälineosaston liikekirjekonseptit, 1943, Liikekirja 19.8, T 24420/H 15, Kansallisarkisto; Taisteluvälineosaston kirje Ase-esikunnan päällikölle, 10.1.1944, T 20804/6, Kansallisarkisto; Taisteluvälineosaston päällikön kirje, 4.1.1943, Ase-esikunnan päällikölle, T 19053/8, Kansallisarkisto.

¹⁹⁶ Palokangas (1991b), s. 255–256; Jaakko Puuperä: Suomi-konepistooli m/42 outo ase, *Suomen Sotilas*, 5/2016.

¹⁹⁷ Palokangas (1991b), s. 255–256; Puuperä (2016).

¹⁹⁸ Palokangas (1991b), s. 255–256; Puuperä (2016).

Neuvostoliiton aseistuksessa ja siitä saatiin lisää havaintoja muillakin rintaman osilla. Todellisuudessa ase oli ollut tuotannossa Neuvostoliitossa Leningradin saartorengaassa jo kevästä 1942 ja sitä oli tuotettu jo tuhansia. Kyseinen ase oli Neuvostoliittolaisen Aleksei I. Sudajevin suunnittelema PPS-42 konepistooli, joka voitti kesällä 1942 Neuvostoliiton massa-asetuotantoon suunnatun aseiden suunnittelukilpailun, jonka myötä ase otettiin puna-armeijan aseistukseen.¹⁹⁹

Päämajan käskyllä uudentyyppinen sotasaaliskonepistooli tutkittiin syksyllä 1943 ja sen ominaisuudet testattiin perusteellisesti varsin nopealla aikataululla. Ase osoittautuikin kaikin puolin käyttökelpoiseksi ja kotimaiseen sodanajan tuotantoon soveltuvaksi. Samalla tehtiin päätös aseiden muutoskokeilusta kotimaiselle 9 millimetrin patruunalle. Muutostyöt kotimaisten lippaiden ja patruunan osalta tehtiin jo loppuvuodesta 1943 ja ase osoittautui toimivaksi.²⁰⁰

Kotimainen muunnos PPS-konepistoolista esiteltiin taisteluvälinehallinnon ja samalla Puolustuslaitoksen ylimmälle johdolle loppuvuodesta 1943, ja se päätettiin ottaa heti tuotantoon kotimaisilla tehtailla. Samalla alkoi tulevaisuuden kannalta kohtalokkaan hitaaksi osoittautunut tuotantoresurssien hankkiminen uudelle kotimaiselle konepistoolimallille.²⁰¹

Kesti aina kesään 1944 eli yli puoli vuotta kotimaisista testeistä, että kotimaiset tuotantoedellytykset oli saavutettu. Oy Tikkakoski Ab:n tehdas valikoitui jälleen konepistoolien valmistajaksi. Puolustuslaitos tilasikin 20 000 asetta käsittävän eli varsin suuren kertatilauksen²⁰² kesällä 1944 heti valmistuskyvyn saavuttamisen jälkeen. Samalla ase sai nimekseen konepistooli m44. Asetta oli testattu keväällä 1944 vain alle 40 aseiden koe-erällä ennen massatuotannon aloittamista.²⁰³ Kehityskulku osoittaa Puolustuslaitoksen taholla vallinneen kiinnostuksen halpaa kotimaista konepistoolia kohtaan.

Rauhan tulo syyskuussa 1944 esti kuitenkin konepistoolin m44 laajamittaisen käyttöönoton sota-aikana. Ensimmäinen valmistuserä 10 000 asetta toimitettiin lopulta Puolustuslaitokselle vasta rauhan tultua vuonna 1945. Toista 10 000 aseiden erää ei koskaan tehty, vaan sen tilaus peruttiin. Kaikkiaan konepistoolia m44 valmistui Puolustuslaitoksen käyttöön vuonna 1945 noin 10 000 asetta ja myöhemmin 1950-luvulla Tikkakosken tehtaalla jäämistöstä vajaat 500

¹⁹⁹ Markku Palokangas: Sudajev ja Suomen serkku, *Suomen Sotilas*, 3/2012; Nelson (1963), s. 603–606.

²⁰⁰ Erjola (1986), s. 37–38; Palokangas (2012).

²⁰¹ Erjola (1986), s. 37–38; Palokangas (2012).

²⁰² Aikaisemmat Suomi-konepistoolin m31 tilaukset olivat maksimissaan noin 12 000 aseiden suuruisia. Ylönen (1997), s. 59.

²⁰³ Palokangas (2012).

asetta.²⁰⁴ Tämä kehityskulku oli konepistoolin käyttöperusteiden kannalta selkeästi tulevaisuutta rajoittava, sillä peltikonepistoolilla oli alustavasti suunniteltu aseistettavan huomattava määrä jalkaväen joukkoja, joilla oli vielä kesällä 1944 pääaseistuksenaan kivääri.²⁰⁵

Konepistoolin käyttöperusteiden perusteellinen muuttaminen jatkosodan aikana vaikutti niin ratkaisevalla tavalla määrävahvuuksiin että niin ase-, kuin ampumatarviketuotannon oli vaikea vastata kasvaneisiin vaatimuksiin, vaikka tuotantovalmiutta oli talvisodan päättymisestä asti kehitetty molemmilla aloilla. Tämä johti siihen, että jatkosodan alkaessa konepistoolimäärävahvuuksista puuttui noin puolet eli noin 13 000 asetta vajaasta 28 000 aseesta. Yhdeksän millimetrin konepistoolin patruunoista sen sijaan puuttui noin 65 % eli vajaa 60 miljoonaa patruunaa.²⁰⁶ Jatkosodan kestäessä yhdeksän millimetrin patruunatilanne parani, eikä puutetta konepistoolin patruunoista enää ollut²⁰⁷.

Konepistoolin patruunoiden tuliannos, eli laskennallinen asetta kohti varattu taistelussa per päivä oli talvi- ja jatkosodan ajan 350 patruunaa per ase. Konepistoolin patruunoiden laskennallinen varausnormi tuotannon arviointia varten oli vuonna 1941 50 patruunaa per ase per päivä ja vuoden 1942 toukokuusta alkaen 20 patruunaa aina jatkosodan loppuun asti. Ilmeisesti kesän 1944 taisteluiden aikana ei ehditty muuttaa varausnormeja, vaikka konepistoolin patruunoiden kulutus kasvoi huomattavasti, ollen vielä selkeästi korkeammalla kuin kesällä 1941.²⁰⁸

Konepistoolien valmistus jatkui täysitehoisena koko jatkosodan ajan ja sitä pyrittiin alati tehostamaan. Sen sijaan muiden kotimaisten konetuliaseiden hankinnat olivat erittäin pieniä ja keskittyivät lähinnä korjauksiin ja menetysten täydentämiseen. Lisääntyneet asevahvuudet konekiväärien ja pikakiväärien osalta olivat käytännössä sotasaalisaseistusta. Suomikonepistooli oli ainut kivääriryhmän konetuliase, jota hankittiin merkittäviä määriä kotimaiselta aseollisuudelta. Muita merkittäviä ulkomaisia kivääriryhmän taisteluarvoon vaikuttavia konetuliasehankintoja ei sota-aikana myöskään tehty, vaikka hätähankintoina talvisodan aikana ostettuja aseita maahan saapuikin.²⁰⁹

²⁰⁴ Erjola (1986) s. 37–38; Palokangas (2012).

²⁰⁵ Kuusela (2017); Palokangas (2017); Pohjolainen (2017).

²⁰⁶ Kyseisissä lukumäärissä on kymmenen prosentin varalisä määrävahvuuksien päälle laskettuna. Jatkosodan kestäessä varalisä nostettiin viiteentoista prosenttiin. Tervasmäki (1978), s. 198.

²⁰⁷ Erjola (1986), s. 11; Palokangas (2017).

²⁰⁸ Päämaja, huolto-osasto, huolto kolmannen sotavuoden aikana, osa 5, 28.11.1944, T 21903, Kansallisarkisto; Palokangas (1991a), s. 140–141.

²⁰⁹ Tervasmäki (1978), s. 198–200.

Tikkakosken tehdasta laajennettiin jatkuvasti sodan aikana, koska tuotantokapasiteettia haluttiin laajentaa alati kasvavien tilausten täyttämiseksi.²¹⁰ Tuotantonsa huipun Tikkakosken tehdas saavutti vuonna 1942, tuotannon ollessa tuolloin noin 1 400 – 1 500 asetta kuukaudessa.²¹¹

Konepistooliaseistuksen merkitystä Puolustuslaitokselle voidaan tarkastella myös jatkosodan sotatarvikehankintoja perusteella. Rahallisessa arvossa mitattuna konepistooli ei näyttäydä Puolustuslaitoksen kannalta mitenkään erityisen tärkeänä.²¹² Kaiken kaikkiaan konepistoolihankintoihin ja sen ampumatarvikkeisiin kului Maavoimissa varsin pieni määrä kokonaiskustannuksista verrattuna sen taisteluarvoon ja merkittävyyteen²¹³. Jatkosodan aikana nimittäin Maavoimien aseisiin ja varusteisiin kulutettiin vain 8 % sotamateriaalin kokonaishankintakustannuksista, ja tästäkin vain hyvin pieni osa oli kohdennettu konepistoolihankintoihin. Ampumatarvikehankinnoista, jotka käsittivät 40 % edellisistä kokonaishankinnoista, kiväärikaliperisten aseiden ampumatarvikkeiden osuus oli noin 10 % ja tästäkin konepistoolin ampumatarvikkeet olivat vain pieni osa.²¹⁴ Tarkastelun perusteella voidaan siis todeta, että vaikka konepistooliasioita pidettiin erittäin tärkeinä ja niitä koskevat päätökset tehtiin ylimmällä tasolla jatkosodan aikana, eivät konepistooliaseistukseen tehdyt taloudelliset panostukset olleet poikkeuksellisen suuria tai keskeisessä asemassa Suomen sotataloudessa.

Toisen hieman erilaisen tarkastelunäkökulman konepistoolin merkityksestä Puolustuslaitoksessa tarjoaa sodanaikainen aseiden korjaustoiminta, joka oli keskeisessä osassa taisteluvälineiden pitämisessä sotakelpoisina. Aseiden korjauksesta pidettiin tarkkaa kirjanpitoa jatkosodan aikana, minkä perusteella on mahdollista tehdä johtopäätöksiä taisteluvälineiden kestävydestä ja huollettavuudesta kenttäolosuhteissa. Korjaustilastoissa on varsin vähän konepistoolin korjaussuorituksia verrattuna aseiden määrään ja sen käyttöperusteisiin. Konepistooleja käytettiin kone- ja pikakiväärien tapaan pääosin iskuportaan joukoissa, mutta konepistoolin osalta osuus²¹⁵ lienee kuitenkin suurin vertailun alaisista aseista.²¹⁶ Aikaisemmassa tutkimuksessa tehtyjen tilaston perusteella voidaan todeta, että konepistooleja korjattiin selkeästi vähiten suhteessa lukumääriinsä. Eroja korostaa vielä tilastoissa näkymätön käyttöperusteiden

²¹⁰ Laitakari, A. V: (koon.) *Tikkakosken tehdas 1893–1943, Kertomus Tikkakosken tehtaan 50-vuotisesta toiminnasta 1893–1943*, Jyväskylä 1943, s. 54.

²¹¹ Ylönen (1997), s. 62.

²¹² Tervasmäki (1978), s. 208–209.

²¹³ Palokangas (2017); Pohjolainen (2017).

²¹⁴ Tervasmäki (1978), s. 208–209.

²¹⁵ Suuria määriä vanhentunutta kone- ja pikakivääriaseistusta oli muilla kuin Maavoimien iskuportaan joukoilla. Konepistoolit sen sijaan olivat pääsääntöisesti iskuportaan joukoille jaettuna. Pl. vähälukuiset sotasaalis ja Bergmann-konepistoolimallit. Palokangas (2011).

²¹⁶ Erjola (1986), s. 86.

tuoma epäedullisuus verrokkeihinsa nähden. Toisaalta konepistooliaseistus oli muuhun jalkaväen aseistukseen verrattuna tasalaatuisempaa ja uudempaa.²¹⁷ Aseen laatu ja luotettavuus lienevät olleen merkittävässä roolissa, kun kivääriryhmien aseistamiskysymyksiä on pohdittu. Ainakin ne tulevat sotakokemusten kautta selkeällä tavalla esille.

Suomi-konepistoolien tuotantoa on tutkittu laajasti ja vertailemalla ristiin eri tutkijoiden tuloksia on ollut mahdollista saada varsin perustellut kokonaisvalmistusmäärät aseista, jotka päätyivät Puolustuslaitoksen käyttöön jatkosodan aikana. Jatkosodan aikaisen kokonaistuotannon katsotaan olevan noin 75 000 asetta, joista Puolustuslaitoksen käyttöön tuli noin 62 000 asetta.²¹⁸

Suomi-konepistooleja vietiin ulkomaille vuosien 1939–1944 aikana huomattava määrä, yhteensä noin 13 000 asetta sekä 64 000 kappaletta erilaisia lippaita. Aseet menivät ulkomaanvientiin pääosin Akselivaltojen jäsenille, Sveitsiin, Ruotsiin sekä muihin pien eriin, kuten lahjoituksiin ja koeaseiksi. Jakauma on noin kaksituhatta asetta vuodessa, ollen kuitenkin vuonna 1939 vain 300 asetta ja vuonna 1942 ja 1943 noin 4 000 asetta.²¹⁹ Viennillä voidaan katsoa olleen merkitystä konepistoolin käyttöperusteiden kehittymiselle, koska se on hidastanut kivääriryhmien aseistamista ja lykännyt jatkosodan aikana päätetyn viimeisimmän määrävahvuusliikkeen saavuttamista.

Jatkosodan aikana tapahtunut konepistoolin käyttöperusteiden kehitys painottui määrälliseen lisäykseen, vaikka konepistooli otettiinkin yleisesti iskuportaana johtaja-aseeksi, ja niitä annettiin mahdollisuuksien mukaan myös tukevien joukkojen käyttöön. Pääosan konepistooleista saivat kuitenkin jalkaväen kivääriryhmät. Jatkosodan aikana kivääriryhmän organisaatioon ei tehty miesmäärällisiä muutoksia, mutta sen aseistus kehittyi huomattavasti.²²⁰

Paljonpuhuvana esimerkkinä asenteista konepistoolia kohtaan jatkosodassa voidaan pitää jalkaväen ylitarkastajan kenraali Harald Öhquistin maaliskuun 1944 kyselyn yhteenvedosta kirjoittamaa tekstiä. Alla esitetty katkelma kuvaa konepistoolin asemaa tärkeimpänä jalkaväen

²¹⁷ Palokangas (2011); Palokangas (1991a), s. 149.

²¹⁸ Erjola (1986), s. 36; Palokangas (1991b), s. 263; Ylönen (1997), s. 70, 140–141.

²¹⁹ Erjola (1986), s. 36; Palokangas (1991b), s. 263; Ylönen (1997), s. 70, 140–141.

²²⁰ Koskinen, Hannu: *Pataljoonaorganisaation kehitys Suomessa itsenäisyyden aikana*, Taistelukoulun kapteenikurssin tutkielma, Helsinki 1976, s. 11; *Muutokset ja lisäykset JO I:een ja JO II:een*, (1941), s. 15, 166; *Muutokset ja lisäykset J.O. I:een ja J.O. II:een* (1941), muutettu korjausliuskoiilla vuonna 1943 s. 15, 166; Jalkaväen koulutus I, (1943), s. 65; Puolustuslaitoksen organisaatiot, jalkaväkirykmentin sodanajan määrävahvuus 1940 n:o 2203, Järj.1.sal./31.7.1940, T 22104/71, Kansallisarkisto; Puolustuslaitoksen organisaatiot 1944, kivääriryhmän ja -joukkueen organisaatiot 1941–1944, T 22104/20, Kansallisarkisto.

aseena, mutta ei yleisaseena. Samalla siinä tulevat esiin suomalaisen konepistoolikäytön erityispiirteet.²²¹

*”Konepistooli edustaa äärimmilleen kehitettyä tulenavausvalmiutta kaikissa olosuhteissa sekä lähietäisyyksien lyhytaikaista massatulta. Nämä ominaisuudet tekevät siitä meikäläisen maaston tärkeimmän aseena. Se on lisäksi laatusotilaan ase, jolla sen neuvokas ja taitava käyttäjä voi oma-aloitteisesti ja yksinäänkin vaikuttaa ratkaisevasti moniin tilanteisiin.”*²²²

3.2.1 Jatkosodan aikaiset pyrkimykset yleisaseen luomiseksi

Asemasotavaiheen aikana Suomeen saatiin viitteitä saksalaisten kehittelemästä uudentyyppisestä aseesta, joka käytti lyhennettyä kivääripatruunaa. Myös Neuvostoliitossa oli samankaltainen kehitystyö käynnissä, mutta siitä suomalaisilla ei ilmeisesti ollut tietoja. Palokankaan ja muiden haastateltavien mukaan uuden asetyypin kehittäminen loi konepistoolin kehitysprojektien suhteen odottavan tunnelman Puolustuslaitoksessa, mutta toisaalta se oli osaltaan käynnistämässä kotimaista yleisaseeseen tähtäävää kehitysprojektia, jonka tuloksena syntyi konepistoolin raskas versio AL-43.

Puolustuslaitoksessa Lahden kehittelemää uutta asetta kohtaan oltiin jo kehitysvaiheessa epäluuloisia ja muun muassa Ase-esikunnan päällikkö kenraalimajuri Svanström ei pitänyt asetta ainakaan silloisessa kehitysvaiheessaan loppuvuodesta 1943 armeijalle sopivana erikoisen patruunatyyppinsä vuoksi. Sotatilanteen muuttuessa vaikeammaksi sekä uuden aseensa ominaisuuksien alittaessa Puolustuslaitoksen odotukset, projekti jäi lähes täysin Lahden oman yritteliäisyyden varaan.²²³ Jatkosodan jälkipuoliskolla alkaneen uudenlaisen lyhyttä kiväärinpatruunaa käyttävän asetyypin varsin edistyksellinen kehitysprojekti jäi sodan lopputaisteluiden ja pakkorauhan myötä kuitenkin kokonaan edistymättä.

²²¹ Koulutuksen ylitarkastajan esikunta, mietintö organisaatio kysymyksistä, 23.3.1944, T 18002/5/1, Kansallisarkisto, s. 5.

²²² Sama, s. 5.

²²³ Bolotin (1995), s. 111; Palokangas (1991a), s. 218–220; Palokangas (1991b), s. 299–301; Palokangas (2017); Pohjolainen (2017).

Heikki Pohjolaisen mukaan Aimo Lahti käytti AL-43 prototyyppejensä lippaiden valmistuksessa aiemmin 1920-luvulla Suojeluskuntajärjestön Thompson konepistoolitestien seurauksena maahan jääneitä Thompson konepistoolin lippaita, joten aiemman suojeluskuntien 1920-luvulla tekemän testaustoiminnan merkitys nousi uudella tavalla esille asemasotavaiheen aikana.²²⁴ Tämä yksityiskohta on jäänyt aikaisemmalta tutkimukselta huomaamatta, vaikka itse lippaiden kopiointiprosessi onkin muun muassa Palokankaan toimesta huomattu²²⁵.

Konepistoolin käyttöperusteisiin yleisaseen kehitysprojektit eivät siis ehtineet vaikuttaa. Kehitystyötä olivat supistaneet sekä hidastaneet ankara sotataloudellinen tilanne ja tarve tuottaa jo hyviksi havaittuja asemalleja. Suomi oli kuitenkin kansainvälisesti tarkasteltuna sodan aikana edelläkävijämaa uudenlaisen yleisaseen kehittämisessä, mutta putosi jatkosodan päätyttyä reiluksi vuosikymmeneksi sivustaseuraajan asemaan.²²⁶

²²⁴ Pohjolainen (2017).

²²⁵ Palokangas (1991b), s. 299.

²²⁶ Kuusela (2017); Palokangas (1991a), s. 218–220; Palokangas (1991b), s. 299–301; Palokangas (2017); Pohjolainen (2017).

4. SOTA PÄÄTTYY – KONEPISTOOLIN ASEMA KIVÄÄRIRYHMÄSÄ VAHVISTUU

”Köyhän maan puolustusvoimien on yleensä tyydyttävä niihin taisteluvälineisiin, jotka sillä jo on, ja kehitettävä niitä...[- -]Kiväärikysymyksemme ratkaiseminen on taloudellinen pulma, mutta joskus se on toteutettava. Vuonna 1951 kuusikymmentä vuotta vanhan kiväärimallin muunnoksetkaan eivät enää vastaa nykyajan vaatimuksia kaikissa suhteissa.”²²⁷

”Nykyhetkenä ei meillä ole mitään mahdollisuuksia uusia tässä mielessä aseistusta. Sen sijaan olisi käytettävä kaikki keinot, jotta tämän tyyppisen aseiden prototyyppi voitaisiin valmistaa kotimaassa ja kokeilla sitä siltä varalta, että uudistus käy joskus mahdolliseksi perushankintojen yhteydessä.”²²⁸

4.1. Tutkimus- ja ohjesääntötyö kehityksen ainoina kohteina

Suomi oli sotien päätyttyä uudenlaisessa poliittisessa tilanteessa ja Puolustuslaitos oli voittajavaltioiden vaatimusten mukaisesti palautettava nopeasti rauhan kannalle. Sotien päättymistä seurannut aika kuluikin pääosin uudelleenorganisoinnissa ja valvontakomission vaatimusten toteuttamisessa, eikä aseistuksen kehittäminen ollut Puolustuslaitoksen kehityksen painopisteessä. Tilanne alkoi kuitenkin hiljalleen helpottua 1950-luvun aikana. Ajanjakson voidaan katsoa päättyneen noin 1950-luvun puolivälissä poliittisen tilanteen helpottumiseen, taloudellisen elpymisen mukanaan tuomiin mahdollisuuksiin sekä kansainvälisiin viitteisiin asekehittelyn tulevaisuudesta.²²⁹

Palokangas on määritellyt sodan jälkeisen vuosikymmenen pysähtyneisyyden ajaksi. Taisteluvälineiden kehittelyn ja asehankintojen suhteen sotien jälkeistä ajanjaksoa voidaan kyllä perustellusti nimittää näin, mutta taisteluvälinehallinnolle vaikea ajanjakso tarkoitti kuitenkin konepistoolin käyttöperusteiden kannalta tarkasteltuna niiden korostuvaa merkitystä kivääriryhmän aseistuksessa.²³⁰ On kuitenkin huomioitava, että ajanjakson aikana tapahtunut kehitys

²²⁷ Pönkänen, A A: Tulivoima maarintaman taisteluissa, Oy Länsi-Savon kirjapaino, Mikkeli 1955, s. 7, 164.

²²⁸ Kaskeala, P: *Suurvaltojen ja meidän jalkaväkemme määrävahvuuksien vertailu tulivoiman, aseiden laadun ja joukon liikkuvuuden kannalta. Onko olosuhteemme uusissa määrävahvuuksissa asiallisesti otettu huomioon*, SKK:n diplomityö Y 514, Maanpuolustuskorkeakoulu 1952, Kansallisarkisto, s. 32.

²²⁹ Visuri, Pekka: *Totaalisesta sodasta kriisin hallintaan – Puolustusperiaatteiden kehitys läntisessä Keski-Euroopassa ja Suomessa vuosina 1945–1958*, Suomen Sotatieteellisen Seuran julkaisuja n:0 16, Otava, Keuruu 1989, s. 37–46; Palokangas (1991a), s. 265–259, 288–290.

²³⁰ Palokangas (1991a), s. 252–265.

perustui lähes pelkästään teoreettisen määrävahvuuden nostamisen sekä konepistoolin käyttöperusteita sivuvan tutkimustyön varaan, eikä käytännön asehankintoja juuri tehty.

Rauhan tultua vuonna 1945 Taisteluvälineosaston asema säilyi entisellään, mutta ylempi päättävä johtoporras muuttui jalkaväen tarkastajaksi, joka oli suoraan Puolustuslaitoksen komentajan alainen. Jalkaväen tarkastajina toimi jatkosodan aikana 1941–1945 kenraali Hugo Österman. Österman joutui eroamaan tehtävästään loppuvuonna 1945 ja kenraaliluutnantti Harald Öhquist toimi oman toimensa ohessa jalkaväen tarkastajana vuosina 1945 ja 1946. Vuonna 1947 nimitettiin jälleen virkaatekevä jalkaväen tarkastaja ja vuosina 1947–1948 virassa toimi kenraaliluutnantti Taavetti Laatikainen. Häntä seurasi tehtävässään kenraaliluutnantti Kustaa Tapola 1948–1955.²³¹

Jalkaväen tarkastajalla oli keskeinen asema konepistoolin käyttöperusteiden kehittämisessä sotien jälkeisenä aikana. Hänen apunaan toimi usein erilaisia tehtäviinsä erikseen valittuja toimikuntia, jotka koostuivat alan kokeneista asiantuntijoista.²³² Laatikaisen tultua jalkaväen tarkastajaksi hän kiinnitti huomiota ohjesääntötyöhön. Vaikuttaa siltä, että muunlaiseen kehitystyöhön ei olisi tosin ollut jalkaväen tarkastajan toimiston laatiman muistion mukaan edes mahdollisuutta.²³³

Tapolan vaikutus kiväärikomppanian ja -joukkueen organisaatioiden kehitykseen on ollut keskeinen. Hän oli ratkaiseva henkilö organisaatioiden kolmi- vai nelijakoisuus -keskustelussa koko 1940-luvun lopun ja 1950-luvun alun. Hänen johtava asemansa ja tiukka asenteensa nelijakoisen kiväärikomppanian ja joukkueen puolesta estivät muutokset, vaikka muut päättävässä asemassa olleet upseerit olisivat toteuttaneet muutokset kolmijakoisuuden eduksi.²³⁴ Kolmi- ja nelijakoisuuskiista kiväärijoukkueen organisaatiosta ei kuitenkaan ole kivääriryhmän konepistooliaseistuksen kannalta oleellinen aihe, joten sen käsitteleminen jää edelleen aikaisemman sekä tulevan tutkimuksen vastuulle.

Sotien päätyttyä 1945 Puolustuslaitoksen konepistooliaseistus käsitti noin 58 500 asetta, mutta lukumäärä nousi tarkennettujen laskentojen sekä asekatkentaaseiden palautuessa Puolustuslai-

²³¹ *Jalkaväen vuosikirja 1961–78*, Jalkaväen säätiö, Pohjois-Karjalan kirjapaino Oy, Joensuu 1961–78, passim.; Tervasmäki (1978), s. 287; Palokangas (1991a), s. 252–324.

²³² Palokangas (2017); Pohjolainen (2017).

²³³ Jalkaväen tarkastaja, jalkaväen tarkastajan toimisto, muistio toiminnasta, 10.6.1948. PK 1664/21, Kansallisarkisto.

²³⁴ Tynkkynen (1996), s. 258–259.

tokselle noin 67 500 aseeseen vuonna 1946. Tosin näistä aseista käyttöarvoltaan sotakelpoiksi ja samalla 9 millimetrin kaliiperin aseiksi todettiin vain noin 61 000 asetta.²³⁵

Kesän 1944 torjuntataisteluiden asemenetykset olivat verottaneet konepistoolikantaa merkittävästi, arvioiden vaihdellessa noin 5 000 – 7 000 aseeseen suuruusluokassa laskentatavasta riippuen²³⁶. Uusien konepistoolien tuotanto oli kevään ja kesän 1944 lupaavista tuloksista huolimatta pysähtynyt. Konepistoolin m44 tilausmäärät jäivät suurista suunnitelmista huolimatta noin 10 000 aseeseen.²³⁷ Kivääriryhmien kiväärikaliperisen aseistuksen tilanne oli jatkosodan päätyttyä kokonaisuudessaan myös varsin huono. Aseistus oli malleiltaan osin kirjavaa ja vanhentunutta. Uudemmatkin aseet vaativat sodan jäljiltä korjauksia ja määrärahojen puitteisissa ei ollut juuri liikkumatilaa uusille hankinnoille. Asekätkentä ja Puolustuslaitoksen uudelleenorganisointi vaikeuttivat myös osaltaan luotettavan asetilanekuvan syntymistä ennen vuosia 1951–1952.²³⁸

Sotien päätyttyä Suomessa oltiin kiinnostuneita kansainvälisestä kehityksestä, ja tämän johdosta jo elokuussa 1945 alettiin erilaisin järjestelyin tilata ulkomaisia sotilasaikakauslehtiä oman kehitys- ja tutkimustoiminnan tueksi. Laajaa jakelua ei kuitenkaan kyetty toteuttamaan silloisissa olosuhteissa ja ulkomainen kirjoittelu jalkaväkiaseistuksen kehittämistä jäi lähinnä keskeisimpien esikuntien ja sotakoulujen käyttöön. Tilanne Puolustuslaitoksen sisäisen levikin osalta parani vähitellen vuodesta 1948 alkaen, mutta ei saavuttanut sotia edeltänyttä tasoa yli vuosikymmeneen.²³⁹

²³⁵ Palokangas (1991a), s. 278–280.

²³⁶ Sama, s. 210.

²³⁷ Palokangas (2017); Pohjolainen (2017).

²³⁸ Puolustusvoimain komentaja, jalkaväkiosasto, muistio jalkaväen materiaalitilanteesta, 30.4.1952, PK 1664/24, Kansallisarkisto.

²³⁹ Tynkkynen (1996), s. 287–289.

Pääesikunnan koulutusosaston julkaisemassa *Kivääricaliiperisten aseiden rakenne* -oppaassa vuodelta 1947 käsitellään asekehityksen suuntauksia heti toisen maailmansodan jälkeisenä aikana. Teoksessa esitetään, että suurvaltojen yleismaailmallisena tavoitteena on päästä automaattisiin kivääriytyyppeihin aseisiin. Siinä mainitaan myös saksalaisten rynnäkkökivääri STG-44. Oppaassa käsitellään automaatti-, puoliautomaatti- ja kertalaukauskiväärien ominaisuuksia ja ongelmia sekä hahmotellaan uudelta aseelta vaadittavia ominaisuuksia. Oppaan visio tulevaisuuden yleisaseesta osoittautuu olevan myöhemmin hyvin lähellä venäläistyyppisen rynnäkkökiväärin ominaisuuksia, vaikka teoksessa ei vielä käsitellä rynnäkkökivääriä, vaan vain tuolloin laajamittaisessa käytössä olleet jalkaväen asetyypit.²⁴⁰

Teos osoittaa, että Suomessa huomattiin tarve uudelle aseistukselle heti jatkosodan jälkeen ja Puolustuslaitoksessa seurattiin tiiviisti, niin Euroopassa tapahtuvaa kuin, kahden suurvallan, Neuvostoliiton ja Yhdysvaltojen, aseteknistä kehitystä. Tässä vaiheessa ei kuitenkaan ollut vielä syntynyt selvää kansainvälistä nimitystä rynnäkkökivääri-tyyppiselle aseelle, eikä toisaalta kansainvälisesti tunnettua ratkaisua jalkaväen yleisaseeksi.²⁴¹

Kotimaisista sotakokemuksista käytiin jatkosodan päätyttyä keskustelua eri sotilaslehtien palstoilla ja etenkin Sotilasaikakausilehti oli yksi tärkeimmistä kirjoituspaikoista. Yleistä keskustelua pyrittiin kuitenkin rajoittamaan syksyllä 1944 Pääesikunnan päällikön A. E. Heinrichsin toimesta, koska katsottiin että sotakokemusten julkinen käsittely lehdistössä ei olisi sopivaa hyvien suhteiden ylläpitämiseksi Neuvostoliittoon. Julkaisutoimintaa haluttiin kontrolloida sekä väärinkäsitysten syntyminen haluttiin estää käskemällä tekstit tarkastettaviksi Pääesikunnan komentotoimistolle ennen niiden julkaisemista.²⁴²

Sotien päätyttyä Suomen osalta Puolustuslaitoksessa oli jälleen hyvät edellytykset kerätä kootut sotakokemukset. Maaliskuussa 1945 Puolustuslaitoksen komentajan hyväksytyä Pääesikunnan koulutusosaston laatiman varsin pitkähkön ja yksityiskohtaisen sotakokemuskysymyssarjan, se lähetettiin vastaajille. Kevään aikana Koulutusosasto sai satoja vastauslomakkeita, joista kesän 1945 aikana koostettiin kyselyn tulokset. Koostettuja tuloksia käytettiin myöhemmin muun muassa upseerien keskustelutilaisuuksien keskusteluaiheina ja ohjesääntö-

²⁴⁰ Tuolloin tavanomaiset jalkaväen käytössä olleet asetyypit olivat kertalaukauskivääri, puoli- ja automaattikivääri, pika- ja konekivääri, konepistooli sekä pistooli. *Kivääricaliiperisten aseiden rakenne*, (*Kiv.kal. as. rak.*) 1947 (1948), s. 15–26.

²⁴¹ Sama, s. 15–26.

²⁴² Karjalainen, Mikko: ”Sotiemme kokemukset osoittavat” – Sotatieteellinen seura yleisesikuntaupseereiden keskusteluforumina, *Tiede ja Ase* N:o 70/2012.

työn perusteina.²⁴³ Tutkimuksen perusteella voidaan katsoa, että sotakokemukset sekä niistä johdetut upseerien keskustelutilaisuudet ja Sotakorkeakoulussa tehdyt tutkimukset olivat tärkeimmät konepistoolin käyttöperusteiden kehittämisen taustalla olleet tekijät sodan päättymisen jälkeisenä vuosikymmenenä.

Veikko Koppinen toteaa jalkaväen uudistustarpeita käsittelevässä Sotakorkeakoulun diplomityössään konepistoolin parhaaksi kotimaassa käytössä olevaksi aseeksi liikkuvaan sodankäyntiin peitteisessä maastossa. Samalla hän painottaa konepistoolien tärkeyttä myös Maavoimien tukevilla osilla ja painottaa, että yhtään sotilasta ei saisi aseistaa pelkästään pistoolilla. Koppinen pitää tutkimuksessaan ideaaliratkaisuna kivääriryhmään viittä konepistoolia, yhteensä neljää kivääriä, joista yksi on puoliautomaatti ja yksi kiväärikaukoputkella varustettu, sekä yhtä pikakivääriä. Koppinen perustelee kivääriryhmän aseistuksen valintaa tulivoimalla sekä riittävällä suorituskyvyllä myös pitemmille ampumamatkoille. Lippaiden määräksi konepistoolia kohden esitetään kolmea miehen mukana kulkevaa lipasta ja kahta joukkueen huollon mukana kulkevaa varalipasta.²⁴⁴ Koppisen esityksen mukainen kokeilu ja harjoitusvahvuusperusteinen kivääriryhmän määrävahvuus julkaistiin vuonna 1947. Eli siis noin vuosi Koppisen tutkimuksen julkaisemisen jälkeen.²⁴⁵

Jatkosodan torjuntavaiheen sotakokemuksina oli havaittu, että konepistooli joutui usein korvaamaan konekiväärien tulivaikutusta hyökkäyksen torjunnassa vihollisen häikäilemättömästä hyökkäystavasta johtuen. Muutoin konepistoolista torjuntavaiheesta saadut sotakokemukset eivät juuri poikenneet aikaisemmista, aseiden painon kasvanutta kritisointia lukuun ottamatta.²⁴⁶ Tämä oli todennäköisesti seurausta monien sodan kestäessä jalkaväelle paremmin tunnetuiksi tulleiden konepistoolimallien keveydestä Suomi-konepistooliin verrattuna. Samalla voidaan katsoa, että käyttöperusteita koskevassa keskustelussa korostuvat konepistoolin puolustuksellinen käyttö verrattuna hyökkäykselliseen käyttöön.

Uudentyyppiset sotakokemukset johtuivat siitä, että vihollisen todettiin etenevän jalkaväellä aivan epäsuoran tulen vaikutuksen reunalle, selvästi varmuusetaisyyden sisäpuolelle ja rynnäköivän röyhkeästi puolustajan aseisiin aikaisempaa uskaliaammin. Tämän seurauksena tultiin sodan jälkeen johtopäätökseen, jossa konekiväärin asema jalkaväen torjuntataistelussa ei voitu

²⁴³ Tynkkynen Vesa: Sotilaan muistelu vai tulevaisuuteen katsova tutkimus? teoksessa: Viljanen T. V.: *Nykyaikaisen suurhyökkäys ja sen torjumisen edellytykset*, Juvenes Print Oy, Tampere 2012, s. 11–12.

²⁴⁴ Koppinen (1946), s. 44–45.

²⁴⁵ *Jalkaväen taisteluopas II osa – kivääriryhmä* (1947), s. 1, 25–26; *Jalkaväen taisteluopas II osa – kivääriryhmä* (1947), s. 1, 82.

enää pitää ratkaisevana vaan keveiden konetuliaseiden asema tulisi korostumaan. Tärkeimmät johtopäätöksen taustalla vaikuttaneet tekijät olivat vaatimukset suojautumisesta epäsuoran tulen vaikutuksen aikana sekä vaatimus nopeasta tulenantokyvystä epäsuoran tulen päättymisen jälkeen. Tässä konepistoolia pidettiin konetuliaseista parhaimpana, vaikka sen rajoitukset tunnustettiin.²⁴⁷ Nämä havainnot konepistoolin käytöstä sekä kone- pikakiväärien hankaluudet korostivat osaltaan konepistoolin asemaa sodanjälkeisessä keskustelussa ja kivääriryhmän aseistuksen kehittämisessä.

Sodan jälkeen Suomessa tutkittiin suurhyökkäyksen torjuntaa ja sen edellytyksiä, koska suurhyökkäyksen torjunnasta oli muodostunut elinehto Puolustuslaitokselle kesällä 1944. Suurhyökkäyksen ja suurtaisteluiden korostaminen sotataidollisena ilmiönä saikin konepistoolin käyttöperusteiden kehittämisen näyttämään varsin vähäpätöiseltä asialta olemassa olevien kriittisten suorituskykypuutteiden²⁴⁸ näkökulmasta tarkasteltuna.²⁴⁹

Eversti Tauno Viljasen tutkimus *nykyaikainen suurhyökkäys ja sen torjumisen edellytyksiä* valottaa aikansa ajatusmaailmaa hyvin: ”Armeijan taisteluvalmiuden kannalta on suurinpiirtein samantekevää kuuluuko jalkaväkiryhmään kaksi vai kolme konepistoolia... [- -] mutta keskeisiä organisaatiokysymyksiä on millä aseistuksella saadaan edes jonkinlaiset todelliset vihollisen ilmavoimien vastustamismahdollisuudet.” Tutkimuksessa painotetaan samalla tavoin myös panssarintorjunnan merkitystä sekä muita suurempia kokonaisuuksia kuten johtamisvälineitä ja linnoittamista, jalkaväen perusaseistuksen kehittämisen sijaan.²⁵⁰ Teoksesta välittyvät selkeällä tavalla asiantuntemus, aikalaishavainnot sekä kokemukset puna-armeijan suurhyökkäyksen torjunnasta.

²⁴⁶ Pääesikunta, Koulutusosasto, majuri Kuistion laatima muistio jalkaväkipataljoonan torjunnasta, T 18002/7, Kansallisarkisto; Viljanen, (2012), s. 74–81.

²⁴⁷ Pääesikunta, Koulutusosasto, majuri Kuistion laatima muistio jalkaväkipataljoonan torjunnasta, T 18002/7, Kansallisarkisto; Viljanen (2012), s. 74–81.

²⁴⁸ Mm. ilma- ja panssarintorjunta-aseistuksen kehittäminen katsottiin Puolustuslaitoksessa elintärkeiksi jatkosodan päätyttyä. Samalla kehitysprojektit veivät huomiota mm. jalkaväen keveiden aseiden kehitystyöltä. Viljanen (2012), s. 74–81.

²⁴⁹ Sama, s. 74–81.

²⁵⁰ Sama, s. 74–81.

Konepistoolin käyttöperusteiden kehittämiseen liittyi myös keskustelu jalkaväen suojaruus- teiden kehittymisestä. Asian vakavuutta korosti se, että suojaruustuksen kehitys oli suunta- tumassa juuri konepistoolin erästä tärkeintä heikkoutta eli heikkoa läpäisykykyä vastaan. Rin- tapanssarien vaikutuksesta konepistoolin taistelutehoon oli esitetty kotimaassa huoli jatkoso- dan loppupuolella keväällä 1944, koska venäläisillä iskuosastoilla oli havaittu niitä käytös- sään. Samalla oli panssariliivien todettu olevan jossain määrin käyttökelpoisia konepistoolin luoteja vastaan.²⁵¹ Havainto ei tuolloin johtanut suurempaan kirjoitteluun, mutta sotien jäl- keen tämä näkökulma nousi tutkimuksissa esille²⁵². Huolen toi myös esille kapteeni L. Boldt vuonna 1948 valmistuneessa Sotakorkeakoulun diplomityössään: *Tulevaisuuden jalkaväki, organisaatio, toimintavälineet, taktiikka ja johtaminen*.²⁵³ Konepistoolien tehon yllättävästä laskemisesta tulevaisuudessa, niiden saadessa yhä suuremman osan kivääriryhmän tulivoimas- ta, oli luonnollisesti syytäkin olla Puolustuslaitoksessa huolissaan.

1950-luvun alussa, todennäköisesti konepistoolin tehon riittävyyteen liittyvien huolien takia, Puolustuslaitoksessa testattiinkin Ranskassa valmistettuja panssariliivejä taistelijan suoja- miseksi luodeilta ja sirpaleilta. Kokeilut kuitenkin osoittivat panssarit kohtuullisen epäkäytän- nöllisiksi jalkaväen taisteluun ja mikä oleellisinta, ne eivät suojanneet lainkaan kiväärin luo- deilta. Konepistoolin luodeilta rintapanssarit taas suojasivat vaihtelevin tuloksin.²⁵⁴ Rinta- panssarien kehitystä jäätiin Puolustuslaitoksessa ilmeisesti seuraamaan, ja myöhempi rynnäk- kökiväärikehitys poisti rintapanssarien aiheuttaman uhan konepistooliaseistuksen taistelute- holle.

Boldt katsoo Sotakorkeakoulun diplomityössään vuonna 1948 myös, että lienee vaikeaa luoda hyvä yleisase, mutta toteaa sen olevan kuitenkin mahdollista. Samalla hän lohduttautuu viit- taamalla tuolloin vallinneeseen kansainväliseen tilanteeseen, joka oli hänen mukaansa se, että millään armeijalla tuskin oli käytössään täydellistä tai täysin tyydyttävää yleisasetta. Boldt to- teaa myös hyvin suorasanaisesti, että kertalaukauskivääri on vanhentuneena aseena poistettava kokonaan jalkaväen aseistuksesta ja tyydyttävä muiden asetyyppien tarjoamiin ominaisuuksiin. Tätä hän perustelee jyrkällä kannallaan kivääriaseistuksen vanhentuneisuudesta tulivoi- maltaan taistelukentällä. Boldt on kuitenkin realistinen todetessaan kivääriaseistuksesta luo-

²⁵¹ Kertomus sieppauspartion torjunnasta ”tankki” tukikohtaa vastaan, 16.2.1944, sal, T 10224/12, Kansallisar- kisto.

²⁵² Boldt, L: *Tulevaisuuden jalkaväki, organisaatio, toimintavälineet, taktiikka ja johtaminen*, SKK:n diplomityö Y 359, Maanpuolustuskorkeakoulu, 1948, Kansallisarkisto, passim.; Koppinen (1946), passim.; *Jalkaväen tulen vaikutuksesta*, passim.

²⁵³ Boldt (1948), s. 19.

²⁵⁴ Koonnos panssariliiveihin toteutetuista läpäisykokeista, n:o 660/Jvtsto/8 b 2/16.4.1955, T 19646/29, Kansal- lisarkisto.

pumisen olevan äärimmäinen taloudellinen rasite, ja siksi hänen mukaansa tulisikin olla varmuus uuden kivääriryhmän perusaseen tai yleisaseen pitkästä käytettävyydestä, ennen hankintaratkaisujen tekemistä.²⁵⁵

Katkelma Boldtin tutkimuksesta kuvaa hyvin hänen ankaraa asennettaan kivääriaseistusta kohtaan: ”Kivääri on joka tapauksessa niin hidas ase, että voitaneen pitää miltei rikoksena miehen lähettämistä seuraavaan sotaan tavallisella kiväärillä varustettuna. Sellaista käsitetäkään kuin kiväärijalkaväki ei saisi jäädä jäljelle.”²⁵⁶

Aimo Lahti pyrki yksityishenkilönä 1950-luvun alussa kehittämään uutta yleisasetta ja sai-kin valmistetuksi piirustukset yleisaseelleen L-51. Ase oli kuitenkin edelleen avoimelta lukolta ampuva, vaikkakin osin kaasutoiminen, konepistoolin kaltainen raskaampi ase. Projekti ei edennyt taisteluväliosastoa pidemmälle, koska uuden ase-*n* todettiin olevan ratkaisultaan osin vanhentunut ja huonoiksi havaittuihin ratkaisuihin perustuva. Mielenkiintoista on kuitenkin se, että Palokankaan mukaan Taisteluvälineosastolla, joka oli jalkaväen tarkastajan neuvonantaja aseasioissa, ei tuolloin vielä ymmärretty uudentyypin patruunan syntymistä ja tulevaisuutta, koska myös Lahden patruunaratkaisuja pidettiin kokonaisuudessaan huonoina. Voidaan siis sanoa, että uusi lyhyt kiväärinpatruuna ei ollut vakiinnuttanut asemaansa edes tulevaisuuden suunnitelmissa vielä 1950-luvun alkupuolella.²⁵⁷ Hieman yli viiden vuoden kuluttua ajatukset olivat kuitenkin lyhyen kiväärinpatruunan suhteen täysin toiset.

Puolustuslaitoksessa tehtiin jalkaväen aseistuksen kehittämiseen liittyen tutkimus *Jalkaväen tulen vaikutuksesta* vuonna 1954. Teoksessa vertaillaan laajasti erilaisten jalkaväkiryhmien aseistusta ja sen vaikutuksia tulitehoon eri etäisyyksille. Vertailussa olivat mukana Yhdysvaltojen, Neuvostoliiton, Ruotsin, sekä Suomen kivääri- tai jalkaväkiryhmät.²⁵⁸

²⁵⁵ Boldt (1948), s. 17.

²⁵⁶ Sama, s. 17.

²⁵⁷ Palokangas (1991a), s. 268–269.

²⁵⁸ *Jalkaväen tulen vaikutuksesta*, Top.Rot.3.54.4454, Helsinki, 1954, s. 8–9.

Tutkimuksen tulosten pohjalta Puolustuslaitoksessa tehtiin johtopäätöksiä, joissa kivääri todettiin vanhentuneeksi ja tuliteholtaan liian heikoksi jalkaväen aseeksi. Automaattikiväärin laajamittainen käyttöönotto Yhdysvalloissa sekä sodan jälkeen myös Neuvostoliitossa, nähtiin tutkimuksessa tulivoiman kasvattamisen eräänä mahdollisuutena. Toisaalta tutkimuksessa pohdittiin sitä, olivatko suurvallat todella luopumassa erittäin tulivoimaisesta konepistoolista, toisin kuin Suomi ja Ruotsi. Konepistoolin edullisuus lyhyille, alle 200 metrin taisteluetaisyyksille ja suomalaiset erityisolosuhteet, kuten peitteisyyden ja pimeätaisteluiden vaikutus katsottiin tutkimuksessa edelleen konepistoolin kannalta edullisiksi toimintaoloiksi.²⁵⁹

Tässäkin tutkimuksessa nousi esille huoli konepistoolin luodin heikosta läpäisykyvystä ja aikalaistermein ”nylonhaarniskan” vaikutuksesta siihen. Kevyen suojaruustuksen yleistymisen katsottiinkin tutkimuksessa voivan muodostua kohtalokkaaksi kivääriryhmän tulivoiman kannalta. Myös konepistooliaseistuksen ampumatarvikekulutuksen ja ennen kaikkea ampumatarvikkeiden painon suhde automaattikivääriaseistuksen vastaaviin aiheuttivat kritiikkiä. Taustalla oli huoli kantamusten määrästä ja sen vaikutuksesta liikkeeseen.²⁶⁰

Tutkimuksessa päädyttiin myös johtopäätökseen, jossa konepistoolin heikkouksista olisi pyrittävä eroon. Johtopäätöksen taustalla oli riski konepistoolin tehon yllättävästä laskemisesta, mikäli vastustaja ottaisi jalkaväen kevyet panssariasut käyttöön. Tutkimuksen vaihtoehtovertailussa olemassa olevien aseiden ja patruunatyypin perusteella katsottiin idän vaihtoehtojen olevan käyttökelpoisimmat. Länsimaissa käytössä olleet kiväärinpatruunaa ampuvat puoli- tai sarja-automaatti aseet nähtiin liian raskaina, ja ennen kaikkea niiden patruunan katsottiin olevan liian tehokas ja luodin liian painava.²⁶¹

Edullisimmaksi vaihtoehdoksi tutkimuksessa esitettiin jalkaväen aseistamista Neuvostoliitossa käyttöön otetun lyhyen kiväärinpatruunan puoliautomaattiaseilla, jonka tyyppistä aseistusta saksalaiset käyttivät²⁶² jo toisessa maailmansodassa. Tutkimus ei kuitenkaan määrittele uutta asetta tarkemmin vaan ilmoittaa tuloksiensa olevan tukena tulevaisuuden kehitystyössä.²⁶³ Asiantuntijatasolla on siis nähtävissä selvä suunnanmuutos vuosien 1951–1952 Aimo Lahden L-51 aseeseen liittyvän lyhyen kiväärinpatruunan kohtaaman asenteen ja uuden asenteen kanssa, vaikka sinällään patruunoiden ominaisuudet olivat hyvin lähellä toisiaan.

²⁵⁹ *Jalkaväen tulen vaikutuksesta*, (1954), s. 7–12.

²⁶⁰ Sama, s. 7–12.

²⁶¹ Sama, s. 8–11.

1950-luvulla yritettiin kivääriryhmän tulivoimaa siis kasvattaa myös puoliautomaattikiväärien käyttöönotolla. Sotasaaliina talvi- ja jatkosodassa saadut Tokarev m38- ja m40- puoliautomaattikiväärit haluttiin saattaa peruskorjattuina takaisin jalkaväen aseistukseen. Päätöksen taustalla vaikutti voimakkaasti silloinen jalkaväen tarkastaja kenraalimajuri Tapola. Sodan päätyttyä sotasaalisaseistus valmistauduttiin palauttamaan Neuvostoliittoon ja kyseinen ase-kanta vaati samaan aikaan myös perusteellista huoltoa²⁶⁴. Näistä syistä johtuen puoliautomaattikiväärkantaa ei käytetty sodanajan vahvuuksissa vielä 1940-luvulla.²⁶⁵

Vuonna 1953 voimaan tulleessa kivääriryhmän organisaatiossa otettiin takaisin käyttöön sota-aikaiset puoliautomaattikiväärit. Niiden käyttöönotto johtui osaltaan halusta korvata vanhentunutta kertalaukauskivääriaseistusta kiväärinpatruunaa ampuvalla, tulivoimaisemmalla aseella. Toisaalta päätös johtui aikaisemmin mainittujen syiden lisäksi konepistoolien tarpeesta Maavoimissa yleisesti, sillä kaikki käyttökelpoiset aseet haluttiin määrävahvuuksiin konepistoolien vapauttamiseksi niitä tarvitseville joukoille.²⁶⁶

Pian käyttöönottonsa jälkeen puoliautomaattikiväärit huomattiin kuitenkin sodanajan olosuhteisiin soveltumattomiksi. Aseiden heikko kunto ja niiden parissa toteutettujen kotimaisten kehitysprojektien epäonnistuminen johti siihen, että aseet jouduttiin hylkäämään jo vuonna 1958 ja korvaamaan määrävahvuuksissa tavallisella kiväärillä ennen vuoden 1962 uusia määrävahvuuksia.²⁶⁷

²⁶² *Jalkaväen tulen vaikutuksesta*, (1954), s. 8–11. Teoksessa väitetään saksalaisten laskuvarjojoukkojen käyttäneen ”rynnäkkökivääriä”. Tutkimus sekoittaa saksalaisten laskuvarjojoukkojen käyttämän FG 42 sarja-automaattikiväärin ja jalkaväen käyttämän STG-44 rynnäkkökiväärin keskenään. Myöhempi lukija tunnistaa sekaannuksen mutta aikalaislukija sen sijaan on voinut johtopäätöksestä hämääntyä. Tämän lisäksi tutkimuksen johtopäätöksistä, ei yllättävää kyllä, mainita tuon ajan edistyksellisiä saksalaisia MP 43 tai STG 44 -asemalleja.

²⁶³ Sama, s. 8–11.

²⁶⁴ Palokangas (2017).

²⁶⁵ Sotavarustetoimikunnan muistio, 1.2.1953, T 21418/1, Kansallisarkisto; Jalkaväkitoimisto, asiakirja puoliautomaattikivääreistä, n:0 1963/Jvtsto17/28.10.1953, T 21418/1, Kansallisarkisto; Sa-määrävahvuus 1962, n:0 97/Järjsto/10 b 2 Sal T 26838/35, Kansallisarkisto; Palokangas (1991c), s. 75–78.

²⁶⁶ Sotavarustetoimikunnan muistio, 1.2.1953, T 21418/1, Kansallisarkisto; Jalkaväkitoimisto, asiakirja puoliautomaattikivääreistä, n:0 1963/Jvtsto17/28.10.1953, T 21418/1 Kansallisarkisto; Sa-määrävahvuus 1962, n:0 97/Järjsto/10 b 2 Sal T 26838/35, Kansallisarkisto; Palokangas (1991c), s. 75–78.

²⁶⁷ Sotavarustetoimikunnan muistio, 1.2.1953, T 21418/1, Kansallisarkisto; Jalkaväkitoimisto, asiakirja puoliautomaattikivääreistä, n:0 1963/Jvtsto17/28.10.1953, T 21418/1; Jalkaväkitoimiston asiakirja puoliautomaattikiväärien poistamisesta n:0 163/Jvtsto/17 sal 29.11.1958, 29.11.1958, T 25094/7, Kansallisarkisto; Sa-määrävahvuus 1962, n:0 97/Järjsto/10 b 2 Sal T 26838/35, Kansallisarkisto; Palokangas (1991c), s. 75–78.

Sotasaalispuoliautomaattikivääreihin liittyen tutkimuksessa nousi esiin mielenkiintoinen kokonaisuus. *Jalkaväen tulen vaikutuksesta* -tutkimuksessa vuonna 1954 esitettiin, että kokeet peruskorjatuilla sotasaalispuoliautomaattikivääreillä olivat osoittaneet ne täysin luotettaviksi ja moitteettomiksi suomalaisiin olosuhteisiin.²⁶⁸ Tämä ei liene kuitenkaan ollut asioiden tila edes tuolloin, sillä sotasaaliina saadut, ja 1950-luvun alussa peruskorjatut puoliautomaattikiväärit hylättiin uudelleen käyttöönottonsa jälkeen alle vuosikymmenessä jatkuvien, osin erittäin vaarallisiksikin osoittautuneiden teknisten ongelmien vuoksi.²⁶⁹ Tutkimuksen kannalta mielenkiintoista oli se, että Tapola oli ratkaisevassa asemassa sotasaalispuoliautomaattikivääreiden uudelleen käyttöönotossa. Lisäksi hän toimi kirjoitustyön johtajana teoksessa, joka totesi aseet moitteettomiksi vuonna 1954, vaikka kyseisten aseiden ongelmat olivat jo tiedossa.²⁷⁰

Tulivoima maarintaman taisteluissa -teoksessa vuodelta 1951²⁷¹ esitettiin huoli siitä, että vaikka tulivoima näennäisesti lisääntyy jatkuvalla kiväärien korvaamisella konepistoolin, ei se välttämättä kerro kaikkea kivääriryhmän tulivoimasta. Everstiluutnantti Aarne Pönkänen varoittaa tutkimuksessaan konepistoolin epätarkkuudesta ja luodin heikosta läpäisykyvystä, sekä pyrkii esimerkein kuvaamaan myös tarkan kivääritulen tarvetta kivääriryhmän taistelussa. Hän tuleekin johtopäätökseen, jossa ”*pienen maan sotakoneistossa tulen tarkkuus ei saa kärsiä liikaa massatulen kustannuksella.*” Yksinkertaistavassa johtopäätöksessään kirjoittaja käsittelee eri tulivoiman lajeja yleistävästi ja tavalla joka ei erityisen hyvin sovi kivääriryhmän kontekstiin. Tutkimuksen sanoma sinällään on kuitenkin uskottava, koska konepistoolin aseman liiallinen kasvaminen kivääriryhmässä voisi johtaa sen heikkouksien eli lyhyen ampuetäisyyden ja heikon läpäisyn hyväksikäyttämiseen vastustajan toimesta.²⁷²

Saksalaisten sodan loppupuolella kehittämää uutta jalkaväen yleisasetta, rynnäkkökivääriä, pidettiin Puolustuslaitoksessa Pönkäsen mukaan vielä aivan 1950-luvun alussa ainoana hyvänä, olemassa olevana jalkaväen yleisaseena. Se saikin runsasta arvostusta tutkimuksessa, jonka tavoitteena oli esitellä arvioita Maavoimien kansainvälisestä kehityksestä sekä arvioida kotimaisia Maavoimien kehitystarpeita.²⁷³ Tutkimuksen selvistä viitteistä huolimatta kotimaisel-

²⁶⁸ *Jalkaväen tulen vaikutuksesta* (1954), s. 8.

²⁶⁹ Palokangas (1991c), s. 70–78.

²⁷⁰ *Jalkaväen tulen vaikutuksesta* (1954), s. 1; Jalkaväkitoimisto, asiakirja puoliautomaattikivääreistä, n:0 1963/Jvtsto17/28.10.1953, T 21418/1, Kansallisarkisto; Jalkaväkitoimiston asiakirja puoliautomaattikiväärien poistamisesta n:0 163/Jvtsto/17 sal 29.11.1958, T 25094/7, Kansallisarkisto.

²⁷¹ Pönkänen (1955), s. 6. Teoksessa kirjoittaja toteaa ensimmäisen painoksen valmistuneen vuonna 1951, mutta jääneen mm. salaussyistä tuolloin julkaisematta.

²⁷² Pönkänen (1955), s. 162–163.

²⁷³ Sama, s. 27.

le yleisaseen kehitystyölle ei vielä tuolloin löytynyt riittävästi taloudellista resursseja eikä poliittista tai sotilaallista tahtoa²⁷⁴.

Ensimmäinen sodanjälkeinen määrävahvuusmuutos kivääriryhmään vuodelta 1944 tehtiin vuonna 1947. Uudistuksen taustalla oli vasta virkaan nimitetty jalkaväen tarkastaja kenraaliluutnantti Taavetti Laatikainen ja Veikko Koppinen, joka diplomityössään hahmotteli uuden kivääriryhmän kokoonpanon. Uudistuksessa oli ilmeisesti päätavoitteena käynnistää ohjesääntötyö sekä tuoda sodan kokemukset uudessa oppaassa koulutuskäyttöön. Kivääriryhmän organisaatio muuttui uusissa oppaissa merkittävästi. Vuoden 1947 kivääriryhmässä oli nimittäin yksi mies enemmän eli ryhmän vahvuus oli 10 miestä, joista miehistä peräti viisi oli aseistettu konepistoolilla.²⁷⁵ On kuitenkin tärkeää huomata, että muutoksen todettiin oppaassakin olevan vain kokeiluluontoinen ja harjoitusvahvuuksia koskeva. Näin ollen sen vaikuttavuutta ja merkitystä on arvioitava näitä tekijöitä vasten.

Vuonna 1948 määrävahvuuksista keskusteltiin sitä varten perustetussa määrävahvuuskomiteassa. Keskustelu käytiin lähinnä kiväärikomppanian kolmi- ja nelijakoisuuden ympärillä, eikä kivääriryhmän aseistuksen näkökulma ollut ratkaiseva. Konepistoolin kannalta komitea päätyi kuitenkin esittämään niiden määrän nostamista viiteen aseeseen kivääriryhmässä eli vuoden 1947 harjoitusvahvuuden mukaisesti.²⁷⁶ Uudistuksia organisaatioiden vahvuuksiin ei kuitenkaan tehty silloisen, juuri virkaan astuneen jalkaväen tarkastajan kenraalimajuri Kustaa Tapolan vastustuksesta johtuen.

²⁷⁴ Kuusela (2017); Palokangas (2017); Pohjolainen (2017).

²⁷⁵ *Jalkaväen taisteluopas II osa – kivääriryhmä* (1947), s. 1, 25–26; *Jalkaväen taisteluopas II osa – kivääriryhmä* (1947), s. 1, 82; Koppinen (1946), s. 45.

²⁷⁶ Määrävahvuustoimikunnan muistio, kivääriryhmän kokoonpano-osuus, 3.7.1948, T 26035/8, Kansallisarkisto.

Vuonna 1950 julkaistiin jalkaväen tarkastajan ja hieman aikaisemmin toimineen määrävahvuuskomitean keskusteluiden perusteella kivääriryhmän uusittu sodanajan vahvuus, joka oli hyvin pitkälle vuosien 1943–1944 ryhmän mukainen, mutta yksi konepistooli oli lisätty aseistukseen ja yksi kiväärimies poistettu vahvuudesta.²⁷⁷ Vuoden 1947 ryhmään verrattuna uusi kokoonpano perustui realistiseen materiaalitilanteeseen ja olikin näin ollen huomattavasti edeltäjänsä perinteisempi. Uuden vahvuuden taustalla vaikuttivat selkeytynyt poliittinen tilanne, Puolustuslaitoksen uudelleenjärjestelyt ja asetilanteen vakiintuminen²⁷⁸. Taustalla lieinee kuitenkin ollut myös Tapolan vahva halu siirtyä organisaatioissa takaisin aikaisemmin käytössä olleiden kivääriryhmien suuntaan, koska vuoden 1947 muutokset käytännössä kumottiin yhden konepistoolin lisäystä lukuun ottamatta. Samoin kivääriryhmien määrä -joukkueessa palasi takaisin neljään vuoden 1947 kolmesta ryhmästä. Kivääriryhmä ja -joukkue vuonna 1950 on esitetty liitteessä 1.

Vuonna 1953 kivääriryhmän kokoonpanoa päivitettiin automaattikiväärien käyttöönoton vuoksi²⁷⁹. Kasvanut tulivoiman tarve ja sopivaksi katsottu sotasaalisaseistus oli johtanut jalkaväen tarkastaja Tapolan tekemään esityksen automaattikiväärien asettamisesta kivääriryhmien aseistukseen.²⁸⁰ Taustalla vaikuttivat laajat kokeet automaattikiväärillä ja yleinen mahdollisuus automaattikivääriaseistuksen suurestakin laajenemisesta tulevaisuudessa²⁸¹. Lyhyeksi jäänyt kausi, jolloin automaattikiväärit kuuluvat virallisesti kivääriryhmän aseistukseen alkoi tuolloin. Kivääriryhmä vuonna 1953 on esitetty liitteessä 1.

Konepistooliaseistuksen katsottiin sodan jälkeen olevan eräs ajanmukaisimmista kokonaisuuksista Puolustuslaitoksessa, joten sen kehittämistä ei pidetty vaikeassa kokonaistilanteessa niin tärkeänä kuin monien kriittisiksi havaittujen suorituskykyjen kehittäminen. Konepistoolin käyttöperusteiden kannalta tämä tarkoitti osittaista pysähtyneisyyttä kehitystyössä.²⁸² Toisaalta tilanne johti siihen, että eri vaihtoehtojen sulkeutuessa pois tulivoiman lisäämistä ajatellen, nousi konepistooli luonnollisena ja usein ainoana käyttökelpoisena ratkaisuna esiin.

²⁷⁷ Jalkaväkirykmentin sa-määrävahvuus, 20.4.1950, T 20286/2, Kansallisarkisto; *Jalkaväen sotilas*, Oy. Länsi-Savon kirjapaino, Mikkeli 1951, s. 82; Muutokset ja lisäykset J.O. I:een ja J.O. II:een (1941), muutettu korjausliuskoilla vuonna 1943 s. 15, 166; *Jalkaväen koulutus I* (1943), s. 65.

²⁷⁸ Palokangas (2017).

²⁷⁹ *Jalkaväen tulen vaikutuksesta* (1954), s. 9; Sa-määrävahvuudet 1953 n:0 14/Järjsto/OT 10 b 2 sal, T 26839/11, Kansallisarkisto.

²⁸⁰ Sotavarustetoimikunnan muistio, 1.2.1953, T 21418/1, Kansallisarkisto; *Jalkaväkitoimisto*, asiakirja puoliau-
tomaattikivääreistä, n:0 1963/Jvtsto17/28.10.1953, T 21418/1, Kansallisarkisto.

²⁸¹ Palokangas (2017).

²⁸² Kuusela (2017); Palokangas (2017); Pohjolainen (2017).

4.2. Aika on ajamassa kivääriryhmän aseistuksen ohi

Puolustuslaitoksen jalkaväen aseistus oli vuonna 1952 tehdyn arvion mukaan konekiväärien ja kiväärien osalta vanhentunut, niin ikään puolet pikakivääriaseistuksesta oli vanhentunut. Ainoana jalkaväen pienkaliiperisten aseiden joukosta modernina pidettyä ryhmää eli konepistooliaseistusta tarkasteltaessa havaittiin, että sen määrävahvuuksista puuttui lähes 40 %.²⁸³ Tämä merkittävä konepistoolien puute johtui jatkosodan jälkeen nostetuista konepistoolimäärävahvuuksista. Uusia merkittäviä asehankintoja ei oltu sodan päättymisen jälkeen tehty määrävahvuuksien nostamisesta huolimatta.

Sodan jälkeen konepistoolin asemaa nostivat kone- ja pikakivääririkannassa sodan aikana todetut ongelmat. Konekiväärien vähenevää merkitystä kyettiin kuitenkin korvaamaan konepistoolien määrän kasvattamisella, vaikka konekivääriaseistuksen kokonaisvaltaisen uusimisen nähtiin olevan edessä.²⁸⁴ Maxim-tyyppiset konekiväärit todettiin vanhentuneiksi jo sodan aikana ja etenkin puolet pikakivääririkannasta muodostavan L/S 26 pikakiväärin toimintavarmuudessa oli ollut huomattavia ongelmia²⁸⁵. Konepistoolin koettiin olevan hyvä ase vanhanaikaisten ja hankalasti liikuteltavien konekiväärien sekä toisaalta myös pikakiväärien tulen korvaamiseen etenkin puolustustaisteluiden rynnäköntorjunnassa.²⁸⁶ Suomi-konepistoolin runsas lipaskapasiteetti ja sen merkitys tulivoimalle oli korostuneemmassa asemassa sodan jälkeisissä konepistoolia käsittelevissä Puolustuslaitoksen julkaisemissa teoksissa²⁸⁷.

Kivääricaliiperisten aseiden rakenne -teoksessa vuodelta 1947 kuvaillaan konepistoolin olevan erinomainen rynnäköiden torjumisessa sekä tilanteissa, joissa raskaiden konetuliaseiden keskittäminen on vaikeaa.²⁸⁸ Havainnon voidaan todeta olevan hyvin samankaltainen, jonka Viljanen teki jo vuonna 1944 ennen torjuntavaiheen alkua.

²⁸³ Puolustusvoimain komentaja, jalkaväkiosasto, muistio jalkaväen materiaalitilanteesta, 30.4.1952, PK 1664/24, Kansallisarkisto.

²⁸⁴ Järvinen, Yrjö: Muutamia jalkaväen kehittämiskysymyksiä, *Sotilasaikakausilehti N:0 1*, 1946.

²⁸⁵ Palokangas (1991b), s. 379–380, 437, 447–448; Palokangas (1991c), s. 238–242.

²⁸⁶ *Kivääricaliiperisten aseiden rakenne*, (*Kiv.kal. as. rak.*) 1947 (1948), s. 25.

²⁸⁷ *Jalkaväen tulen käytöstä*, Jalkaväen tarkastaja, Helsinki 1952, s. 14–17; *Jalkaväen tulen vaikutuksesta* (1954), s. 6–12; *Kivääricaliiperisten aseiden rakenne*, (*Kiv.kal. as. rak.*) 1947 (1948), s. 25.

²⁸⁸ *Kivääricaliiperisten aseiden rakenne*, (*Kiv.kal. as. rak.*) 1947 (1948), s. 25.

1940-luvun lopun kivääriryhmän ja -joukkueen organisaatiouudistus toteutettiin harjoitusmäärävahvuuksien muodossa. Ensimmäinen kivääriryhmän sodan ajan organisaatio julkaistiin 1950 ja vuonna 1953 julkaistiin ensimmäinen tarkennettu sodan ajan kokoonpanoja käsittelevä määrävahvuustaulukko. Tämä liittyi prikaatikokoonpanoon siirtymiseen Maavoimissa.²⁸⁹

Väliaikaisiksi tarkoitetuissa oppaissa konepistoolin asema kasvoi entisestään sotien päätyttyä. *Jalkaväen taisteluoppaan II osassa – kivääriryhmä*, vuodelta 1947 kuvataan kivääriryhmän kokoonpano ensimmäistä kertaa toisen maailmansodan päättymisen jälkeen. Konepistoolin käyttöperusteiden kannalta tämä merkitsi sitä, että konepistoolin määrä kivääriryhmässä nousi viiteen ja samalla ryhmän vahvuus nousi yhdellä miehellä kymmeneen mieheen.²⁹⁰ Harjoitusvahvuutena julkaistua vahvuutta voidaan tietyin rajoituksin pitää vertailukelpoisena sekä edeltäviin, että sen jälkeisiin kokoonpanoihin, koska virallisia sodan ajan määrävahvuuksia ei tuona aikana julkaistu lainkaan kivääriryhmän osalta. Taustalla vaikuttivat Neuvostoliiton valvontakomission toiminta, asekatkennän paljastuminen ja Puolustuslaitoksen uudelleenorganisointi.

Kivääriryhmän uutta kehitysaskelta ei voida pitää mitenkään vallankumouksellisena, koska kivääriryhmän määrävahvuusmuutokset tapahtuivat lähinnä paperilla ja olivat ikään kuin ideaalitulanteen mukaiset. Tämän johdosta kivääriryhmien aseistamisen kannalta vuoden 1947 määrävahvuutta voidaan pitää myös jokseenkin epärealistisena, koska ainoa merkittävä uusi asehankinta oli ollut 10 000 m44-konepistoolin osto vuonna 1945. Epärealistisuutta voidaan perustella myös sillä, että asetilanne oli sodan päättymisestä lähes kauttaaltaan heikentynyt, eikä konepistoolien määrä olisi riittänyt määrävahvuuksien edellyttämiin jakomääriin. Uusi määrävahvuus lisäsi kivääriryhmään myös muita aseita, kuten tarkkuuskivääreitä, joiden mukaisia määrävahvuuksia ei ollut Puolustuslaitoksen käytettävissä.²⁹¹ Kivääriryhmän organisaatio vuodelta 1947 on esitetty liitteestä 1.

Uusi määrävahvuus tarkoitti myös sitä, että kevään 1944 aikaisen keskustelun johtopäätöksiä, joissa konepistoolien määrää haluttiin rajoittaa kolmeen per kivääriryhmä, ei noudatettu. Taustalla lienee vaikuttanut konetuliaseiden lisääntyminen kivääriryhmissä kansainvälisesti.

²⁸⁹ Koskinen, Hannu: Pataljoonaorganisaation kehitys Suomessa itsenäisyyden aikana, *Jalkaväen vuosikirja 1977–78*, Jalkaväen säätiö, Pohjois-Karjalan kirjapaino Oy, Joensuu 1978, s. 48–50; Sa- määrävahvuudet 1953 n: 14/Järjst/OT 10 b 2 sal, T 26839/11, Kansallisarkisto.

²⁹⁰ *Jalkaväen taisteluoppas II osa – kivääriryhmä* (1947), s. 1, 25–26; *Jalkaväen taisteluoppas II osa – kivääriryhmä* (1947), s. 1, 82.

²⁹¹ Palokangas (1991a), s. 262, 278, 280.

Muun muassa Yhdysvaltojen, Neuvostoliiton ja Ruotsin armeijat olivat luopuneet kokonaan kertalaukauskivääristä kivääriryhmänsä aseistuksessa vuoteen 1950 mennessä.²⁹²

Ensimmäinen sodan jälkeinen sodan ajan määrävahvuus valmistui vasta vuonna 1950. Vuoden 1950 ryhmässä olikin yksi kiväärin korvaava lisäkonepistooli ja yksi kiväärimies vähemmän.²⁹³ Joukkueen ja ryhmän organisaatioiden puitteissa oli kuitenkin palattu vuotta 1947 edeltävään aikaan. Sodanjälkeisen määrävahvuuskomitean huomiot eivät ole vaikuttaneet kehitykseen. Tämä johtui ilmeisesti siitä, että Tapola vastusti nelijakoisuudesta luopumista ja peruutti tehdyt muutokset astuttuaan virkaan. Vuoden 1950 kivääriryhmän määrävahvuutta voidaan pitää resursseihin suhteutettuna varsin realistisena. Konepistoolien kokonaismäärä nousi nyt neljään konepistooliin per kivääriryhmä.²⁹⁴ Kivääriryhmä vuonna 1950 on esitetty liitteessä 1.

Toinen sodanjälkeinen määrävahvuusmuutos tehtiin automaattikiväärikeskustelun pohjalta tehtyjen ratkaisujen vuoksi. Kivääriryhmän organisaatiota muutettiin vuonna 1953 siten, että yksi konepistooli korvattiin puoliautomaattikiväärillä. Tämä johtui jo mainitusta Tokarev-kiväärien peruskorjauksesta ja käyttöönotosta. Näin konepistoolien määrä ryhmässä palasi vuoden 1944 tasolle.²⁹⁵ Kivääriryhmä vuonna 1953 on esitetty liitteessä 1.

Vaikka konepistoolin asema oppaissa ja sodan ajan määrävahvuuksissa muuttui vuosina 1947–1953, ei sen käyttöperusteita muutettu ohjesäännöissä sodan jälkeen, ennen vuoden 1957 *Jalkaväen taisteluohjesääntö V osa – Kivääri- ja Konekiväärijoukkueen taistelu* -teoksen julkaisua.²⁹⁶

²⁹² *Jalkaväen tulen vaikutuksesta* (1954), s. 9; Kuusela (2017); Palokangas (2017); Pohjolainen (2017); Koulutuksen ylitarkastajan esikunta, mietintö organisaatio kysymyksistä, 23.3.1944, T 18002/5/1, Kansallisarkisto, passim.; Päämaja, Koulutusosasto, yhteenveto komentajien lausunnoista, 5.2.1944, T 18002/4, Kansallisarkisto, passim.

²⁹³ Jalkaväkirykmentin sa-määrävahvuus, 20.4.1950, T 20286/2, Kansallisarkisto; *Jalkaväen sotilas* (1951), s. 82; *Jalkaväen koulutus I* (1943), s. 65; *Muutokset ja lisäykset J.O. I:een ja J.O. II:een* (1941), muutettu korjausliuskoilla vuonna 1943 s. 15, 166.

²⁹⁴ *Jalkaväen sotilas* (1951), s. 82; Jalkaväkirykmentin sa-määrävahvuus, 20.4.1950, T 20286/2, Kansallisarkisto.

²⁹⁵ *Jalkaväen koulutus I*, (1943), s. 65; *Jalkaväen tulen vaikutuksesta*, (1954), s. 9; *Muutokset ja lisäykset J.O. I:een ja J.O. II:een* (1941), muutettu korjausliuskoilla vuonna 1943 s. 15, 166; *Jalkaväen taisteluohjesääntö V osa – Kivääri- ja Konekivääri ryhmän taistelu*, (1958), s. 10; Sa-määrävahvuudet 1953 n:0 14/Järjstto/OT 10 b 2 sal, T 26839/11, Kansallisarkisto.

²⁹⁶ *Jalkaväen taisteluopas II osa – kivääriryhmä* (1947), s. 1, 25–26; *Jalkaväen taisteluopas II osa – kivääriryhmä* (1947), s. 1, 82; *Jalkaväen tulen vaikutuksesta* (1954), s. 9; *Jalkaväen sotilas* (1951), s. 82; *Jalkaväen taisteluohjesääntö V osa – Kivääri- ja Konekivääri joukkueen taistelu*, (1957), s. 156; Jalkaväkirykmentin sa-määrävahvuus, 20.4.1950, T 20286/2, Kansallisarkisto; Jalkaväkirykmentin sa-määrävahvuus, 20.4.1950, T 20286/2, Kansallisarkisto; Sa-määrävahvuudet 1953, n:0 14/Järjstto/OT 10 b 2 sal, T 26839/11, Kansallisarkisto.

Vuonna 1954 Pääesikunnan sekä jalkaväen tarkastajan julkaisema perustutkimus *Jalkaväen tulen vaikutuksesta* osoittaa selvällä tavalla kaikki ne vaikeudet joita jalkaväkiaseistuksen kehittäminen sotien jälkeen Puolustuslaitoksessa kohtasi. Teoksessa todetaan, että vuosina 1945–1954 kokeilutoiminta on ollut vähäistä ja hajanaista, vaikka teoreettista tutkimusta jalkaväen aseistuksen kehittämisestä onkin tehty. Vuonna 1954 ollaan kuitenkin pääsemässä kokeilujenkin osalta parempaan suuntaan. Teoksessa korostetaan jalkaväen aseistuksen keskeistä osuutta Puolustuslaitoksessa ja pohditaan keinoja jo olemassa olevan aseistuksen tehokkaampaan käyttöön, koska uuden aseistuksen hankkimiseen kuluisi joka tapauksessa huomattavan pitkä aika.²⁹⁷

Konepistoolin aseman voidaan siis sodan jälkeisenä vuosikymmenenä katsoa säilyneen edelleen keskeisenä ja osittain myös korostuneen kivääriryhmän aseistuksessa. Tämä ei johtunut niinkään konepistoolin erinomaisuudesta, vaan siitä, että mitään korvaavaa parempaa asetta kiväärille tai konepistoolille ei ollut, eikä uutta aseistusta voitu hankkia. Taustalla vaikuttivat keskeisimmin kertalaukauskivääristä saadut sotakokemukset ja kansainvälinen kehitys kivääriryhmän aseistuksessa. Kertalaukauskiväärien vähentämisen seurauksena ei Puolustuslaitoksessa ollut käytännössä muuta vaihtoehtoa kuin lisätä konepistoolien osuutta kivääriryhmän organisaatiossa, vaikka niiden heikkoudet olivatkin hyvin tiedossa.

Konepistoolin merkitystä Puolustuslaitokselle voidaan tarkastella sotien jälkeisessä tilanteessa myös keskeytettyjen ja toteutettujen asetilausten osalta. Neuvostoliiton ja Suomen solmittua välirauhan, Puolustuslaitoksessa katsottiin silloisessa tilanteessa parhaaksi keskeyttää lähes kaikki asetuotanto ja viedä vain kriittiset ja valmistumassa olevat tilaukset loppuun. Tämä tarkoitti sitä, että 90 tilauksesta päätettiin jatkaa ainoastaan, viittä jotka koskivat kokonaisia aseita. Näistä kaksi oli konepistooleihin liittyvää. Toinen oli 10 000 aseisen konepistooli m44:n ja toinen 600 aseisen konepistooli m31:n tilaus.²⁹⁸ Konepistoolin asema siis näyttää varustelun kannalta melko keskeiseltä, kun tarkastellaan koko tilauskantaa tuona aikana.

Ajanjakson lopulle sijoittuu vuonna 1953 toteutunut pienehkö konepistoolilisäys. Se oli sodan aikaisen tuotannon peruja, mutta ei sisällynyt aiempiin tilauksiin. Tilaus sisälsi noin 3 500 Suomi-konepistoolia, noin 400 konepistoolia m44 sekä lukuisan määrän niiden varusteita. Tilaus voitiin toteuttaa vasta poliittisen tilanteen helpottuessa ja Neuvostoliiton valvontakomission antaessa Puolustuslaitoksen asehallinnon toimia normaalisti 1950-luvun alussa. Valvon-

²⁹⁷ *Jalkaväen tulen vaikutuksesta* (1954), s. 5–6.

²⁹⁸ Palokangas (1991a), s. 265.

takomission lähtemistä voidaan siis pitää yhtenä tärkeimmistä aseuudistuksia hidastaneiden tekijöiden poistumisista.²⁹⁹

Samaan aikaan pieniksi jääneiden konepistoolihankintojen aikana suunniteltiin taisteluvälinehallinnossa ratkaisevan tärkeää uudistusta kotimaisten konepistoolin lippaiden puutteen poistamiseksi. Oy Tikkakoski Ab kieltäytyessä valmistamasta Puolustuslaitoksen tilaamia uusia rumpulippaita syntyi ajatus kokonaan uuden lipasratkaisun toteuttamisesta. Tämä johti ruotsalaisen konepistooli m45 lippaan tilauksiin ja lisenssivalmistukseen Suomessa Lapuan tehtailla. Jalkaväen tarkastaja kenraaliluutnantti Tapolan vaatimuksesta uusiin lippaisiin lisättiin kantolenkki käyttömahdollisuuksien lisäämistä varten.³⁰⁰

Kotimaisten konepistoolien lipasongelmat olivat ratkenneet kokonaisuudessaan, kun 1950-luvun loppuun mennessä oli saatu 50 000 Ruotsissa valmistettua ja yli 200 000 kotimaassa valmistettua lipasta aikaisemman lipaskannan tueksi. Uudesta ja erinomaiseksi todetusta 36 patruunan tankolippaasta tulikin päälipastyyppi kotimaisten konepistoolien käytön päättymiseen saakka.³⁰¹

Lipasratkaisu osoittaa kuinka tärkeänä kotimainen konepistooliaseistus nähtiin vielä 1950-luvun alkupuolella, vaikka ensimmäiset viitteet kevytaseuudistuksesta olivatkin jo tulleet. Puolustuslaitoksessa arvioitiin, että kevytaseuudistuksen loppuun saattamisen veisi kauan aikaa ja näin tärkeän konepistooliaseistuksen tulisi olla käyttökelpoinen siihen saakka.

Palokangas esittää, että edellä käsiteltynä aikana ei tapahtunut merkittäviä muutoksia konepistoolin käyttöperusteissa tai määrissä. Syyksi tälle hän esittää sotien jälkeisen tilanteen ja aseiden romutukset vuosina 1945–1953. Tutkimuksen perusteella voidaan kuitenkin todeta, että asia ei ole näin yksiselitteinen, varsinkin jos näkökulmaa laajennetaan hiemankin taisteluvälinehallinnon ulkopuolelle.³⁰²

Tutkimuksen mukaan konepistoolin käyttöperusteet kehittyivät merkittävästi ohjesääntötasolla, ja konepistoolin asema kivääriryhmän aseistuksen runkona korostui sotien päättymisestä 1950-luvun puoliväliin tultaessa. Myös asenteet konepistoolin ominaisuuksia kohtaan muutuivat sodan jälkeisenä vuosikymmenenä. Varsinkin sodan alun optimismi ja lähes rajattomik-

²⁹⁹ Palokangas (1991a), s. 270.

³⁰⁰ Palokangas (1991b), s. 286–287.

³⁰¹ Sama, s. 286–287.

³⁰² Palokangas (1991a), s. 290.

si maalailut käyttömahdollisuudet muuttuivat yhä huolestuneemmiksi ja jopa epäileviksi näkökannoiksi, varsinkin luodin läpäisykyvyn suhteen. Viitteitä tällaisesta kehityksestä toki oli jo jatkosodan lopulla, mutta ne voimistuivat selkeästi käsitellyn ajanjakson aikana. Tutkimuksen perusteella voidaan siis katsoa, että konepistoolin käyttöperusteet eivät suinkaan olleet staattiset sodanjälkeisenä vuosikymmenenä, vaan niitä kehitettiin päättäväisesti rajoitettujen resurssien puitteissa.

5. RYNNÄKKÖKIVÄÄRIHANKINNAT ALKAVAT – KONEPISTOOLI PALAA KORVIKEASEEKSI

”Iskuporras on konepistoolin sijaan saanut rynnäkkökiväärin. Kehitys, joka on johtanut nykyisiin uusiin rynnäkkökivääreihin, on ollut erittäin monivaiheinen ja täynnä mitä erilaisimpia mielenkiintoisia yksityiskohtia...” [- -] Itä lienee ollut tässä kehitystyössä jatkuvasti jonkin verran länttä edellä sekä ajallisesti että osittain laadullisestikin.”³⁰³

Konepistoolin kansainvälinen valta-asema jalkaväen aseena päättyi toisen maailmansodan jälkeen 1960- ja 1970-luvuilla rynnäkkökiväärien ottaessa jalkaväen yleisaseen aseman.³⁰⁴ Suomessa rynnäkkökivääri otettiin virallisesti jalkaväen yleisaseeksi vuonna 1962, vajaan vuosikymmenen kestäneen kevytaseuudistusprosessin jälkeen. Rynnäkkökivääri saavutti yleisaseen aseman kivääriryhmässä käytännössä kuitenkin vasta vähitellen 1960-luvun kuluessa.³⁰⁵ Tällä prosessilla tuli olemaan ratkaiseva merkitys konepistoolin käyttöperusteiden kehittymisen kannalta.

5.1. Kansainväliset viitteet yleisaseesta kehityksen taustalla

Tutkimuksen perusteella ei voitu löytää yhtä yksittäistä syytä, jonka seurauksena Puolustuslaitoksessa ryhdyttiin juuri vuodesta 1955 alkaen päättäväisemmin etsimään ratkaisua jalkaväen aseistuksen modernisoinnille. Kehityksen taustalla vaikuttivat poliittisista aspekteista katsoen valvontakomission poistuminen ja Suomen Neuvostoliitossuhteiden normalisoituminen, jotka mahdollistivat täysin itsenäisen toiminnan aseasioissa.³⁰⁶ Taloudelliselta kannalta tarkasteltuna pahin pula-aika Suomessa oli 1950-luvun puoleen väliin mennessä ohi ja suuret asehankinnat olivat näin myös taloudellisesti mahdollisia. Tilanne paranikin ratkaisevasti vuoden 1955 aikana myönnetyn lisärahoituksen turvin, jota kutsuttiin hätäohjelmaksi.³⁰⁷

Konkreettisemmiksi syiksi kevytaseuudistuksen käynnistymiselle voidaan katsoa Puolustuslaitoksen kivääriaseistuksen korjaustarpeet, kiväärinpatruunoiden valmistuskysymyksen sekä

³⁰³ Järvilehto, E V: Nykyaikaiset pienikaliiperiset aseet jalkaväen iskuportaana aseina ja niiden vaikutus iskuportaana taisteluun, *Tiede ja Ase* N:o 17/1959, s. 22.

³⁰⁴ Kuusela (2017); Palokangas (2017); Pohjolainen (2017).

³⁰⁵ Palokangas (1991a), s. 299–308; Palokangas (2017); Pohjolainen (2017).

³⁰⁶ Kuusela (2017); Palokangas (2017); Pohjolainen (2017).

³⁰⁷ Palokangas (1991a), s. 296–298; Rajala, Kimmo: *Suomalaisen sotataidon yleiset periaatteet toisesta maailmansodasta alueelliseen puolustukseen ja vertailu Ruotsiin*, yleisesikuntaupseerikurssin diplomityö Y2010, Helsinki, 1997, s. 19–20; Tervasmäki (1978), s. 373–375.

vuoden 1956 AK-47-koeasehankinnan.³⁰⁸ Näiden syiden johdosta uudistus oli myös käytännössä mahdollinen ja sen aloittaminen oli järkevää tarpeettomien kustannusten välttämiseksi.

Jalkaväen aseistuksen modernisointisuunnittelu aloitettiin Pääesikunnassa jalkaväen tarkastajan ja Taisteluvälineosaston alaisissa toimistoissa 1950-luvun alkuvuosina, mutta työ tiivistyi vuoden 1954–1955 aikana. Vuosina 1955–56 Pääesikunnan jalkaväkiosaston ja aseteknillisen toimiston yhteistyönä testattiin neljää automaattikivääriä. Tulevaisuuden kannalta ratkaisevaa oli, että jo tässä vaiheessa työryhmän jäsenet totesivat kertalaukauskiväärin olevan vanhentunut ja jättivät sen uudistustyön ulkopuolelle, vaikka olemassa olevan kivääriaseistuksen uudelleenpatruunapesittämisen mahdollisuudet 7,62x39 patruunalle selvitetttiinkin.³⁰⁹

Alkuvaiheen kehitystyössä todettiin, että automaattikivääreiden ominaisuudet niin aseiden kuin patruunoidenkaan puolesta eivät olleet täysin tyydyttäviä, vaikka suunnittelun pohjaksi otettiin jo sota-aikana käyttöön tullut, paremmin tulevaisuuden suunnitelmiin soveltuva keveämpi S-69 -luoti. Lopullisesti automaattikivääriprojektit vesittyivät, kun niiden tekniset ongelmat ja hinta alkoivat lopullisesti selvitä ja kun samaan aikaan saatiin kokeiltavaksi Puolasta Neuvostoliittolainen AK-47, joka herätti välittömästi suomalaisten kiinnostuksen.³¹⁰ Näin ollen automaattikivääreistä ei tullut konepistoolien rinnalle uutta kiväärin korvaavaa jalkaväen perusasetta, kuten esimerkiksi Ruotsissa oli käynyt 1940–1950-luvuilla³¹¹. Toisaalta Suomi ohitti näin myös kokonaan taloudellisesti kalliin automaattikivääri vaiheen jalkaväkiaseistuksen kehityksessä, jonka muut taloudellisesti kehittyneemmät länsimaat läpikävivät³¹².

Vuonna 1956 Sotakorkeakoulussa tutkittiin jalkaväen aseistusta ja luotikysymyksiä. Tutkimus sai ohjaajiltaan arvostelua ja siinä olikin ilmeisesti puutteita, mutta sen voidaan siltä katsoa helpottaneen kevytasetoimikunnan työtä, joka alkoi pian tutkimuksen julkaisemisen jälkeen.³¹³

Marraskuussa 1956 Puolustuslaitoksen komentaja asetti kevytasetoimikunnan selvittämään jalkaväen kevytaseuudistuksen toteuttamismahdollisuuksia, koska aikeisemmat yritykset eivät

³⁰⁸ 7,62x53R kiväärin patruunavarastot olivat huvenneet merkittävästi ja huomattava osa kiväärikannassa, joista noin 40 % oli vielä m91 kivääreitä tarvitsi peruskorjausta. Palokangas (1991a), s. 296–298; Palokangas (2017); Pohjolainen (2017).

³⁰⁹ Palokangas (1991a), s. 296–298.

³¹⁰ Sama, s. 296–298.

³¹¹ *Jalkaväen tulen vaikutuksesta* (1954), s. 7–11.

³¹² Kuusela (2017); Palokangas (2017); Pohjolainen (2017).

³¹³ Syrjä, P: *Minkäläinen tulisi meikäläisissä olosuhteissa jalkaväen pienkaliiperisen käsiaseistuksen olla (optimiaseistus ja resurssiemme sille asettamat rajoitukset luotikysymykset mukaan luettuna)*, SKK:n diplomityö Y 684, Maanpuolustuskorkeakoulu 1956, Kansallisarkisto.

olleet tässä suhteessa tuottaneet tulosta. Uuden toimikunnan tavoitteeksi asetettiin löytää uusi patruunatyyppejä, sille yleisase ja kevyt konekivääri, jolla ratkaistaisiin vanhentuneen jalkaväen aseistuksen kaikki ongelmat.³¹⁴

Tämän tehtävän johdosta tärkeimpänä vaikuttavana tahona ajanjaksolla toimi kevytasetoimikunta. Sen yksittäisistä jäsenistä tärkeimmässä osassa voidaan katsoa olleen kenraali Sakari Simeliuksen, joka toimi jalkaväen tarkastajana projektin kriittisimmän vaiheen aikana eli vuodet 1955–1959. Simelius oli myös avainasemassa koko projektin alkuun saattamisessa, koska hän sai tutustua Neuvostoliittoon suuntautuneella virkamatkallaan AK-47 rynnäkkökivääriin, tuoden myöhemmin kotimaassaan positiiviset näkemyksensä voimakkaasti esille.³¹⁵ Kuten todettua, havainnot AK-47 aseesta vauhdittivat koko hankkeen aloittamista.

Kevytasetoimikunta totesi työnsä alkuvaiheessa, että Puolustuslaitoksen kiväärikaliiperinen aseistus oli jäänyt sodan päätyttyä kansainvälisestä tasosta selvästi jälkeen vuoteen 1957 mennessä. Vaikeimpina ongelmina toimikunnassa nähtiin vanha kertalaukauskivääriaseistus ja jalkaväen aseistuksen paino yleensä.³¹⁶

Kevytaseuudistus suunniteltiin tehtävän vaiheistettuna kuudessa osassa reilussa vuosikymmenessä, ja sen tavoitteena oli uudistuksen läpivieminen kokonaisuudessaan vuoteen 1970 mennessä. Jalkaväen kivääriryhmien osalta uudistus olisi valmis aiemminkin, riippuen aseiden kotimaisen tuotannon valmistuskyvystä. Toimikunta arvioi kokonaistulivoiman kasvavan kivääriryhmien 1947 ja 1970 välillä noin viisinkertaiseksi. Uusi aseistus keventäisi myös ratkaisevasti eri aseilla varustettujen taistelijoitten mukanaan kantamaa kuormaa ja kivääriryhmässä toimivien kivääri- sekä konepistoolimiesten kokonaisvarustus kevenisi noin kolmanneksella. Toimikunta katsoi uudistuksella olevan myös selvä psykologinen vaikutus jalkaväen taistelumoraalin kannalta.³¹⁷ Kivääriryhmien 1947 ja 1970 kokoonpanot on esitetty liitteessä 1.

Kuusivaiheisen kevytaseuudistuksen ensimmäisessä vaiheessa oli tarkoitus lisätä konepistoolien määrää kivääriryhmissä yhdellä aseella. Tämä konepistooli saataisiin irrotettua Sten-konepistoolivaihtokaupassa tulleiden aseiden sijoittamisesta muiden konepistoolin käyttäjien määrävahvuuksiin, kuten esimerkiksi tykistön ja huollon joukoille. Myöhemmissä vaiheissa

³¹⁴ Esittely Puolustuslaitoksen komentajalle n:0 2239/Jvtsto/8b1/13.11.1956, T 22660/F34, Kansallisarkisto; Muistio siirtymävaiheen kivääri- ja konekivääriaseistuksen uusimisesta 1957, T 25094/22, Kansallisarkisto.

³¹⁵ Palokangas (1991a), s. 296–299; Simelius, Sakari: *Sakari Simelius – Jalkaväenkenraalin muistelmat Puolustusvoimien puolesta*, WSOY:n graafiset laitokset, Juva, 1983, passim.

³¹⁶ Muistio siirtymävaiheen kivääri- ja konekivääriaseistuksen uusimisesta 1957, T 25094/22, Kansallisarkisto.

uusilla aseilla korvattaisiin ensin kaikki kiväärit, pikakiväärit ja viimeisenä konepistoolit. Konepistoolien osalta viimeisenä korvattaisiin kotimaiset mallit m44 ja m31. Lopulta vaiheittain päästäisiin kivääriryhmien aseistuksessa yksipatruunajärjestelmään, jalkaväen yleisaseeseen, ja yhteen kevytkonekiväärityyppiin.³¹⁸

Kevytasetoimikunta ehdotti Puolustuslaitoksen ylimmälle johdolle keväällä 1957 laatimansa muistion mukaisesti uuden patruunatyypin valitsemista kevytaseuudistuksen pohjaksi. Toimikunnan mukaan tavoiteltavaa oli edelleen yksipatruunajärjestelmä ja jo jommankumman suurvallan valitseman standardin mukainen patruunamalli. Muistiossa perusteltiin näkemystä sillä, että käytössä oleva laippakantapatruuna 7.62x53R ei soveltuisi uusien konetuliaseiden yleispatruunaksi. Toisaalta pienen ja taloudelliset rajoitteet omaavan Suomen ei kannattanut lähteä etsimään omaa ratkaisuaan suurvaltojen standardipatruunoiden³¹⁹ rinnalla, vaan oli valittava jompikumpi. Idän patruuna oli toimikunnan mielestä soveltuvampi suomalaisiin oloihin ja se esittikin sitä jatkokehittelyjen ja testauksen pohjaksi, jonka perusteella lopullinen asevalinta myöhemmin tehtäisiin.³²⁰

Saman pöytäkirjan liitteenä olevassa muistiossa vertaillaan idän ja lännen patruunavaihtoehtoja pohditaan eri ratkaisujen vaikutuksia. Lännen 7,62x51 kaliiperin todettiin olevan käyttökelpoinen, mutta tuolloin vaikeasti toteutettavissa oleva. Sopivia koeeaseita ei pyynnöistä huolimatta ollut ulkomaisten toimijoiden toimesta lähetetty. Toisaalta idän patruuna 7,62x39 oli silloisessa poliittisessä tilanteessa ehdottomasti tarkoituksenmukaisempi ja se oli myös osoittautunut koeammunnoissa paremmaksi kuin tuolloin käytössä olleet kaliiperit. Muistion laatijoiden mukaan valinta oli jokseenkin helppo tehdä idän patruunan hyväksi.³²¹

Muistiossa kuitenkin todettiin, että lopullinen ratkaisu patruunan valinnassa tulisi ehdottomasti tehdä, vasta kun kotimaisen teollisuuden valmistuskyky ja -kapasiteetti idän patruunan val-

³¹⁷ Muistio siirtymävaiheen kivääri- ja konekivääriaseistuksen uusimisesta 1957, T 25094/22, Kansallisarkisto; Palokangas (1991b), s. 300–302.

³¹⁸ Muistio siirtymävaiheen kivääri- ja konekivääriaseistuksen uusimisesta 1957, T 25094/22, Kansallisarkisto; Palokangas (1991b), s. 300–302; Palokangas (2017); Pohjolainen (2017).

³¹⁹ Neuvostoliitto liitolaisineen oli päätenyt 7,62x39 kaliiperin ja NATO voimakkaampaan 7,62x51 kaliiperiin. Muistio jalkaväen kevytaseuudistuksen ja sen patruunoiden kehitystyöstä, Liite 3/3/Jvtektsto/17 sal/ 23.1.1962, T 25094/11, Kansallisarkisto

³²⁰ Muistio jalkaväen kevytaseuudistuksen ja sen patruunoiden kehitystyöstä, Liite 3/3/Jvtektsto/17 sal/ 23.1.1962, T 25094/11, Kansallisarkisto; Pöytäkirja kevytasetoimikunnan kokouksesta, 21.1.1957, T 2 5094/2, Kansallisarkisto.

³²¹ Pääesikunta, jalkaväen kevytasetoimikunta, muistio lyhyen kivääripatruunan koe-erien hankinnasta. T 29094/2, Kansallisarkisto.

mistamiseen olisi selvitetty. Selvitystä omista tuotantomahdollisuuksista alettiinkin tehdä, tuoksien valmistuessa vuonna 1958.³²²

Puolustuslaitoksen komentajalle kohdennetussa muistiossa toimikunta perustelee patruunakysymyksen ratkaisun kiirehtimistä konkreettisin esimerkein taktiikasta, asetekniikasta sekä taloudellisista näkökohdista käsin. Vanhan kiväärin patruunan painoa pidettiin liian raskaana silloisille jalkaväen vaatimuksille. Lisäksi patruunan laippakantaisuus esti toimikunnan mukaan yli viidentoista patruunan lippaiden varman toiminnan. Muistiossa todettiin myös, että uuden patruunan valmistusprosessi säästäisi huomattavan määrän raaka-aineita verrattuna vanhaan.³²³

Patruunakysymyksen ratkaisua esitettiin kiirehdittävän, koska käytössä olevat patruunavarat olivat hupenemassa, eikä uusia miljoonien patruunoiden tilauksia ollut viisasta tehdä ennen tietoa tulevasta ratkaisusta. Toimikunnan mukaan silloista asekantaa ei ollut lisäksi mielekäästä korjata, puhumattakaan uusien hankkimisesta, koska näille projekteille elintärkeä patruunakysymys oli tuolloin edelleen avoin.³²⁴

Kevytasetoimikunta esitti samassa muistiossa aseiden teknisten ominaisuuksien vaatimukset ja raja-arvot, joiden pohjalta aseiden valinta ja kehitystyö tulisi tehdä patruunakysymyksen ratkaisun jälkeen. Nämä kriteerit³²⁵ vaikuttivat erittäin merkittävällä tavalla asetyyppien valintaan testejä varten. Samalla ne antoivat viitteitä idän suunnasta tehtävän asevalinnan osalta, koska osa lännen aseista sulkeutui testeistä pelkästään kriteerien vuoksi. Merkittävää tulevaisuuden kannalta oli toimikunnan muistiossa esittämä ehdotus Valmetin aseitehtaan ottamisesta mukaan projektiin. Valmetin tuli ehdotuksen mukaan tuottaa oma aseprototyyppi ja prototyyppi-

³²² Pääesikunta, jalkaväen kevytasetoimikunta, muistio lyhyen kivääripatruunan koe-erien hankinnasta. T 29094/2, Kansallisarkisto; Pääesikunta, jalkaväen kevytasetoimikunta, muistio toimikunnan 12. kokouksesta, 26.3.1958, T 29094/2, Kansallisarkisto.

³²³ Pääesikunta, jalkaväen kevytasetoimikunta, muistio jalkaväen aseistuksen kehittämisestä, T 29094/2, Kansallisarkisto.

³²⁴ Puolustuslaitoksen komentajan päätöksen nopeuttamisen takia muistiossa kenties hieman liioitellaan kysymyksen ratkaisun kiireellisyyttä. On muistettava, että vähintään hahmotelmana tuolloin ollut kuusivaiheinen pitkän aikavälin kevytaseuudistus tarvitsi myös vanhoja patruunoita ylimenovaiheen toteutukseen. Toimikunnan oman suunnitelmankin mukaan 7.62x53R patruunan käyttö tulisi päättymään laajassa mitassa vasta hiljalleen 1960-luvun lopulla, joten patruunoita tulisi kulumaan vielä miljoonia. Näin ollen myös aseiden korjaustoiminnasta kokonaan luopuminen olisi ollut vaikeaa. Toimikunnan perustelu uusien aseiden laajempien hankintojen mahdollisuudesta ennen patruunakysymyksen ratkaisua oli sen sijaan täysin realistinen. Pääesikunta, jalkaväen kevytasetoimikunta, muistio jalkaväen aseistuksen kehittämisestä, T 29094/2, Kansallisarkisto.

³²⁵ Uuden asetyypin ominaisuuksiksi määriteltiin noin 1 000 millin kokonaispituus, piipun yläpuolinen kaasurekyyliperiaate, iskuvasaraan perustuva laukaisukoneisto ja reikättähtäimet. Palokangas (1991a), s. 300.

sarja laajamittaisessa yhteistyössä Puolustuslaitoksen asiantuntijoiden kanssa, tulevaa asemallien valintatestausta varten.³²⁶

Vuonna 1957, samaan aikaan kun kotimaista prototyyppiasetta kehiteltiin, testattiin ulkomailta hankittuja rynnäkkökiväärejä³²⁷ sekä kevyitä konekivääreitä Uudenmaan jääkäripataljoonassa ja Savon prikaatissa. Kokeilujen tuloksissa uusia aseita kannatettiin lähes varauksetta. Lopullinen asemallinen valinta päätettiin kuitenkin tehdä vuonna 1958 kun kotimaiset rynnäkkökiväärin prototyypit³²⁸ ja muut ulkomaiset aseet³²⁹ saataisiin kenttätesteihin mukaan.³³⁰

Kesän 1958 laajamittaisissa testeissä todettiin AK-pohjainen aseratkaisu parhaimmaksi. Kotimaiset prototyyppiaseet osoittivat myös olevansa täysin kilpailukykyisiä AK-47 -tyyppisen aseiden kanssa. Samaan aikaan edelleen käynnissä olleet joukko-osastokokeet puolsivat myös voimakkaasti AK-47 tyyppisen aseiden valintaa. Huomion arvoista oli, että patruunoita voitaisiin kuljettaa entiseen verrattuna noin kolme kertaa enemmän painon silti lisääntymättä³³¹. Tuloksien pohjalta toimikunta esittikin AK-47 testaamisen jatkamista joukko-osastoissa ja suomalaisen prototyyppirynnäkkökiväärisarjan tilaamista kotimaiselta tehtaalta.³³²

Viimeisenä vaiheena ennen rynnäkkökivääriaseistuksen hyväksymisen siirtymistä Puolustuslaitoksen komentajalle, toimi Santahaminassa marraskuun 17. päivänä vuonna 1958 järjestetty aseiden esittelytilaisuus Puolustuslaitoksen ylimmälle johdolle. Tilaisuuden päätteeksi toimikunnan puheenjohtaja kenraaliluutnantti Simelius esitti, että uusi yleispatruuna olisi niin sanottu idänpatruuna, eli lyhyt kiväärinpatruuna 7,62x39. Esityksen mukaan kotimaisilta tehtailta tilattaisiin noin 200 aseiden suuruinen rynnäkkökiväärien koesarja jatkoa varten. Onnistuessaan koesarja samalla määrittäisi kotimaisen asemallin tulevaisuuden jalkaväen yleisaseeksi.³³³

Konepistoolien valmistamisen uudelleenkäynnistämistä käytiin kevytaseudistuksen valmistelun kanssa samaan aikaan keskustelua. Myös konepistoolin käyttöominaisuuksien parantamiseksi tehtiin kehitystyötä, joka suuntautui lähinnä lippaiden ympärille. Lipasuudistuksen

³²⁶ Palokangas (1991a), s. 300.

³²⁷ Puolalaisvalmisteinen AK-47 (suomalainen mallinimike on rynnäkkökivääri m54). Palokangas (1991c), s. 197–199.

³²⁸ Sako koe m58 ja Tourula koe m58. Palokangas (1991a), s. 302–305.

³²⁹ Sveitsiläinen SG-510-3, Tanskalainen Madsen ja Yhdysvaltalainen AR-10. Sama, s. 302–305.

³³⁰ Sama, s. 302–305.

³³¹ Muistio jalkaväen kevytaseudistuksen kehitystyöstä n:0 155/Jvtsto/8 sal/13.11.1958, T 25094/7, Kansallisarkisto.

³³² Palokangas (1991a), s. 304–306.

³³³ Sama, s. 304–306

myötä kaikkiin Puolustuslaitoksen konepistooleihin m31 ja m44 tehtiin varikkotyönä lippaan kiinnityksen levennyskorjaukset 1960-luvun alkuun mennessä³³⁴.

Tärkeimpänä keskusteluna tällä ajanjaksolla konepistoolin käyttöperusteiden kannalta voidaan pitää vuonna 1956 tehtyä konepistoolien uudelleentuotannon käynnistämisen arviointia, joka on varsin vähän tunnettu asia aikaisemman tutkimuksen puitteissa. Pääesikunnan aseosaston toimesta nimittäin selvitettiin konepistooli mallien m31 ja m44 valmistusmahdollisuudet Tikkakosken tehtailla.³³⁵

Aseosaston selvityksessä Oy Tikkakoski Ab kieltäytyi valmistamasta Puolustuslaitokselle 10 000 konepistoolia m44 tai vaihtoehtoisesti 6 600 konepistoolia m31 niillä varoilla, jotka tarkoitukseen oli varattu. Myös Valtion kivääritehtaan tuotantomahdollisuudet selvitettiin, mutta tuotannon aloittaminen katsottiin kalliiksi ja toisaalta juuri tuona aikana, aivan 1950-luvun lopulla, asenne konepistoolia kohtaan alkoi muuttua samaan aikaan edenneen kevytaseuudistusprojektin kanssa. Tämä johtikin siihen, että uusien konepistoolien tilaaminen jätettiin Puolustuslaitoksessa toteuttamatta ja myöhempiä konepistoolin tuotantosuunnitelmia ei enää tämän jälkeen tehty.³³⁶ Tämä kokonaisuus oli taas yksi askel konepistoolin käyttöperusteiden kehityksessä, joka johti kohti konepistoolin korvikeeseen asemaa.

Tarkkaa syytä yrityksen kieltäytymiseen ei tässä tai aiemmassa tutkimuksessa ole saatu selville. Voidaan kuitenkin arvioida, että taloudellinen kannattavuus oli laskenut tuotannon uudelleenaloittamisen kannalta liian alhaiseksi. Tätä voidaan pitää kaupallisen yrityksen kannalta perusteltuna sekä todennäköisenä syynä kieltäytymiseen.

Toisena merkittävänä keskustelun aiheena voidaan pitää Sten-konepistoolien hankinnoista käytyä keskustelua. Hankinnasta, tai tarkalleen ottaen asevaihdosta, käytiin Puolustusministeriössä toimineiden valmistelijoiden ja Pääesikunnan taisteluvälinepäällikön kesken mielenkiintoista ja jopa väittelyksi kuvailtavissa olevaa keskustelua. Puolustusministeriön valmistelijoiden mukaan konepistoolikauppa oli järkevä toteuttaa vaihtokauppana täysin tarpeettomaan aseistukseen. Taisteluvälineosaston johtajan mukaan vaihtokauppa-ajatus ei sinänsä ollut huono, mutta peräänkuulutti vaihdettavien aseiden kunnan ja korjaustarpeiden tarkastamista

³³⁴ Palokangas (1991a), s. 314; Palokangas (1991b), s. 287.

³³⁵ Palokangas (1991a), s. 315; Pääesikunta, aseosasto, perushankintamuistio, salainen, 13.4.1956, T 24132/3, Kansallisarkisto.

³³⁶ Palokangas (1991a), s. 315; Pääesikunta, aseosasto, perushankintamuistio, salainen, 13.4.1956, T 24132/3, Kansallisarkisto.

sekä arvioimaan aseiden myöhempää käytettävyyttä.³³⁷ Hän korosti lausunnoissaan niiden vaihtelevaa laatua verrattuna kotimaisiin konepistooleihin sekä Sten-konepistoolien soveltuvuutta suomalaisiin olosuhteisiin ja etenkin jalkaväen käyttöön.³³⁸ Tämä taisteluvälinehenkilöstön ammattinäkemyks osoittautuikin myöhemmin Sten-konepistoolien käyttöön liittyen varsin oikean suuntaiseksi.

5.2. Konepistoolihankintoja sodan jälkeen – tavoitteena konepistoolikannan käyttöedellytysten turvaaminen

Sodan jälkeen Puolustuslaitoksessa vallitsi edelleen puute konepistooleista ja vuonna 1949 se oli noin 30 000 asetta, konepistoolien kokonaismäärän ollessa tuolloin noin 60 000.³³⁹ Vuoteen 1953 mennessä konepistoolitilanne oli pienten hankintojen ansiosta parantunut noin 70 000 aseeseen³⁴⁰. Konepistoolipuutteen tiedostaen on helppo ymmärtää Puolustuslaitoksen kiinnostus vaihtaa vanhentunutta ylijäämäaseistusta edes tyydyttävään ulkomaiseen konepistooliaseistukseen.

Puolustuslaitoksella oli sota-ajalta jäänyttä kalustoa runsaasti vielä 1950-luvun puolivälin jälkeen. Osa tästä materiaalista oli selvästi vanhentunut ja käyttökelvotonta. Tällaisen materiaalin myymisestä ja vaihtamisesta käytiin kauppaa koti- ja ulkomaisten toimijoiden kanssa. Puolustusministeriö sai tarjouksen Interarmco-yhtiöltä vaihtaa vanhentunutta aseistustaan, kuten muun muassa Terni m38 -kivääreitä ja vanhentuneita sekalaisia pikakiväärimalleja muuhun aseistukseen. Helmikuussa 1957, juuri kevytaseuudistuksen alla, tuli tarjous vaihtaa nämä vanhentuneet aseet noin 75 000 englantilaiseen Sten-konepistooliin sekä niiden lähes 380 000 lippaaseen.³⁴¹ Asevaihto toteutettiin ja Puolustuslaitoksen konepistoolimäärä käytännössä kaksinkertaistui, koska aikaisemmin käytettävissä oli ollut mainitut noin 70 000 asetta.

³³⁷ Sten-konepistoolit oli tarkoitus vaihtaa Mm. vanhentuneisiin noin 75 000 Terni-kivääriin ja noin 2 500 sekalaiseen pikakivääriin ja näiden ampumatarvikkeisiin sekä varusteisiin. Palokangas (1991a), s. 315; Puolustusministeriö, Sten-konepistoolihankinnat, vaihdossa luovutettavat aseet, 1957–1958, T 22220/200, Kansallisarkisto

³³⁸ Pääesikunta, taisteluvälinetoimisto, taisteluvälinepäällikön toimintakertomus, 15.9.1958, T 24132/6, Kansallisarkisto.

³³⁹ Puolustusministeriön laskelma konepistoolitarpeesta, 30.9.1949, T 21402/82, Kansallisarkisto.

³⁴⁰ Palokangas (1991a), s. 283, 319.

³⁴¹ Palokangas (1991c), s. 189–191.

Lisäys ei kuitenkaan merkinnyt laadullista kaksinkertaistumista, vaan aseet jouduttiin pääosin peruskorjaamaan Suomessa. Konepistoolit todettiin ainoastaan tyydyttävän laatuiseksi ja kivääriryhmien kannalta ne eivät olleet merkittävä hankinta. Sten-konepistoolit suunniteltiin lähinnä tukevien joukkojen sekä erityisen kevyttä konepistoolia tarvitsevien joukkojen käyttöön. Hankintojen myötä Puolustuslaitoksessa saatettiin kuitenkin siirtää ensiluokan konepistoolikalusto kivääriryhmien aseistukseen ja jakaa Sten-konepistoolit muille konepistoolin tarvitsijoille. Sten-konepistoolit säilyivät tukevien osien konepistoolina, koulutusmateriaalina ja Maavoimien vara-aseina aina 1990-luvulle asti.³⁴²

Vaikka konepistoolin käyttö kivääriryhmässä saavuttikin määrällisen lakipisteensä 1950-luvulla, sen käytön oli jo armeijan ylimmässä johdossa nähty päättyvän. Kyse oli lähinnä siitä, millä sarja-automaatti- tai automaattikiväärillä se korvattaisiin ja millä aikataululla.³⁴³ Asenne konepistoolin heikkouksia kohtaan oli muuttunut sodanjälkeisessä ajattelutavassa välirauhan aikaiseen asenteeseen verrattuna. 1950-luvun puolessa välissä konepistoolia ei enää pidetty oppaissa ja ohjesäännöissä lainkaan tehokkaana yli kolmensadan metrin ampumamatkoille. Kyseisiä ampumamatkoja pidettiin sen sijaan hyvin epäedullisina sekä tehottomina konepistoolin käyttöä ajatellen.³⁴⁴ Konepistoolin heikkouksien korostuminen, taistelukentän muuttunut tulenteho sekä sen seurauksena kehittynyt jalkaväkitaktiikka lienevät tärkeimmät syyt asennemuutoksen takana.

Tilanne konepistoolien osalta vuonna 1958, jolloin siirtyminen korvikeasemaan alkoi, oli kotimaisten aseiden osalta noin 10 000 konepistoolia m44 ja noin 58 000 konepistoolia m31. Ulkomaisia konepistoolia Sten-konepistoolia oli jäljellä noin 73 000 ja lisäksi reserviaseistuksena noin 5 000 sekalaista ja hylättäväksi tarkoitettua toisarvoista konepistoolia.³⁴⁵ Kaiken kaikkiaan konepistoolia oli siis tämän ajanjakson lopulla noin 146 000.

Konepistoolin käyttöperusteet määriteltiin sodan jälkeen ensimmäisen kerran ohjesääntötasolla vuonna 1957 julkaistussa *Jalkaväen taisteluohjesääntö V osa – Kivääri ja Konekivääri joukkueen taistelu* -teoksessa. Mielenkiintoista ohjesäännössä on se, että konepistoolien määrä

³⁴² Palokangas (1991c), s. 189–191; Puolustusministeriö, Sten-konepistoolia koskeva aineisto, 1957–1958, T 22220/200, Kansallisarkisto, passim.

³⁴³ Pääesikunta, jalkaväen kevytasetoimikunta, muistio toimikunnan 12. kokouksesta, 26.3.1958, T 29094/2, Kansallisarkisto.

³⁴⁴ *Jalkaväen tulen vaikutuksesta* (1954), s. 8–11; *Jalkaväen ohjesääntö I, (J.O.I.) Lisäyksineen*, (1940), s. 43.

³⁴⁵ Palokangas (1991a), s. 283, 319; Palokangas (1991c), s. 189–191; Puolustusministeriö, Sten-konepistoolia koskeva aineisto, 1957–1958, T 22220/200, Kansallisarkisto, passim.

kivääriryhmässä on siinä laskenut takaisin vuosien 1943–1944 ja 1953 kivääriryhmien tasolle eli 3 aseeseen.³⁴⁶

Tämä on mielenkiintoista myös siinä mielessä, että konepistooleja oli Puolustuslaitoksen käytössä Sten-hankintojen myötä hieman yli kaksinkertainen määrä sota-aikaan verrattuna. Vuosien 1950 kivääriryhmässä konepistooleja oli neljä ja vuoden 1947 harjoitusmäärävahvuudessa peräti viisi, vaikka Puolustuslaitoksella ei edes todellisuudessa ollut näihin vahvuuksiin tarvittavia määriä konepistooleja³⁴⁷. Syinä vuoden 1957 määrävahvuuden muutokseen lienevät hankittujen konepistoolien sopimattomuus kivääriryhmien tarpeisiin sekä aikaisemmin Puolustuslaitoksessa suoritettun tutkimuksen ja keskustelujen vaikutus, joissa todettiin konepistooliaseistuksen lisäämisestä aiheutuvat riskit.

Muun muassa tämä vuoden 1957 määrävahvuusmuutos, kuten muutama muukin, on jäänyt Peltoselta huomaamatta. Tämä on ikävää sen kannalta, että hänen tutkielmansa tarkoituksena on ollut nimenomaan sodan aikaisten sekä sodan jälkeisten kivääriryhmien organisaatioiden kehityksen tarkastelu.³⁴⁸

Jo seuraavana vuonna konepistoolin käyttöperusteisiin tuli määrävahvuuden osalta muutos. Edellisen ohjesäännön alaorganisaatioita käsittelevässä *Jalkaväen taisteluohjesääntö V osa – Kivääri ja Konekivääri ryhmän taistelu* -ohjesäännössä vuonna 1958 määriteltiin viimeisen kerran konepistoolin käyttöperusteet ennen korvikeaseeksi siirtymisen alkua. Nyt määrävahvuuden mukaan kivääriryhmässä oli 4 konepistoolia ja ryhmässä yhteensä 8 miestä.³⁴⁹ Vuoden 1958 kivääriryhmä on esitetty liitteessä 1.

Tämä oli viimeinen määrävahvuus konepistoolin käyttöperusteiden kehittämisessä ennen sen siirtymistä rynnäkkökivääriaseistuksen korvikkeeksi. Voidaan siis katsoa, että konepistoolin käyttöperusteiden kehitys kivääriryhmän perusaseena päättyi kompromissiin jatkosodan jälkeisen ja 1950-luvun puolivälissä vallinneen ajattelutavan välillä.

³⁴⁶ *Jalkaväen taisteluohjesääntö V osa – Kivääri- ja Konekivääri joukkueen taistelu* (1957), s. 156.

³⁴⁷ Esim. *Jalkaväen taisteluopas II osa – kivääriryhmä* (1947), s. 1, 25–26; *Jalkaväen taisteluopas II osa – kivääriryhmä* (1947), s. 1, 82; *Jalkaväkirykmentin sa-määrävahvuus*, 20.4.1950, T 20286/2, Kansallisarkisto; *Jalkaväen sotilas* (1951), s. 82.

³⁴⁸ Peltonen (2000), passim. Peltonen ei huomioi tutkielmassaan lainkaan seuraavia kivääriryhmän määrävahvuuksia: kivääriryhmät vuosilta 1942, 1944, 1950, 1953 ja 1957. Muutoin Peltonen on onnistunut löytämään kivääriryhmien eri kehitysvuodet, vaikkakin hänen käyttämilleen nimeämiskäytännöille on osin vaikea löytää loogiikka.

³⁴⁹ *Jalkaväen taisteluohjesääntö V osa – Kivääri ja Konekivääri ryhmän taistelu* (1958), s. 10.

Konepistoolit m31, m44 ja Sten olivat Puolustusvoimien käytössä ja reserviaseistuksessa aina 1990-luvun puoleenväliin saakka. Sen jälkeen ne vähitellen romutettiin, myytiin kotimaahan keräilijöille, ulkomaisille yrityksille tai deaktivoitiin 2000-luvun ensimmäisen vuosikymmenen loppuun mennessä. Syinä näihin toimenpiteisiin olivat konepistooliaseistuksen muuttuminen tarpeettomaksi rynnäkkökivääriaseistuksen lisääntymisen johdosta sekä varastotilojen puute.³⁵⁰

5.3. Rynnäkkökivääri yleisaseeksi – konepistooli korvikeaseeksi

Konepistoolin korvikeaseesemaan siirtymisen voidaan katsoa alkaneen kahdesta tapahtumasta, jotka mahdollistivat kevytaseudistuksen aloittamisen. Ensimmäinen näistä oli lyhyen kiväärin patruunan hyväksyminen uuden aseennäytteen patruunaksi, ja toinen oli itse aseennäytteen valinta jatkokehittelyä sekä tuotantoa varten.

Kotimaisen lyhyen kiväärin patruunan koe-erät valmistuivat vuonna 1958. Tämä oli kevytaseudistuksen ensimmäinen askel kohti idän patruunatyypin ja siten uuden rynnäkkökiväärin pohjaisen yleisaseen hankintaa. Tämä onnistuminen mahdollisti osaltaan projektin etenemisen seuraavaan vaiheeseen eli itse asevalintaan.³⁵¹

Nopeasti Puolustuslaitoksen ylimmälle johdolle tapahtuneen esittelyn jälkeen 28.11.1958 Puolustuslaitoksen komentaja tekikin ratkaisevan päätöksen uuteen rynnäkkökivääriaseistukseen siirtymisestä. Ase jonka pohjalta kevytaseudista lähdettiin päätöksen mukaan jatkamaan, oli Valmetin m58 rynnäkkökivääri ja lyhyt idän kiväärin patruuna 7.62x39. Aseita tilattaisiin Valmetilta kaksisataa kappaletta. Ne valmistuivat vuonna 1960 nimikkeellä rynnäkkökivääri m60.³⁵²

Tästä voidaan katsoa alkaneen lopullisesti toimikunnan esittämä vaiheittainen siirtyminen rynnäkkökivääriaseistukseen. Samalla se määritteli konepistoolin käyttöperusteet ja tulevaisuuden aseennäytteen aseistuksessa. Konepistooli tuli olemaan rynnäkkökiväärin korvikekivääriryhmissä ja kiväärin korvaaja ensin jalkaväessä ja myöhemmin muualla Maavoimissa, vain tullakseen sielläkin aikanaan korvatuksi rynnäkkökivääreillä. On kuitenkin huomattava,

³⁵⁰ Palokangas (2012).

³⁵¹ Pääesikunta, jalkaväen kevytasetoimikunta, muistio toimikunnan 12. kokouksesta, 26.3.1958, T 29094/2, Kansallisarkisto.

³⁵² Palokangas (1991a), s. 306–307.

että tämä oli 1950-luvun lopussa pitkän aikavälin tavoite. Olihan kevytaseudistuksen läpivientiin varattu aikaa aina 1970-luvun alkuun saakka.

Rynnäkkökivääriaseistukseen siirtyminen tarkoitti kivääriryhmän tulivoiman kannalta siirtymistä uudelle aikakaudelle. Tavallisella kiväärillä pystyttiin näet ampumaan kahdeksan tähdätyä laukausta minuutissa, kun rynnäkkökiväärillä määrä oli noin 40. Konepistooliin verrattuna ampumatarvikkeiden kulutus pieneni huomattavasti ja käytännöllinen maksimiampumataisyys kasvoi noin 600 metriin konepistoolin entisestä 300 metristä.³⁵³

Kevytaseudistuksen yhteydessä ylimenovaiheen nopeuttamiseksi Neuvostoliitosta hankittiin noin 20 000 AK-47 rynnäkkökivääriä ja 1 000 RPD-kevytkonekivääriä. Nämä aseet tosiasiallisesti mahdollistivat vuoden 1962 kivääriryhmän organisaatiouudistuksen muutenkin kuin määrävahvuusmuutoksina. Kotimaisen teollisuuden käyntiin saattaminen ja uusien rynnäkkökiväärien sekä kevyiden konekiväärien luovuttaminen olisi ollut liian hidas prosessi kokonaisuutta ajatellen, joten rauhanajan koulutus haluttiin käynnistää mahdollisimman pian rajoite-
tuilla ulkomaisilla asehankinnoilla.³⁵⁴ Kevytasetoimikunta oli tässäkin kehityksessä ratkai-
sevasti mukana. Myöhempi kehitys osoitti sen olleen myös jokseenkin oikeassa kotimaisen
tuotannon verkkaisuudesta.

Vuonna 1962 sodan ajan kivääriryhmän organisaatioksi vahvistettiin kevytasetoimikunnan
ajatusten mukaisesti kahdeksan miestä, joista kolmella oli konepistooli, yhdellä kevytkoneki-
vääri ja muilla rynnäkkökivääri.³⁵⁵ Vuoden 1962 kivääriryhmän organisaatio oli ensimmäinen,
jossa konepistooleita käytettiin korvaamaan puuttuvia rynnäkkökivääreitä. Kivääriryhmä vuo-
delta 1962 on esitetty liitteessä 1.

Vuonna 1970 siirryttiin kivääriryhmässä lopullisesti rynnäkkökivääriaseistukseen, vaikka
aseita ei edelleenkään ollut määrävahvuuden mukaisesti kaikille joukoille. Vaiheittainen ko-
konaissuunnitelma toteutui pääosin kevytasetoimikunnan suunnitelman mukaisesti ja vuonna
1973 saapumiserästä 1/73 on rynnäkkökivääri ollut Puolustusvoimissa kaikkien kivääriryh-
mien koulutusaseena. Tähän siis päättyi konepistoolin korvikeeseen asema kivääriryhmässä.
Kaikkien Maavoimien joukkojen koulutusaseena rynnäkkökivääri on ollut saapumiserästä

³⁵³ Simelius, Sakari: Rynnäkkökivääri M Valmet/58:n historiikki, *Jalkaväen vuosikirja 1977–78*, Jalkaväen sää-
tiö, Pohjois-Karjalan kirjapaino Oy, Joensuu 1978, s. 17–19.

³⁵⁴ Palokangas (1991a), s. 303, 315.

³⁵⁵ Sa-määrävahvuus 1962, n:0 97/Järjsto/10 b 2 Sal T 26838/35, Kansallisarkisto.

1/78 lähtien.³⁵⁶ Aikaisemmin mainitut kolme tärkeintä konepistoolimallia³⁵⁷ säilyivät Puolustusvoimien reserviaseistuksessa aina 1990-luvun lopulle ja 2000-luvun alkuun saakka.³⁵⁸ Kivääriryhmä vuodelta 1970 on esitetty liitteessä 1.

Tähän asemaan rynnäkkökiväärin korvikkeena päättyi siis muun muassa Suomi-konepistoolin, aikansa legendan, kunniakas aktiivipalvelus kivääriryhmän aseistuksessa.

³⁵⁶ Simelius (1978), s. 17–19.

³⁵⁷ Konepistoolit m31, m44 ja Sten. Palokangas (2017); Pohjolainen (2017).

³⁵⁸ Palokangas (2017); Pohjolainen (2017).

6. JOHTOPÄÄTÖKSET

Tutkimuksen tärkeimmät tulokset voidaan tiivistää konepistoolin käyttöperusteiden kehittymisen kannalta neljän murroskohdan ympärille. Kunakin ajanjaksona konepistoolin käyttöperusteet kehittyivät omaleimaisella tavalla, kehityksen taustavaikuttimien ollessa hyvin erilaiset. Kaikkia ajanjaksoja yhdistävät kuitenkin keskustelu, päätökset ja niiden toteutuminen. Konepistoolin käyttöperusteiden kehityksen arvioimisen kannalta tutkimuksessa oli kuitenkin välttämätöntä tutkia myös päätöksiä ja hankkeita, jotka eivät koskaan toteutuneet. Mikäli näin ei olisi tehty, olisi tutkimustehtäväksikin asetetun selkeän kokonaiskuvan rakentaminen konepistoolin käyttöperusteiden osalta kivääriryhmässä käynyt haastavaksi. Historian tulkinta olisi jäänyt liian yksinkertaistavaksi, eikä se olisi vastannut todellista kuvaa tapahtumista.

Ensimmäisenä keskeisenä tutkimustuloksena voidaan pitää kevään ja kesän 1940 aikana talvisodan sotakokemusten perusteella käytyjen keskustelujen merkityksen tunnistamista. Niiden seurauksena tehtiin päätös konepistoolin käyttöperusteiden uudistamisesta kivääriryhmässä. Tästä murroskohdasta alkoi konepistoolin monivaiheinen kehitys kivääriryhmän tärkeimmäksi aseeksi.

Toisena keskeisenä tutkimustuloksena voidaan pitää jatkosodan aikaisten konepistoolitoimikuntien työn ja taustojen selvittämistä sekä kevään 1944 keskusteluja konepistoolimäärien rajoittamisesta kivääriryhmässä. Jatkosodan aikaiset päätökset konepistoolien määrävahvuuksien lisäämisestä tekivät konepistoolista kivääriryhmän tärkeimmän aseensa. Kevään 1944 keskustelut loivat taas pohjan myöhemmälle, 1950-luvun alussa voimistuneelle keskustelulle konepistoolin heikkouksista ja konepistoolien korvaamismahdollisuuksista muilla asetyypeillä.

Kolmantena tärkeänä kokonaisuutena tutkimustuloksista nousee esiin sodan jälkeisen vuosikymmenen aikana tehty konepistoolin käyttöperusteiden kehittäminen tutkimuksen ja organisaatiokehityksen menetelmin. Aikaisemman tutkimuksen mukaan kyseinen aikakausi oli Puolustuslaitoksen asehallinnossa kokonaisuudessaan pysähdyksen aikakausi. Tämän tutkimuksen valossa se ei sitä kuitenkaan ole ollut, ainakaan kivääriryhmän konepistoolin käyttöperusteiden kehittämisen osalta, vaikka uusien konepistoolien hankinta olikin tuolloin erittäin vähäistä.

Neljäs ja viimeinen tutkimustuloksista tärkeänä esiin nouseva kokonaisuus on konepistoolien ja niiden varusteiden hankintojen jatkaminen ja konepistoolien käytön tulevaisuuden turvaa-

minen 1950-luvun puolivälissä. Merkittäviä konepistoolien ja niiden varusteiden hankintoja tehtiin siitäkin huolimatta, että kevytaseudistus oli suunnitteilla ja konepistoolin nähtiin syrjäytyvän tulevaisuudessa. Aikaisemmassa tutkimuksessa ei ole esitetty näkökulmaa, joka korostaisi konepistoolien käytön turvaamisen merkitystä kivääriryhmässä rynnäkkökiväärihankintojen alkamisen aikana.

Tarkasteltaessa tärkeimpiä konepistoolin käyttöperusteisiin vaikuttaneita henkilöitä, voidaan nähdä kolme aikakautta. Ensimmäinen oli talvi- ja jatkosodan aika, jolloin Puolustuslaitoksen komentaja, tykistön tarkastaja, tykistökomentaja ja myöhemmin Ase-esikunnan päällikkö toimivat ylimpänä päättävänä tahona. Muina tärkeinä päätöksentekijöinä tuona aikana olivat sotatalouspäällikkö, Operatiivisen osaston päällikkö ja Taisteluvälineosaston päällikkö. Päätöksenteon apuna ensiksi mainitut käyttivät jatkosodan aikana kahta arvovaltaisista jäsenistä erikseen koottua konepistoolitoimikuntaa.

Välirauhan aikana ylipäällikkö teki ohjesääntökomitean aloitteesta päätöksen konepistoolin käyttöperusteiden muuttamisesta ja tällä päätöksellään viitoitti tien sota-ajan muille konepistoolin käyttöperusteita koskeville päätöksille. Ohjesääntökomitean esityksen voidaan katsoa olevan tärkein yksittäinen keskustelu, joka vaikutti konepistoolin käyttöperusteisiin.

Jatkosodan aikana Päämajassa perustettujen konepistoolitoimikuntien aloitteesta ylipäällikkö teki myöhemmin molemmat konepistoolien määrävahvuuslisäyspäätöksensä. Konepistoolitoimikunnat määrittelivät konepistoolien määrävahvuuslisäykset ensin kivääriryhmään ja myöhemmin niin kivääriryhmään, kuin muillekin jalkaväen konepistoolia käyttäville tahoille. Heinrichs esitteli toimikuntien molemmat muistiot ylipäällikölle, ja ne hyväksyttiinkin käyttöperusteiden kehityksen perustaksi. Ylipäällikön päätösten pohjalta konepistoolin asema vaihtui kivääriryhmässä lopullisesti perusaseistukseen.

Toisen aikakauden eli sotien päättymistä seuranneen vuosikymmenen, päätökset konepistoolin käyttöperusteista teki pääasiassa jalkaväen tarkastaja. Aikakauden vaikuttavimmiksi henkilöiksi nousivat jalkaväen tarkastajat Laatikainen ja Tapola. Päätöksiin vaikuttivat eniten aikalaisten sotakokemusten lisäksi tutkimukset, joista tärkeimmät lienevät olleen Koppisen ja Boldtin diplomityöt, Viljasen tutkimus suurhyökkäyksen torjunnasta sekä vuosien 1947–1954 aikana Pääesikunnan asiantuntijoiden tekemät laajemmat tutkimukset jalkaväkiaseistuksen kehityksestä. Ajanjaksolla Puolustuslaitoksessa tehdyn tutkimuksen voidaan katsoa nousseen keskeiseen asemaan keskustelumetodina.

Kolmannen aikakauden konepistoolin käyttöperusteista keskustelleiden henkilöiden kannalta muodosti 1950-luvun puolivälin jälkeen alkanut, noin vuosikymmenen kestänyt kevytaseuudistukseen johtanut ajanjakso. Tapolan väistyessä jalkaväen tarkastajan paikalta hänen tilalleen tuli myöhemmin Puolustusvoimien komentajaksikin noussut Simelius. Simeliuksen aseman voidaan katsoa olleen keskeinen; hän tutustui ensimmäisenä suomalaisena korkearvoisena upseerina Neuvostoliitossa AK-47-rynnäkkökivääriin, ja hän johti kevytaseuudistuksen suunnittelu- ja valmistelutyön toteuttanutta kevytasetoimikuntaa. Kevytasetoimikunnan asiantuntijajäsenistön vaikutus oli luonnollisesti ratkaiseva uudistuksen yksityiskohtien kannalta ja toimikunta olikin konepistoolin käyttöperusteiden muuttumisen kannalta tärkein asiantuntijataho tuona ajanjaksona.

Keskustelu Puolustuslaitoksen johdon ja asiantuntijoiden kesken konepistoolien käyttöperusteiden kehittämisestä on vaihdellut yhteiskunnallisen tilanteen eli taloudellisten, poliittisten ja sotilaallisten tekijöiden muuttuessa. Toinen kokonaisuus keskusteluiden taustalla on ollut konepistoolin merkitys suhteessa maanpuolustuksen kokonaisuuteen. Välirauhan ja jatkosodan aikana konepistooli oli erittäin tärkeä osa Puolustuslaitoksen aseistusta, joten sitä koskevat päätökset tehtiin ylimmällä tasolla. Sotien jälkeen konepistoolia koskevat päätökset on sen sijaan tehnyt käytännössä jalkaväen tarkastaja, mikä osoittaa konepistoolin merkityksen pienenemistä maanpuolustuksen kokonaisuuden kannalta.

Välirauhan aikana konepistoolin käyttöperusteiden kehittymisestä käytyyn keskusteluun vaikuttivat eniten erittäin myönteiset sotakokemukset, joiden kerääminen aloitettiin jo osittain talvisodan aikana. Talvisodan jälkeisissä keskusteluissa konepistoolin käyttöperusteista ei ollut nähtävissä eroavia mielipiteitä, koska havainnot olivat pääosin yhtenäiset eikä kenenkään huomattu vastustaneen konepistoolien lisäämistä kivääriryhmään. Keskustelua käytiin lähinnä siitä, mitä aseteknisiä parannuksia konepistoolin voitaisiin tehdä, ja samalla toivottiin konepistoolien mahdollisimman nopeaa lisäystä kivääriryhmiin ja jalkaväkijohtajille.

Konepistoolin käyttöperusteiden kehittämisen kannalta Päämajan operatiivisen osaston maa-voimatoimiston johtama sotakokemusten kerääminen, joka pääasiassa muodosti talvisodan jälkeisen keskustelun, oli erittäin antoisa. Konepistoolia koskevat perustellut havainnot ja tilannekuvaukset keskittyivät yleensä jalkaväen taisteluun ja konepistoolin ominaisuuksiin tais-

telukentällä. Keskustelujen pohjalta ei jäänyt epäselväksi, pitikö konepistoolimääriä kivääri-ryhmässä lisätä ja mitä kaikkia ominaisuuksia aseesta tulisi kehittää.

Syksyllä 1940 perustettu ohjesääntötoimikunta vaikutti keskeisimmin konepistoolin käyttöperusteiden kannalta ratkaisevaan muutokseen, eli kiväärijoukkueen ja -ryhmän organisaatiomuutokseen. Viljanen ja Tapola lienevät olleet keskeisimmät vaikuttajat organisaatiomuutoksen taustalla, mutta tältä osin suppeana säilyneen lähdeaineiston perusteella ei voitu tehdä täysin varmaa henkilöihin asti menevää johtopäätöstä. Toisaalta yhtenäisten sotakokemusten takia tällaiseen yksilöintiin ei ole oikeastaan tarvettakaan, koska muutospaine oli niin ilmeinen, että toimenpide olisi todennäköisesti tehty joka tapauksessa.

Talvisota oli osoittanut tulevan kehityksen suuntaviivat konepistoolin käyttöperusteiden kehittämisen kannalta. Tämä johti siihen, että jatkosodan aikana keskustelua käytiin lähinnä määrävahvuuksien lisäämisestä kivääriryhmässä sekä pääasemallin, Suomi-konepistoolin, teknisistä parannuksista. Rajallinen konepistoolituotanto ja hankintaresurssit vaikuttivat keskusteluihin siten, että kivääriryhmä säilyi koko sodan ajan tärkeimpänä käyttöperusteiden kehityksen kohteena, vaikka jalkaväen johtajille sekä muille joukoille konepistooleja kiintiöitiinkin. Sodan loppupuolella keskustelut olivat saamassa uusia suuntauksia muun muassa tukevien joukkojen aseistamisesta konepistooleilla, mutta sodan päättyminen keskeytti tämän kehityskulun alkutekijöihinsä.

Keväällä 1944 alkanut uusi suuntaus on tärkeää huomata jatkosodan aikaisessa keskustelussa konepistoolin käyttöperusteista. Jalkaväkipataljoonan organisaatiouudistuksen yhteydessä käytiin selväsuuntaista keskustelua konepistooliaseistuksen rajoittamiseksi kivääriryhmissä. Jatkosodan päättymisen sekä sen seurauksena syntyneen erittäin vaikean yhteiskunnallisen tilanteen johdosta keskustelut eivät kuitenkaan johtaneet päätöksentekovaiheeseen. Näin ollen on mahdotonta sanoa varmuudella, minkä verran nuo keskustelut ovat myöhemmin vaikuttaneet konepistoolin käyttöperusteiden kehittämiseen. Voidaan kuitenkin todeta, että samankaltaiset huolet, joita tuolloin koettiin, nousivat esiin vajaan vuosikymmentä myöhemmin käydyissä keskusteluissa konepistoolin käyttöperusteista.

Sodanaikaisessa keskustelussa konepistoolin käyttöperusteissa ilmenivät selkeällä tavalla sotatilanteen vaihteluiden vaikutukset. Esimerkiksi jatkosodan alkuvaiheessa korostuivat aseiden hyökkäyksellinen käyttö, aseiden liikuteltavuus ja näin aikaansaattava tulivoima. Toisaalta hyökkäysvaiheessa korostuivat myös vyörytystaisteluiden ja erikoisolosuhteiden merkitys.

Asemasotavaiheessa taas korostuivat iskuosastojen tarpeita palvelevat seikat sekä konepistoolin käsittelyyn ja palvelusturvallisuuteen liittyvät näkökulmat. Torjuntavaiheessa taas näkökulmista keskeisiksi nousivat puolustukselliset näkökohdat, kuten raskaiden konetuliaseiden tulen korvaaminen, sekä puolustustaistelun aseelta edellyttämä toimintavarmuus ja -nopeus. Kaiken kaikkiaan tuolloin keskusteluissa esitetyt havainnot etulinjan konepistoolin käyttäjien tilannesidonnaisine korostuksineen vaikuttavat luonnollisilta, kun niitä pohtii aikansa sotatilanteen vaatimusten valossa.

Sodan jälkeen alkaneella noin kymmenen vuotta kestäneellä asesuunnittelun ja -tuotannon lamakaudella korostui keskusteluissa jälleen kerran konetuliaseiden merkitys. Korostuminen perustui heti sodan jälkeen laadittuihin tutkimuksiin. Kaikkien keskustelutahojen mukaan konetuliaseita haluttiin lisätä kivääriryhmään. Tämä johti siihen, että sopivan automaattikiväärin sekä yleisaseen puuttuessa tulivoiman lisäys jouduttiin tekemään konepistoolien lisäyksellä, vaikka asetyypin heikkoudet olivat jo hyvin selvillä. Konepistoolin asemaa sodan jälkeisissä keskusteluissa vahvasti myös kansainvälisestä kehityksestä ja sodan loppuvaiheen kokemuksista kumpuava kielteisyys tavallista kertalaukauskivääriä kohtaan. Huoli konepistoolin tehon heikkenemisestä jalkaväen suojarustuksen kehittymisen seurauksena oli voimakas. Niin ikään konepistoolin lyhyttä ampumaetäisyyttä pidettiin taktisella- ja taisteluteknisellä tasolla heikkoutena, mikäli jalkaväen aseistus perustuisi liikaa konepistooleihin.

Ajanjakson loppupään, eli 1950-luvun puolivälin jälkeen alkaneen kehityssuuntauksen keskusteluissa korostuivat jalkaväen kevytaseudistuksen tavoittelu, yleisaseen hankkiminen kivääriryhmiin sekä konepistoolin käytettävyyden turvaaminen mahdollisen siirtymävaiheen aikana. Suurvaltojen siirtyessä 1950-luvulla lännessä automaattikivääri- ja idässä rynnäkkökivääriaseistukseen, oli Puolustuslaitoksessakin tehtävä jokin ratkaisu kasvavan jälkeen jäämisen estämiseksi. Kevytasetoimikunta syntyikin näiden tarpeiden pohjalta ja se oli aikakauden tärkein keskustelutaho ja Puolustuslaitoksen johdon päätöksenteon avustaja. Puolustuslaitoksessa konepistooli koettiin niin tärkeäksi aseeksi, että sen kehittämistä ja käytettävyyden turvaamista jatkettiin vielä rynnäkkökiväärihankintojen alkamisen jälkeenkin.

Konepistoolin käyttöperusteita koskevat päätökset vaikuttivat ratkaisevasti kivääriryhmän konepistoolivahvuuksiin. Kesällä 1940 tehtiin Puolustuslaitoksessa päätös siirtyä kiväärijoukkueessa puolijoukkuekokoonpanosta yhtenäisiin kivääriryhmiin. Se oli tärkein yksittäinen konepistoolin määrävahvuuksiin vaikuttanut päätös. Päätöksellä määritettiin määrävahvuuksien tulevaisuuden suuntaviivat. Konepistooli tuli jokaisen kivääriryhmän perusaseeksi aikaisemman

ryhmäaseaseman sijaan. Uudistus tosin valmistui kokonaisuudessaan vasta kesällä 1942. Uudistuksen myötä konepistooleita oli jatkossa helppoa ja nopeaa lisätä kivääriryhmiin yksinkertaisesti korvaamalla kiväärejä konepistoolein.

Jatkosodan aikana kivääriryhmän konepistoolimäärävahvuutta nostettiin kaksi kertaa vuosina 1942 ja 1943. Näillä päätöksillä konepistoolin asema kivääriryhmässä ensin vahvistui ja sitten nousi vielä kiväärin kanssa vähintään tasa-arvoiseksi perusaseeksi, vaikka kiväärien määrä ryhmässä olikin vuonna 1944 neljä ja konepistoolien määrä kolme asetta.

Sodan jälkeen vuonna 1947 julkaistussa kokeilu- ja harjoitusvahvuudessa konepistoolin asemaa vahvistettiin kivääriryhmässä vielä entisestään, vaikka olosuhteet ja resurssit olivat hankalat. Uudistuksessa konepistooleja tuli kivääriryhmään viisi, mutta miehiäkin oli tavallista enemmän eli kymmenen. Konepistoolien osuus oli ryhmän aseista puolet. Kivääreitä ryhmässä oli enää neljä.

Vuonna 1950 julkaistiin ensimmäinen sodanjälkeinen sodanajan kivääriryhmän määrävahvuus. Tempoilevasta uudistuksesta huolimatta konepistooli oli lukumääräisesti tärkeämpi ase kuin kivääri, sillä konepistooleja oli kivääriryhmässä neljä ja kiväärejä kolme.

Vuonna 1953 otettiin kivääriryhmän aseistukseen yhden konepistoolin tilalle sotasaalisautomaattikivääri, mikä osoittaa pidemmän kantaman tulivoiman tarpeen tuona aikana. Konepistoolin asema ei tästä ratkaisevasti heikentynyt, mutta päätös oli selvä osoitus siitä, että pelkällä konepistooliaseistuksen lisäämisellä ei saatu haluttua tulivoiman kasvamista aikaan, ja muita keinoja asian ratkaisemiseksi haettiin aktiivisesti.

Kivääriryhmän aseistusta muutettiin vielä kerran juuri ennen rynnäkkökivääriaseistuksen hankintojen alkamista vuonna 1958. Nyt konepistooleja oli neljä ja kertalaukauskivääreitä kaksi. On kuitenkin huomioitava, että vuonna 1958, lähes heti ohjesäännön julkaisun jälkeen sotasaalisautomaattikiväärit poistettiin kivääriryhmien rauhan ajan aseistuksesta teknisten ongelmien vuoksi ja ne korvattiin kertalaukauskivääreillä.

Vuonna 1962 kevytaseuudistuksen ensimmäinen vaihe astui voimaan ja kivääriryhmän aseistus muuttui ratkaisevalla tavalla. Automaatti- ja kertalaukauskiväärit sekä pikakiväärit poistettiin kokonaisuudessaan ja niiden tilalle tulivat rynnäkkökiväärit, konepistoolit ja kevytkonekivääri. Nyt kivääriryhmässä oli kahdeksan miestä, joista neljällä oli rynnäkkökivääri, kolmella

konepistooli ja yhdellä kevytkonekivääri. Kevytaseudistus saavutti lopullisen tavoitteensa kivääriryhmässä vuonna 1970. Sen jälkeen ryhmä oli aseistettu pelkästään rynnäkkökiväärein ja kevyellä konekiväärillä. Konepistoolin aika korvikeaseenakin kivääriryhmän aseistuksessa oli päättynyt.

Kokonaisuutena voidaan siis sanoa, että konepistoolin käyttöperusteiden kehittyminen ja näiden aseiden määrä kivääriryhmässä oli välirauhan ajasta vuoteen 1958 lähes kokonaan nousujohteinen. Voimakkain lisääntyminen kohdistui jatkosodan vuosille ja asemäärien huippuvuodet olivat 1950–1953 ja 1958–1962. Kevytaseudistuksen myötä vuodesta 1962 alkoi konepistoolin käyttö korvikeaseena. Konepistooli poistui lopulta täydellisesti kivääriryhmän aseistuksesta vuonna 1970.

Kansainväliset viitteet konepistoolien käyttöperusteista ja asetekniikan kehityksestä vaikuttivat myös osaltaan Puolustuslaitoksessa tehtyihin ratkaisuihin. Voimakkainta kansainvälinen vaikutus oli 1950-luvun alusta sen loppupuolelle.

Jatkosodassa Suomi oli kansainvälisesti edelläkävijämaa konepistoolien käytössä, mutta otti myös voimakkaasti vaikutteita Neuvostoliiton puna-armeijan käyttöönottamista halpatuotantokonepistoolimalleista. Jatkosodan aikana saatiin myös ensimmäiset viitteet Saksasta jalkaväen uudesta yleisaseesta eli rynnäkkökivääristä. Erillisrauha ja jatkosodan lopputapahtumat keskeyttivät saksalaisviitteiden saamisen ja pysäyttivät samalla, ainakin virallisella tasolla, kotimaiset Aimo Lahden tekemät kokeilut uudentyyppisellä raskaammalla konepistoolilla, jota hän ainakin itse kaavaili jalkaväen yleisaseeksi.

Toisen maailmansodan päätyttyä konepistoolin käyttöperusteisiin vaikuttivat Puolustuslaitoksessa kansainväliset viitteet jalkaväen kevyen suojarustuksen yleistymisestä. Uhka tehokkaan suojarustuksen yleistymisestä oli todennäköisesti osaltaan estämässä sen, ettei konepistooli syrjäyttänyt kokonaan kertalaukauskivääriä kivääriryhmän aseistuksessa. Suomessa seurattiin sodan jälkeen tiiviisti ulkomaista asekehitystä. Kotimaisissa tutkimuksissa esitettiin huoli kotimaisten konepistoolien ja niiden varusteiden vanhentumisesta sekä konepistooliaseistuksen heikkouksista verrattuna suurvaltojen kivääriryhmien aseistukseen.

1950-luvun puolenvälin jälkeen Puolustuslaitoksessa saadut kansainväliset viitteet rynnäkkökivääriaseistuksen ottamisesta puna-armeijan käyttöön olivat merkittävä tekijä kotimaisen kevytaseudistuksen käynnistämässä. Ilman kansainvälisen kehityksen aiheuttamaa pelkoa jäl-

keen jäämisestä, Puolustuslaitoksessa ei välttämättä olisi 1950-luvun taloudellisen niukkuuden aikoina käynnistetty niin laajoja ja kustannuksiltaan merkittäviä toimia kivääriryhmän aseistuksen kehittämiseksi, kuin sittemmin tehtiin. Neuvostoliittolainen AK-47 oli myös ratkaisevan tärkeä kotimaisen asesuunnittelun ja sen tuotantoon hyväksytyn mallin kannalta. Toisaalta myös kansainvälinen patruunakehitys oli ratkaisemassa konepistoolin käyttöperusteiden muutosta, sillä se eteni yleisasepatruunan suuntaan vähentäen erilaisten patruunatyyp-
pien, kuten konepistoolin- ja kiväärinpatruunoiden, säilyttämisen kannattavuutta kivääriryhmän ampumatarvikevalikoimassa.

Suomen poliittisen tilanteen vaikutusten voidaan nähdä vaikuttaneen neljänä kokonaisuutena konepistoolin käyttöperusteiden kehittämiseen. Sen vaikutukset kasvattivat konepistoolihan-
kintoja sekä välirauhan että jatkosodan aikana, mutta taas vähensivät niitä merkittävästi toisen maailmansodan jälkeisenä vuosikymmenenä. Poliittisen tilanteen helpottuminen ja suhteiden parantuminen Neuvostoliiton suuntaan 1950-luvun alkupuolelta lähtien teki sittemmin mah-
dolliseksi uudentyyppisen kehityskauden alkamisen käyttöperusteiden kehittämisessä.

Talvisodan päätyttyä Suomessa suhtauduttiin erittäin varauksellisesti Neuvostoliittoon ja ase-
varustelu saavutti historialliset huippulukemansa suhteessa bruttokansantuotteeseen. Tämä oli omiaan helpottamaan myös konepistoolien laajempia hankintoja, jotka tekivät käyttöperusteiden kehittämisen käytännössä mahdolliseksi.

Jatkosodan aikana sotavarustelu oli kansankunnan säilymisen elinehto ja Puolustuslaitokselle
tärkeäksi osoittautunut konepistoolien tuotanto sai tarvitsemansa resurssit tuotannon maksimoimiseksi. Tästä johtuen laajamittaiset käyttöperusteiden kehityskäsitteet kävivät mahdollisiksi varsin nopeassa aikataulussa, kuten aikalaisetkin tilannetta arvioivat.

Tappio Neuvostoliitolle toisessa maailmansodassa aiheutti Suomessa eräänlaisen pysähdyksen
tilan, etenkin asevarustelussa ja -kehitystoiminnassa. Tämä vaikutti luonnollisesti myös kone-
pistoolin käyttöperusteiden kehittämiseen siten, että uusia konepistoolihankintoja tehtiin hyvin vähän ja konepistoolien osalta asekehittely oli pysähdyksissä. Se ei kuitenkaan tarkoittanut konepistoolille kivääriryhmässä heikentyvää asemaa, vaan se päinvastoin korosti jo olemassa
olevan käyttökelpoisen konepistoolikannan asemaa kivääriryhmässä aikana, jolloin kertalau-
kauskivääriaseistus koettiin asiantuntijoiden piirissä ominaisuuksiltaan vanhentuneeksi.

Suhteiden vakiintuminen sekä parantuminen Neuvostoliittoon 1950-luvun alusta alkaen mahdollistivat yhteistyön Neuvostoliiton ja sen johtamien maiden kanssa. Toisaalta Neuvostoliitto ei katsonut Puolustuslaitoksen piirissä tehtyä asekehittelyä enää suoranaiseksi uhaksi itseään kohtaan ja suhtautui myönteisesti muun muassa laajoihin asehankintoihin, jotka mahdollistivat nopeamman siirtymisen rynnäkkökivääriaseistukseen. Suomen poliittisen tilanteen helpotuminen mahdollisti myös länsimaissa tapahtuneiden asekehittelysuuntausten havainnoinnin ja testaamisen konkreettisemmin, kuin mikä oli ollut mahdollista toisen maailmansodan päätyttyä.

Konepistoolikannan tärkein ase oli aina 1930-luvun alusta niiden hylkäämiseen saakka Suomi-konepistooli m31. Muina tärkeinä malleina voidaan nähdä konepistoolit m44, 1950-luvulla hankitut Sten-konepistoolit. Muiden konepistoolimallien osuutta tutkimuksen ajanjaksolla voidaan pitää marginaalisena.

Lähes koko sodanaikainen konepistoolilisäys Puolustuslaitokselle tuli kotimaisten konepistoolien tuotannosta Tikkakosken tehtailta. Väli rauhan aikana tuotanto oli aikaisempien konepistoolin käyttöperusteita koskevien päätösten johdosta liian vähäinen. Tuotantoa lisättiin koko jatkosodan ajan, mutta aikaisemmat 1930-luvulla tehdyt valinnat konepistoolituotannon suhteen eivät mahdollistaneen yli 1 500 aseiden kuukausituotantoa. Suurimmat määrät Suomi-konepistoolia tuotettiin vuosina 1942–1944, tuolloin tuotanto oli noin 15 000 asetta vuodessa kokonaistuotannon ollessa noin 75 000 asetta. Vuosien 1944–1945 aikana tuotettiin myös noin 10 000 halvempaa konepistoolimallia m44, mutta sodan päättymisen vuoksi mallille kaavailut laajemmat tuotantosuunnitelmat kariutuivat täysin.

Kotimainen konepistooliteollisuus ja sen tuotantokapasiteetti olivat sodan aikana olennaisessa osassa konepistoolin käyttöperusteiden kehittämisen kannalta, sillä ne määrittivät osaltaan mittasuhteet, joiden puitteissa uudistuksia oli mahdollista tehdä. Kotimaisesta konepistoolituotannosta osa myytiin ulkomaille väli rauhan ja jatkosodan aikana. Se häytti osaltaan Puolustuslaitoksen varustelua, mutta toisaalta se toi mukanaan valtiontalouden kannalta tärkeitä ulkomaankauppataloja ja tuontiraaka-aineita.

Jatkosodan aikana konepistooliaseistuksen päämalliin Suomi-konepistooliin tehdyt muutokset olivat kokonaisuutta tarkastellen varsin pieniä. Kehitysideoita syntyi ja niitä myös kerättiin aktiivisesti. Parhaat niistä etenivät kokeilujen asteelle ja osa myös sarjatuotantoon saakka. Kehitystyön taustalla vaikuttivat kuitenkin käynnissä oleva sota ja sen mukanaan tuomat rajoitteet

sekä jatkuva tarve pitää rajallinen tuotanto tuottamassa määrävahvuuksista puuttuvia aseita. Käynnissä olevaa tuotantoa ei näin ollen pienten ratkaisevaa etua tuottamattomien muutosten takia haluttua keskeyttää. Itse aseessa ei myöskään ollut mitään ratkaisevaa puutetta, joka olisi ollut välttämätöntä korjata osaratkaisuin tai tuotantoteknisillä muutoksilla.

Toisen maailmansodan päätyttyä Puolustuslaitos teki merkittävän konepistoolikaupan vaihtona hallussaan olevaan ylijäämäaseistukseen. Laadullinen parannus konepistoolikannassa jäi vähäiseksi, mutta määrällisesti konepistoolikanta kaksinkertaistui ja kivääriryhmän käyttöön voitiin kiintiöidä enemmän laadukkaita kotimaisia konepistooleja muiden tarvitsijoiden käytössä toissijaisia konepistoolimalleja. Toinen merkittävä sodan jälkeen toteutunut kauppa oli 1950-luvun puolivälissä tehty 36 patruunan tankolippaiden ja niiden valmistuslisenssin osto Ruotsista Suomeen. Tällä kaupalla ratkaistiin lopullisesti kotimaista konepistoolikantaa vaivanneet lipasongelmat ja turvattiin konepistooliaseistuksen tärkeimpien mallien käyttö pitkälle tulevaisuuteen, kun Puolustuslaitos ei enää ollut pelkästään kulutuksessa hupenevan ja kalliin rumpulipaskannan varassa.

Kotimaista konepistoolituotantoa ei sodan päätyttyä enää käynnistetty merkittävässä laajuudessa uudelleen. Tikkakosken tehtaalla viimeisteltiin heti sodan päätyttyä ja vielä 1950-luvun alussa pieniä eriä konepistooleja ja niiden varusteita Puolustuslaitokselle, mutta mihinkään merkittävämpään tuotantoon yrityksellä ei ollut enää sodan jälkeen halua Puolustuslaitoksen tiedusteluista ja ehdotuksista huolimatta.

1950-luvun lopulla Suomi teki Neuvostoliiton kanssa merkittävän rynnäkkö- ja kevytkonekiväärihankinnan, jonka avulla kevytasetoimikunnan suunnittelemaa siirtymävaihetta kivääriryhmän aseistuksessa kyettiin lyhentämään ja koulutus pystyttiin aloittamaan nopeammin.

Kotimainen rynnäkkökiväärien tuotanto käynnistettiin kevytasetoimikunnan suunnitelmien ja kokeilujen tuloksena Valmetin tehtailla 1960-luvun alussa. Ensimmäiset 300 kotimaista asetta valmistuivat vuoden 1960 aikana. Tästä alkoi lopullinen siirtyminen kotimaisen yleisaseen käyttöön kivääriryhmässä, myös asetuoitannollisessa mielessä.

Tarkastelu konepistoolin käyttöperusteiden kehittymisestä kivääriryhmässä on mahdollisimman totuudenmukaisen tulkinnan kannalta parasta tehdä ohjesääntöjen ja oppaiden näkökulmasta, koska niissä on pyritty aikanaan kuvaamaan mahdollisimman tarkoin konepistoolin käyttöperusteet. Ohjesäännöt ja oppaat ovat olleet koulutuksen pohjana ja korkeimpana kirjal-

lisena lähteenä koskien konepistoolin käyttöä kivääriryhmässä ja sen koulutuksessa. Toisaalta kokonaisvaltaisen historiallisen tulkinnan saavuttamiseksi on otettava huomioon kunkin ajanjakson merkittävimmät taustatekijät ohjesääntöjen ja oppaiden muutoksiin.

Varsinaisen konepistoolin käytön kuvaaminen kivääriryhmässä jalkaväen ohjesäännöissä ja oppaissa on varsin niukkaa, mutta käyttöperusteiden kehittymisen kannalta nämä lähteet antavat selkeän kuvan siitä, miten konepistoolit oli jaettu kivääriryhmissä ja minkä verran konepistooleja kivääriryhmissä kulloinkin oli. Aikaisemmassa tutkimuksessa tällaista konepistoolin käyttöperusteiden kokonaiskuvausta tutkittavalta ajanjaksolta ei ole esitetty.

Talvisodan jälkeen tapahtui selkeä muutos konepistoolin käyttöperusteissa. Konepistooli muuttui pikakiväärin korvikkeesta yhdeksi ryhmän perusaseeksi kiväärien rinnalle. Konepistooli ei ollut enää tulitukiase, vaan sitä käytettiin antamaan tulivoimaa lähietäisyyksille ja rynnäköihin sekä niiden torjuntaan. Toisaalta konepistoolin katsottiin edelleen tarvittaessa korvaavan hetkellisesti pikakiväärien tulen kivääriryhmän taistelussa. Tämä ratkaiseva muutos käyttöperusteissa tapahtui kesällä 1940 tehdyn päätöksen myötä.

Lyhyt välirauha johti siihen, että Puolustuslaitos joutui jatkosotaankin osittain puutteellisiin varusteisiin ja ohjesäännöihin. Jatkosodan hyökkäysvaiheen pitkittyminen ja siitä johtunut vaiheistuminen ase- ja torjuntavaiheisiin eivät olleet paras mahdollinen viitekehys tehdä taktista tai materiaalista kehitystä konepistoolin käyttöperusteiden parissa. Kotimainen sotateollisuus oli hyvässä valmiudessa jatkosodan alkaessa, ollen näin osaltaan nopeuttamassa jatkosodan aikaista kehitystä. Jatkosodan aikana kivääriryhmä kokikin useita muutoksia, joista tärkeimpänä voidaan pitää konepistooliaseistuksen selkeää lisääntymistä. Kehitystä tapahtui myös konepistoolin käytön taisteluteknisessä tehostamisessa sekä käyttöturvallisuuden alalla aina sodan lopulle saakka.

Vaikea poliittinen tilanne ja Puolustuslaitoksen saattaminen pitkän sodan jälkeen rauhanajan kokoonpanoihin ei ollut edullinen tilanne aseistuksen kehittämiseksi. Sodan ja sotakorvausten rasittama talous oli omiaan heikentämään kehitysmahdollisuuksia taloudelliselta kannalta. Nämä tekijät olivat kuitenkin olemassa olleen konepistooliaseistuksen kannalta sen merkitystä ja käyttöä korostavia. Toisaalta niiden johdosta konepistoolin käyttöperusteet kehittyivät vain opas- ja määrävahvuustasolla. Konepistooli saavuttikin 1950-luvulla suurimman merkityksensä kivääriryhmässä, kun noin puolet kivääriryhmästä oli aseistettu konepistoolilla.

Suomessa seurattiin aktiivisesti kansainvälistä kehitystä ja omat asekehitysprojektit saatiin 1950-luvun alussa käyntiin sodan jälkeisen pysähtyneisyyden aikakauden vihdoinkin päätyttyä. Konepistoolin käyttöperusteiden kannalta toteutettiin merkittäviä projekteja niiden käytön turvaamiseksi tulevina vuosikymmeninä. 1958 julkaistiin ensimmäiset sodan jälkeiset jalkaväen ohjesäännöt, joissa konepistoolin asema kivääriryhmässä edelleen korostui. On kuitenkin todettava, että kansainvälinen kehitys oli ratkaisevassa asemassa suomalaisen asekehittelyn etenemisessä 1950-luvulla. Ilman sen antamia viitteitä silloisissa oloissa olisi tuskin lähdetty niin suurisuuntaisiin ja kalliisiin uudistuksiin kuin kevytaseuudistus kokonaisuutena oli.

Rynnäkkökiväärien nouseminen yleisaseen asemaan Neuvostoliitossa pakotti Puolustuslaitoksen uudelleen, noin kymmenen vuoden tauon jälkeen, pohtimaan omaa jalkaväen aseistuksen kehitystään 1950-luvun puolivälissä. Tämä johtikin laajoihin käyttökokeiluihin ja kehitysratkaisuihin, jotka lopulta johtivat kevytaseuudistukseen. Rynnäkkökiväärinhankinnoista vuonna 1960 sekä kivääriryhmän organisaatiomuutoksesta vuonna 1962 alkoi konepistoolin palaaminen takaisin korvikeaseeksi Puolustuslaitoksessa. Toisin sanoen konepistoolin käyttöperusteiden kehitys muuttui niiden taantumiseksi kivääriryhmässä.

Tutkimuksen tuloksena konepistoolin käyttöperusteiden kehitys voidaan kuvata tiivistetysti koko tutkimuksen ajanjakson sisällä seuraavalla tavalla: talvisodan synnyttämästä legendasta, Suomi-konepistoolista, tuli jatkosodan aikana kivääriryhmän tärkein asetyyppi. Sodan jälkeen konepistoolin asema korostui edelleen ankarien olosuhteiden johdosta, mutta lopulta kansainvälisen asekehittelyn antamien viitteiden ja poliittiselta kannalta helpottuneen tilanteen johdosta sen kohtaloksi tuli väistyä keskeiseltä paikaltaan korvikeaseeksi. Talvisodan legendasta oli tullut rynnäkkökiväärin korvike.

Tutkimustulosten arviointi on syytä suorittaa tutkimusprosessin kautta, sillä pelkkä luotettavuusriskien toteaminen johdannossa ei tee tutkimustuloksista luotettavia. Tutkimustulosten kriteereinä, eli laadun mittareina voidaan laadullisessa sotahistorian tutkimusmenetelmässä pitää luotettavaa tutkimusprosessin dokumentointia ja prosessin haasteiden tunnistamista tulosten saavuttamistapoihin nähden. Tässä tutkimuksessa todistusketjun aukottomuus tehtyihin tulkintoihin voidaan tarkastaa ja jäljittää tutkimusprosessin kautta.

Tutkimuksessa on löytynyt uutta tietoa. Tehdyn tutkimuksen valossa voidaan todeta, että nyt esiin tulleet uudet tiedot eivät ole vaikuttaneet sen historiallisen kuvan muodostumiseen, joka ennen tätä tutkimusta vallitsi konepistoolin käyttöperusteiden alalla. Tämä johtunee tosin

myös siitä, että aikaisempi tutkimus ei ole yhtä seikkaperäisesti paneutunut juuri konepistoolia koskeviin lähteisiin, eikä toisaalta ole terävöittänyt näkökulmaansa konepistoolin käyttöperusteiden kehittymiseen talvisodan jälkeisenä aikana. Voidaan kuitenkin perustellusti sanoa, että tämä tutkimus tuottaa uutta tietoa aiheesta ja korjaa osittain aikaisemman tutkimuksen tulkin-toja, jotka on tehty tuolloin tiedossa olleen lähdeaineiston perusteella.

Aineiston kerääminen suoritettiin aihetta käsittelevän laajan kirjallisuusselvityksen jälkeen. Tällä varmistettiin se, ettei tutkimuksen kannalta oleellista lähdemateriaalia jäänyt keräämättä ja että tutkijalla olisi riittävä esiyymmärrys aiheen tutkimiseksi. Asiantuntijoiden haastattelemisella varmennettiin se, ettei keskeisiä lähdeaineistoja jäänyt tutkimuksen ulkopuolelle.

Lähdeaineiston kannalta tutkimuksessa muodostui haasteeksi varmistaa, että kaikki olennainen lähdemateriaali oli hankittu. Aukottomaan lähdeaineiston hankintaan laadullisessa tutkimusmenetelmässä tuskin on mahdollista päästä, mutta kaikki olennainen lähdeaineisto, joka voi vaikuttaa historiallisen kuvan muodostumiseen ja tulkintoihin, olisi syytä ottaa huomioon. Tämä pyrittiin tutkimuksessa varmistamaan asiantuntijahaastattelulla sekä kattavalla perehtymisellä aikaisempaan aihealuetta sivuvaan tutkimukseen.

Tärkeimmät tutkimustulokset on hankittu primaarilähteiden avulla, joten niiden todistusarvon voidaan katsoa olevan hyvä. Primaarilähteiden pohjalta tehty analyysi on helposti tarkistettavissa ottamalla lähteet tarkasteluun. Lähteiden pohjalta tehtyjä tulkintoja on verrattu mahdollisuuksien mukaan aikaisemman tutkimuksen saamiin tuloksiin. Näin on voitu todeta tulkintojen johdonmukaisuus ja yhteydet. Mikäli on huomattu eroja tutkimustuloksissa, on ne avoimesti esitetty kunkin tutkimuksen kohdalla. Tulkintojen johdonmukaisuutta on varmennettu alistamalla ne tutkimusprosessin edessä muiden tutkijoiden ja alan asiantuntijoiden kritiikille. Tutkimuksessa käytettyjen haastattelujen pohjalta tehtyjen tulkintojen oikeellisuus on varmistettu sillä, että haastateltavien on annettu tarkastaa antamansa haastattelut ja niiden perusteella tutkimuksessa tehdyt tulkinnat. Ristiriitoja haastattelumateriaalin ja niistä tehtyjen tulkintojen kanssa ei esiintynyt.

Tulkintojen varmuuden parantamiseksi näiden pohjana on käytetty aina vähintään kahdelta eri taholta saatua lähdettä, kuten vaikkapa primaarilähdettä ja ohjesääntöä. Lisäksi eri lähdetyyppejä, kuten primaarilähteitä, haastatteluja, aikalaiskirjallisuutta ja myöhempää tutkimusta on mahdollisuuksien mukaan käytetty saman tulkintakokonaisuuden muodostamiseen. Esimerkkinä tästä voidaan tutkimuksen kannalta pitää analyysia kevään 1944 keskustelujen merkityk-

sestä tai tulkintaa vuoden 1941–1942 kivääriryhmän organisaatiosta. Tutkimuksessa ei ole saatu ratkaistua kaikkia laadullisen tutkimusmenetelmin tehtävän tutkimuksen ongelmia, mutta ne on kuitenkin tiedostettu ja tämän johdosta voidaan katsoa, että tulosten vääristymistä ei ole tapahtunut esimerkiksi näkökulman, tutkijan asenteen, tai lähteiden käytöstä johtuen.

Tämän tutkimuksen tuloksia ja ennen kaikkea itse tutkimusprosessia voidaan käyttää samankaltaisen tutkimusaiheen käsittelyssä. Tutkimuksen perusteella voidaan arvioida, että vaikkapa pistoolin tai tarkkuuskiväärin käyttöperusteiden kehittymistä kivääriryhmässä ja -joukkueessa on mahdollista tarkastella tämän tutkimuksen käyttämin keinoin. Näiden aseiden osalta on myös olemassa tutkimuksellinen vaje. Etenkin pistoolin osalta tutkimus voisi muodostua hedelmälliseksi, koska se on kokenut jo pelkästään tämänkin tutkimuksen kohteena olevalla ajanjaksolla huomattavia muutoksia ja sen käytöstä on olemassa mielenkiintoisia sotakokemuksia, joiden pohjalta muutoksia sen käyttöperusteisiin on tehty.

Toinen tutkimuksen aikana esiinnoussut jatkotutkimuksen aihe on asekehittelyn alalta. Toiseksi Puolustuslaitoksen asekehittelystä puuttuu perustutkimusta varsinkin 1930–50-lukujen osalta. Muun muassa Heikki Pohjolaisten kanssa tutkimustyön yhteydessä käydyt keskustelun pohjalta voitiin todeta, että konepistoolin, automaattikiväärin ja yleisaseen kotimaisesta kehittämisestä on kirjoitettu erittäin vähän. Etenkään tieteelliset kriteerit täyttävää kokonaiskatsausta aiheesta ei ole julkaistu. Ainut hieman laajemmin käsitelty kokonaisuus tällä alalla on Aimo Lahden osuus asekehittelyssä.

Kivääriryhmän kehitys Puolustuslaitoksessa on varsin laajasti tutkittu aihe. Sen alalta kuitenkin puuttuu laaja kokonaistutkimus aina itsenäisyytemme alkua ajoilta vaikkapa kylmän sodan päättymiseen saakka. Tämän ja muiden aiheeseen liittyvien tutkimusten avulla seuraavilla tutkijoilla on mahdollisuus luoda aiheen esiymmärrys ja kenties paneutua laajemmin kivääriryhmän kehitykseen.

LÄHTEET

1. JULKAISEMATTOMAT LÄHTEET

1.1 Kansallisarkiston arkistolähteet

Puolustusministeriö

T 22220/F:200, Kirjeenvaihto 1956–1956.

T 21402/F:82, Kirjeenvaihto, 1949–1949.

Puolustusvoimain pääesikunnan sotavarustustoimisto

T 7760/ 11, Salainen kirjeenvaihto, 1940–1941.

Pääesikunnan jalkaväkitoimisto

T 25094, F:6, Salainen kirjeistö, 1958–1958.

T 25094, F:7, Salainen kirjeistö, 1959–1959

T 19646/F:29, Kirjeenvaihto, 1955–1955.

Pääesikunnan taisteluvälinetoimisto

T 24132/3, Pöytäkirjat, 1953–1962.

T 24132/6, Pöytäkirjat, 1953–1962.

Pääesikunnan sotavarustetoimikunta

T 21418, Salaiset muistiot ja mietinnöt, 1952–1956.

T 21418/1, Salaiset kokouspöytäkirjat 1952–1956.

Päämajan ase-esikunta

T 19053/8, Aseosaston jalkaväen asehuoltotoimisto (Ase 2), Salainen kirjeenvaihto, 1943–1943.

T 19053/13, Aseosaston jalkaväen asehuoltotoimisto (Ase 2), Salainen kirjeenvaihto, 1943–1943.

T 20206/9, Salainen kirjeenvaihto, Kotimaiset hankinnat II, 1943–1945.

Päämajan huolto-osasto

T 21903, Huoltokertomus, 1943 – 1944, Taisteluvälinehuolto kolmannen sotavuoden aikana 1.7.1943 1.7.1944.

T 21903/2, Huoltokertomukset, 1942–1942.

Päämajan ja Pääesikunnan koulutusosasto

T 18002/1–5, Kootut sotakokemukset, 1941–1944.

T 18002/4, Salainen kirjeenvaihto, 1941–1944.

T 17650/26, Yleinen ja salainen kirjeenvaihto, 1940–1940.

T 17649/9, Käskyt, 1940–1940.

T 17654 /13 Salainen kirjeenvaihto 1944.

Päämajan operatiivisen osaston maavoimatoimisto

T 2868/1, salainen kirjeenvaihto 1940–1940.

T 2868/3, salainen kirjeenvaihto 1940–1940.

T 2868/4, salainen kirjeenvaihto 1940–1940.

[Asiakirjojen löytämisessä sähköisillä palveluilla voi olla ongelmia. Tutkija suosittelee yhteyden ottamista Kansallisarkistoon]

Päämajan ja Pääesikunnan järjestelytoimisto

T 17749, Järjestelytoimisto (Järj.1), Yleinen ja salainen kirjeenvaihto 1941–1942.

T 22104, Järjestelytoimisto (Järj.1), Hh:21 Selostukset ja muistiot, 1927–1950.

T 22104, Järjestelytoimisto (Järj.1), Hh:21 Selostukset ja muistiot, 1927–1950.

T 26838, Järjestelytoimisto, Hda:1 sal SA määrävahvuudet sal, 1961–1968.

T 26838, Järjestelytoimisto, Hda:6 sal SA määrävahvuudet sal, 1970–1974.

T 26839, Järjestelytoimisto, Hda:1 OTsal SA määrävahvuus OTsal, 1951–1953.

T 26035/8, Järjestelytoimisto (Järj.1) 15 Kirjeenvaihto, 1946–1952.

Päämajan tykistöosaston jalkaväen huoltotoimisto

T 19054/11, Aseosaston jalkaväen asehuoltotoimisto (Ase 2), 11 Salainen kirjeenvaihto, 1942–1942

T 19055/3, Salainen kirjeenvaihto, 1942–1942

Päämajan sotatalousesikunnan taisteluvälineosasto

T 20207/4, Ase ja asetarviketilanteen yleiskatsaukset, 1941–1951.

T 20804/4, Aseteknillinen toimisto (Tväl.4), 10 Salainen kirjeenvaihto, 1939–1942.

T 24420/15, (Tväl.), H:15 Liikekirjekonseptit, 1943–1943.

T 24420/14, Liikekirjeäljennökset, 1942.

T 24420/1, Suomen armeijan sotateknillisen materiaalihuollon järjestely vuosien 1941–44 sodan aikana.

T 24308/5, Sopimukset ja tilaukset, 1939–1940.

T 24308/8, Sopimukset ja tilaukset, 1940–1940.

15. Divisioonan esikunnan operatiivinen toimisto

T 10224/10, Salainen kirjeenvaihto, 1943–1944.

1.2 Yksityiskokoelmat (pikkukokoelmat PK)

K. A. Tapolan PK, 1664/24.

K. A. Tapolan PK, 1664/21.

1.3 Sotakorkeakoulun (SKK) opinnäytetyöt

Boldt, L: *Tulevaisuuden jalkaväki, organisaatio, toimintavälineet, taktiikka ja johtaminen*, SKK:n diplomityö Y 359, Maanpuolustuskorkeakoulu, 1948, Kansallisarkisto.

Kaskeala, P: *Suurvaltojen ja meidän jalkaväkemme määrävahvuuksien vertailu tulivoiman, aseiden laadun ja joukon liikkuvuuden kannalta. Onko olosuhteemme uusissa määrävahvuuksissa asiallisesti otettu huomioon*, SKK:n diplomityö Y 514, Maanpuolustuskorkeakoulu, 1952, Kansallisarkisto.

Koppinen, V: *Missä suhteessa olisi viime sodan loppuvaiheessa käyttämämme jv.rykmentin organisaatiota muutettava henkilöstönsä, aseistuksensa ja liikuntavälineittänsä puolesta*, SKK:n diplomityö Y 328, Maanpuolustuskorkeakoulu, 1946, Kansallisarkisto.

Liimatta, Hannu: *Suomalaisen pataljoonan taktiikan kehitys jatkosodasta alueelliseen puolustukseen*, SKK:n diplomityö Y 1839, Maanpuolustuskorkeakoulu, 1993.

Syrjä, P: *Minkälainen tulisi meikäläisissä olosuhteissa jalkaväen pienkaliiperisen käsiaseistuksen olla (optimiaseistus ja resurssiemme sille asettamat rajoitukset luotikysymykset mukaan luettuna)*, SKK:n diplomityö Y 684, Maanpuolustuskorkeakoulu, 1956, Kansallisarkisto.

Valkeajärvi, Jukka: *Suomalaisten vuosina 1939–1945 käyttämät jalkaväkiaseet ja niistä saadut kokemukset*, Kadettikoulun tutkielma 1985, Kansallisarkisto.

1.4 Muut opinnäytetyöt

Koskinen, Hannu: *Pataljoonaorganisaation kehitys Suomessa itsenäisyyden aikana*, Taistelukoulun kapteenikurssin tutkielma, Helsinki 1976.

Lindeman, Risto: *Suomalaisen kivääriryhmän kokoonpano ja aseistuksen kehitys 1918–1940*, 83. kadettikurssin sotahistorian tutkielma, Maanpuolustuskorkeakoulu 2000, Maanpuolustuskorkeakoulun kurssikirjasto, Helsinki.

Louhi, Sampo: *Kiväärikomppanian kehittyminen jatkosodasta 1970-luvulle*, Sotatieteiden maisterikurssi 4, Maanpuolustuskorkeakoulu 2015, Maanpuolustuskoulun kurssikirjasto, Helsinki.

Peltonen, Janne-Matti: *Kivääriryhmän kokoonpanon ja aseistuksen kehitys sotien aikana ja niiden jälkeen*, 83. kadettikurssin sotahistorian tutkielma, Maanpuolustuskorkeakoulu 2000, Maanpuolustuskorkeakoulun kurssikirjasto, Helsinki.

Rajala, Kimmo: *Suomalaisen sotataidon yleiset periaatteet toisesta maailmansodasta alueelliseen puolustukseen ja vertailu Ruotsiin*, yleisesikuntaupseerikurssin diplomityö Y2010, Helsinki 1997.

Ylönen, Jyri: “... mutta kaiken yli tikkasi Rokan konepistooli niin kuin ompelukone.” *Oy Tikkakoski Ab:n Suomi-konepistooli tuotanto talvi- ja jatkosodan aikana*, pro gradu -tutkielma, Maanpuolustuskorkeakoulun kurssikirjasto, Helsinki, Jyväskylän yliopisto 1997.

1.5 Ohjesäännöt ja oppaat

Jalkaväen ohjesääntö I (J.O.I.), Kustannusosakeyhtiö Otava, Helsinki 1933.

Jalkaväen ohjesääntö II (J.O.II.), Kustannusosakeyhtiö Otava, Helsinki 1933.

Jalkaväen ohjesääntö I, (J.O.I.) Lisäyksineen, Kustannusosakeyhtiö Otavan kirjapaino, Helsinki 1940.

Jalkaväen ohjesääntö II, (J.O.II.), Kustannusosakeyhtiö Otavan kirjapaino, Helsinki 1940.

Jalkaväen koulutus I, Kustannusosakeyhtiö Otavan kirjapaino, Helsinki 1943.

Jalkaväen pikatuliaseiden käyttöopas, Kustannusosakeyhtiö Otavan kirjapaino, Helsinki 1941.

Jalkaväen tulen käytöstä, jalkaväen tarkastaja, Helsinki 1952.

Jalkaväen taisteluopas II osa – kivääriryhmä, Sanoma Oy., Helsinki 1947.

Jalkaväen taisteluopas II osa – kiväärijoukkue, Sanoma Oy., Helsinki 1947.

Jalkaväen taisteluohjesääntö V osa – Kivääri- ja Konekivääri joukkueen taistelu, Kauppalehti Oy:n kirjapaino, Helsinki 1957.

Jalkaväen taisteluohjesääntö V osa – Kivääri- ja Konekivääri ryhmän taistelu, Oy. Vapauden kirjapaino, Mikkeli 1958.

Jalkaväen tulen vaikutuksesta, Top.Rot.3.54.4454, Helsinki 1954.

Jalkaväen taisteluohjesääntö II osa (luonnos), Helsinki 1975.

Kiväärikaliiperisten aseiden rakenne, (Kiv.kal. as. rak.) 1947, Sanoma Oy, Helsinki 1948.

Muutokset ja lisäykset JO I:een ja JO II:een, Kustannusosakeyhtiö Otavan kirjapaino, Helsinki 1941.

Taktillinen opas VII, Päämajan koulutusosasto 9.1.1940.

1.6 Haastattelut

Palokangas, Markku, valtiotieteiden maisteri: konepistoolin käyttöperusteiden kehittyminen, haastattelut 16.5.2011, 15–17.8.2011 ja 24.1.2012, materiaali kirjoittajalla.

Palokangas, Markku, valtiotieteiden maisteri: konepistoolin käyttöperusteiden kehittyminen, haastattelu 13.8.2017, materiaali kirjoittajalla.

Pohjolainen, Heikki, varatuomari sekä Suomen asemuseosäätiön puheenjohtaja: konepistoolin käyttöperusteiden kehittyminen, haastattelu 13.8.2017, materiaali kirjoittajalla.

Kuusela, Kari, toimittaja ja humanististen tieteiden kandidaatti: konepistoolin käyttöperusteiden kehittyminen, haastattelu 13.8.2017, materiaali kirjoittajalla.

2. JULKAISTUT LÄHTEET

2.1 Tutkimukset ja opinnäytteet

Huttunen, Mika: *Monimutkainen taktiikka*, Maanpuolustuskorkeakoulun Taktiikan laitoksen julkaisusarja 1, 2010.

Palokangas, Marko: *Räjähävää tyhjyyttä – Sissitoiminta suomalaisessa sotataidossa*, Maanpuolustuskorkeakoulun Sotahistorian laitoksen julkaisusarja 1:No 17, Helsinki 2014.

Tynkkynen, Vesa: *Hyökkäyksestä puolustukseen, taktiikan kehittymisen ensimmäiset vuosikymmenet Suomessa*, Maanpuolustuskorkeakoulun Taktiikan laitoksen julkaisusarja 1/1996, Nettopaino Oy, Joutsa 1996.

2.2 Kirjallisuus

Erjola, Risto: *Aseiden valmistus Suomessa vuosina 1939–1945*, Sotataloudellinen seura, Helsinki 1986.

Heiskanen, Raimo: *Saadun tiedon mukaan, Päämajan johtaja tiedustelu 1939–1945*, Otava, Keuruu 1989.

Huhtala, Pauli: *Konepistooli "Suomi"*, Otava, Helsinki 1935.

Huhtala, Pauli: *Ryhmänjohtajan taisteluopas, Kivääri- ja pikakivääriryhmän koulutus ja taistelu*, WSOY 1940.

Huhtala, Pauli: *Upseeri: upseerien ja aliupseerien kertaus- ja jatko-opiskelukirja*, WSOY 1941.

Huttunen, M. ja Metteri, J.: *Ajatuksia operaatiotaidon ja taktiikan laadullisesta tutkimuksesta*, Maanpuolustuskorkeakoulun Taktiikan laitos, Edita Prima Oy, Helsinki 2008.

Hyytinen, Timo ja Hyytinen, Harri: *Suomi-konepistoolin tarina, näin syntyi maailman paras ase ja näin sitä käyttivät maailman parhaat taistelijat*, Arma Fennica Oy.

Jalkaväen sotilas, Oy. Länsi-Savon Kirjapaino, Mikkeli 1958.

Järvinen, Y.A: *Jatkosodan taistelut, jatkosodan taktiikkaa ja tapahtumia*, WSOY, Porvoo 1950.

Kalela, Jorma: *Historian tutkimus ja historia*, Tammer-Paino Oy, Tampere 2002.

Laine, Leo: *Taisteluvälinehuolto, Teoksessa Puolustusvoimien huolto 1918–1986*, Mikkeli 1988.

Laitakari, A. V: (koon.) *Tikkakosken tehdas 1893–1943, Kertomus Tikkakosken tehtaan 50-vuotisesta toiminnasta 1893–1943*, Jyväskylä 1943.

Lauerma, Matti: *Sotahistorian tutkimuksen problematiikka ja metodiikka*, *Tiede ja ase* N:o 35, Joensuu 1977.

Manninen, Ohto: *Mikä on suomalaisen sotahistorian tutkimuksen nykytila?* Teoksessa Karjalainen, Mikko, (toim.) – Jouko, Petteri (toim.): *Suomalaisen sotahistorian tutkimuksen nykytila*, Maanpuolustuskorkeakoulu, Helsinki 2008.

Miller, David, Ridefort, Gerard: *Weapons of the elite forces*, Smithmark Books, New York 1992.

Nelson, Thomas: *The world's submachine guns (machine pistols) volume I, Containing data, history and photographs of over 300 weapons with a technical guide in 20 languages*, International Small Arms Publishers, Cologne 1963.

Oy. Tikkakoski Ab.: *Suomi-konepistooli*, Otava, Helsinki 1942.

Palokangas, Markku: *Sotilaskäsiaseet Suomessa 1918–1988, Suomen maanpuolustuksen ja sotien kevyt kivääricaliiperinen aseistus itsenäisyyden 70 vuoden aikana, 1 osa*, Yleishistoria, Suomen Asehistoriallisen Seuran julkaisuja N:o 1, Vammalan kirjapaino Oy 1991a.

Palokangas, Markku: *Sotilaskäsiaseet Suomessa 1918–1988, Suomen maanpuolustuksen ja sotien kevyt kivääricaliiperinen aseistus itsenäisyyden 70 vuoden aikana, 2 osa*, Suomalaiset aseet, Suomen Asehistoriallisen Seuran julkaisuja N:o 1, Vammalan kirjapaino Oy 1991b.

Palokangas, Markku: *Sotilaskäsiaseet Suomessa 1918–1988, Suomen maanpuolustuksen ja sotien kevyt kivääricaliiperinen aseistus itsenäisyyden 70 vuoden aikana, 3 osa*, Ulkomaiset aseet, Suomen Asehistoriallisen Seuran julkaisuja N:o 1, Vammalan kirjapaino Oy 1991c.

Puntanen, Pia: *Mannerheimin saappaanjäljillä, Päämajan sijainti ja toiminta Mikkelin seudulla talvi- ja jatkosodan aikana*, Mikkeli 1980.

Pönkänen, A A: *Tulivoima maarintaman taisteluissa*, Oy Länsi-Savon kirjapaino, Mikkeli 1955.

Renvall, Pentti: *Nykyajan historiantutkimus*, Werner Söderström Oy, Helsinki 1965.

Sélen, Kari, Pylkkänen, Ali: *Sarkatakkien armeija, Suojeluskunnat ja suojeluskuntalaiset 1918–1944*, WSOY, Helsinki 2004.

Simelius, Sakari: *Sakari Simelius – Jalkaväenkenraalin muistelmat Puolustusvoimien puolesta*, WSOY:n graafiset laitokset, Juva 1983.

Tervasmäki, Vilho: *Puolustushallinto sodan ja rauhan aikana 1939–78*, Hämeenlinna 1978.

Tirronen, E.O: *Materiaaliset valmistelut ja taloudellinen puolustusvalmius, Teoksessa Suomen sota 1941–1945, osa 1*, Kuopio 1965.

Viljanen, T. V.: *Nykyaikaisen suurhyökkäys ja sen torjumisen edellytykset*, Juvenes Print Oy, Tampere 2012.

Visuri, Pekka: *Totaalisesta sodasta kriisin hallintaan – Puolustusperiaatteiden kehitys läntisessä Keski-Euroopassa ja Suomessa vuosina 1945–1958*, Suomen Sotatieteellisen Seuran julkaisuja n:o 16, Otava, Keuruu 1989.

2.3 Artikkelit

Juutilainen, Ilkka: Suomi-konepistoolin markkinointi Yhdysvaltoihin 1940–1941, *Ase* 3/87.

Järvilehto, E V: Nykyaikaiset pienikaliiperiset aseet jalkaväen iskuportaana aseina ja niiden vaikutus iskuportaana taisteluun, *Tiede ja Ase* N:o 17/1959.

Järvinen, Yrjö: Muutamia jalkaväen kehittämiskysymyksiä, *Sotilasaikakausilehti* N:o 1, 1946.

Karjalainen, Mikko: ”Sotiemme kokemukset osoittavat” – Sotatieteellinen seura yleisesikuntauseereiden keskustelufoorumina, *Tiede ja Ase* N:o 70/2012.

Koskinen, Hannu: Pataljoonaorganisaation kehitys Suomessa itsenäisyyden aikana, *Jalkaväen vuosikirja 1977–78*, Jalkaväen säätiö, Pohjois-Karjalan kirjapaino Oy, Joensuu 1978.

Palokangas, Markku: Sudajev ja Suomen serkku, *Suomen Sotilas*, 3/2012.

Puuperä, Jaakko: Suomi-konepistooli m/42 outo ase, *Suomen Sotilas*, 5/2016.

Simelius, Sakari: Rynnäkökivääri M Valmet/58:n historiikki, *Jalkaväen vuosikirja 1977–78*, Jalkaväen säätiö, Pohjois-Karjalan kirjapaino Oy, Joensuu 1978.

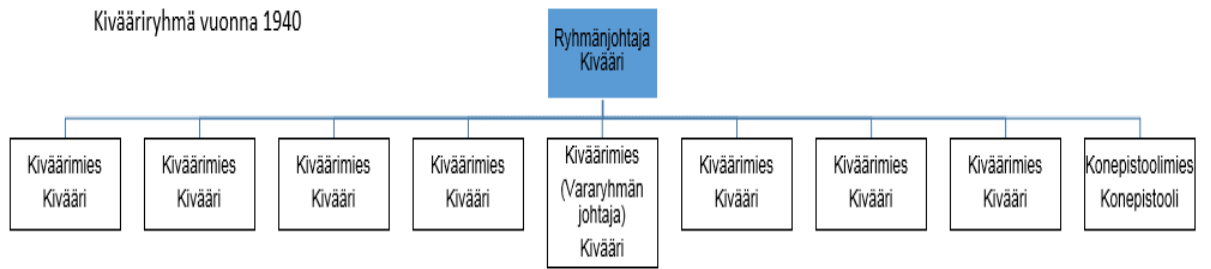
Tuunainen, Pasi: ”Saamani kuva on masentava” – Näkemyksiä suomalaisten sotapäiväkirjojen lähdearvosta, käytöstä ja säilyttämisestä, *Tiede ja Ase* N:0 64/2006.

Tynkkynen, Vesa: Sotilaan muistelus vai tulevaisuuteen katsova tutkimus? teoksessa: Viljanen T. V.: *Nykyaikaisen suurhyökkäys ja sen torjumisen edellytykset*, Juvenes Print Oy, Tampere 2012.

2.4 Muut julkaistut lähteet

Jalkaväen vuosikirjat 1961–78, Jalkaväen säätiö, Pohjois-Karjalan kirjapaino Oy, Joensuu 1961–78.

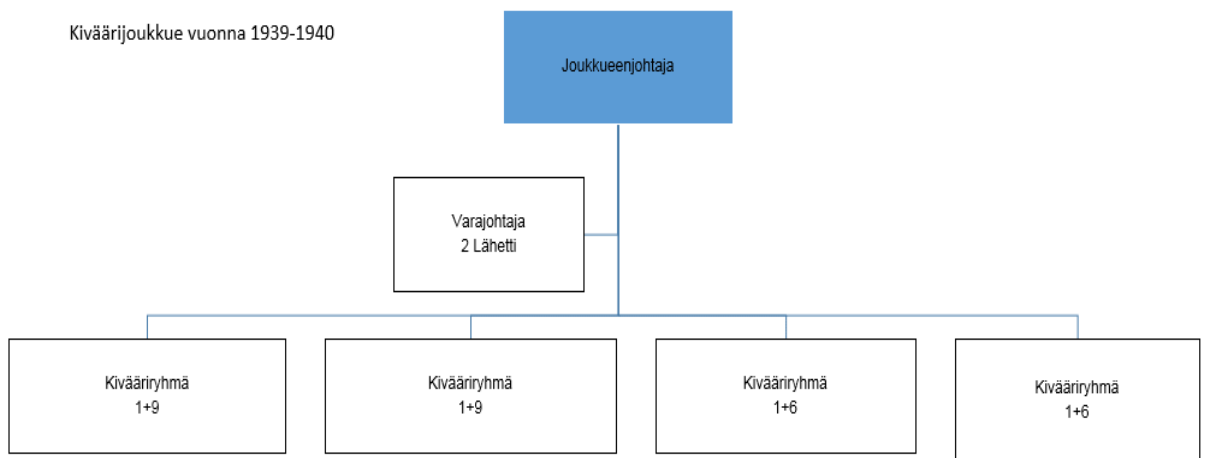
Miten historiaa tutkitaan?, Kalle Haatanen, YLE puhe, 28.2.2015.

Jalkaväen ohjesääntö I, (J.O.I.) Lisäyksineen (1940), s. 89–91.

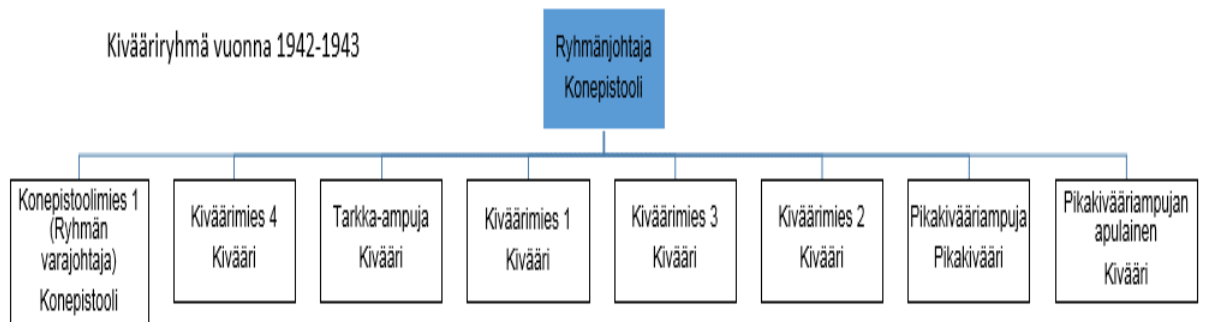
Jalkaväen ohjesääntö I, (J.O.I.) Lisäyksineen (1940), s. 89–91.

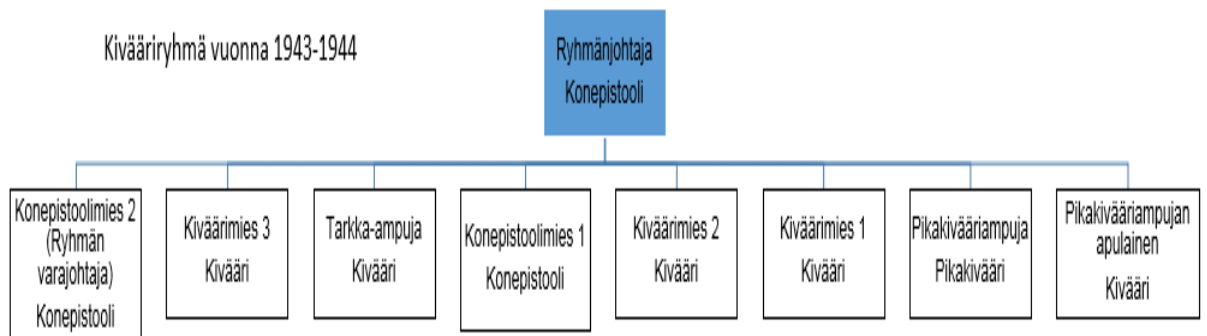
Jalkaväen ohjesääntö I, (J.O.I.) Lisäyksineen (1940), s. 89–91.

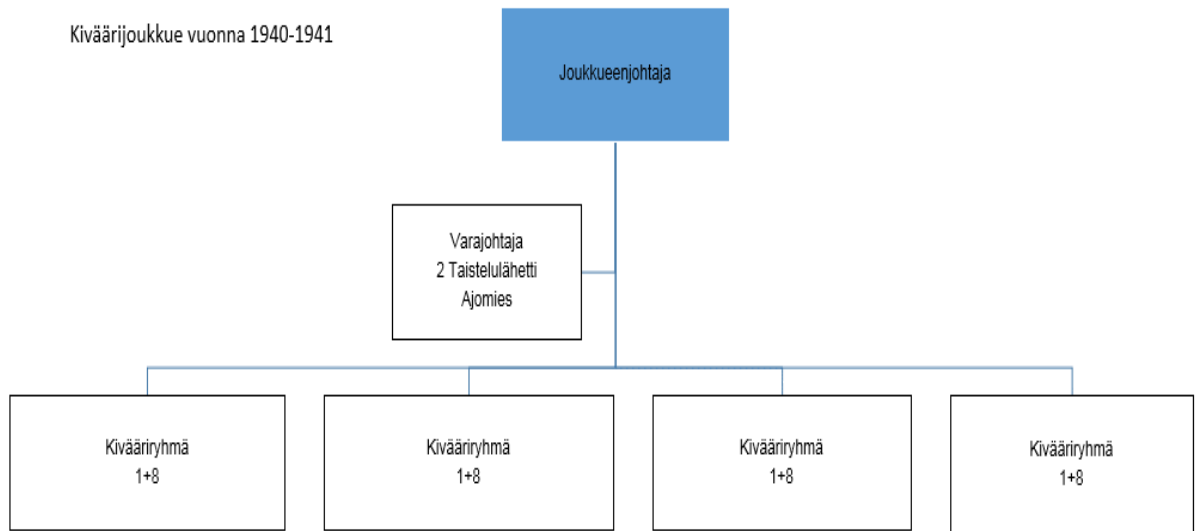
Muutokset ja lisäykset JO I:een ja JO II:een (1941), s. 15 ja 166; Puolustuslaitoksen organisaatiot, jalkaväkirykmentin sodanajan määrävahvuus 1940 n:o 2203, Järj.1.sal./31.7.1940, T 22104/71, Kansallisarkisto; Puolustuslaitoksen organisaatiot 1944, kivääriryhmän ja -joukkueen organisaatiot 1941–1944, T 22104/20, Kansallisarkisto.

Kuva on piirretty viimeksi mainittujen kahden lähteen mukaisesti, mutta noudattaen kahden ensimmäisen lähteen tietoja konepistoolien määrävahvuuksista. Virallista ohjesääntöä tai määrävahvuutta tällä aikakaudella ei julkaistu. Päämaja, Järjestelyosasto, esittelylista Puolustuslaitoksen ylipäällikölle, 10.8.1942, esittelijä Kenraali A. E Heinrichs, T 17749/10, Kansallisarkisto; Päämaja, järjestelyosasto, konepistoolitoimikunnan asiakirjat, T 17749/10; *Muutokset ja lisäykset J.O. I:een ja J.O. II:een (1941)*, muutettu korjausliuskoilla vuonna 1943 s. 15, 166; *Jalkaväen koulutus I (1943)*.

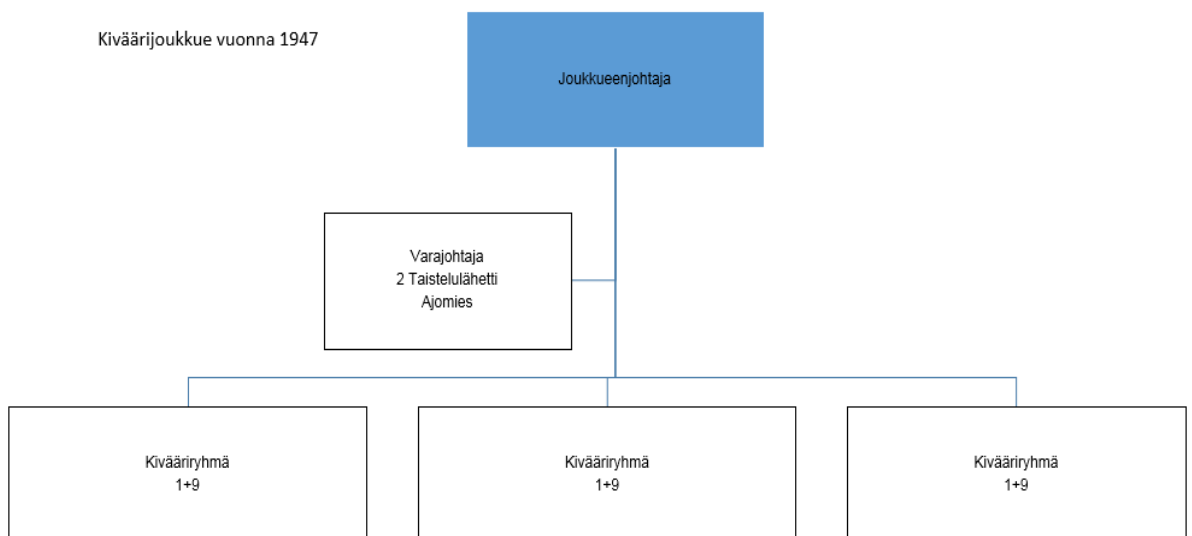
Muutokset ja lisäykset J.O. I:een ja J.O. II:een (1941), muutettu korjausliuskoilla vuonna 1943 s. 15, 166; *Jalkaväen koulutus I (1943)*, s. 65.

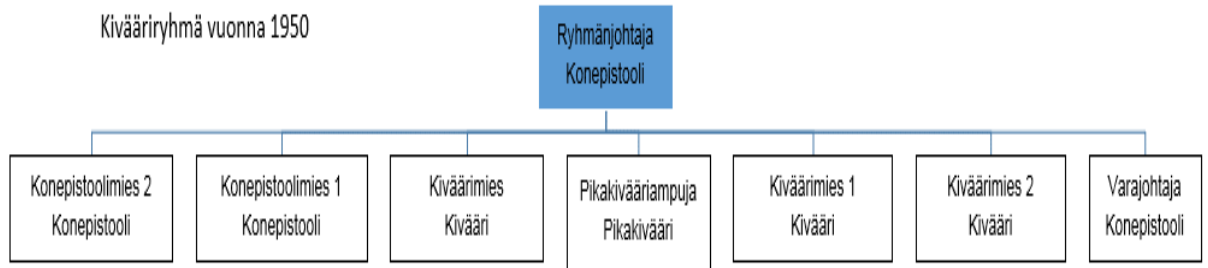
Muutokset ja lisäykset JO I:een ja JO II:een (1941), s. 20.

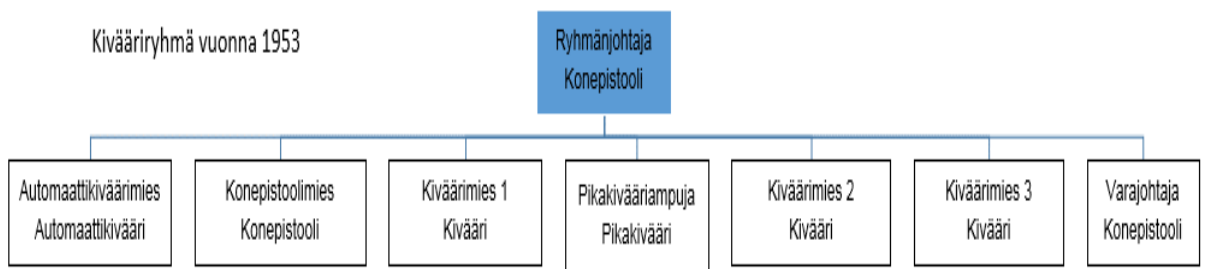
Kokoonpanoa ei vahvistettu viralliseksi Sodan ajan organisaatioksi vaan sitä käytettiin Jalkaväen taisteluoppaissa II vuodelta 1947 kokeilu- ja harjoitusvahvuutena. *Jalkaväen taisteluopas II osa – kivääriryhmä (1947), s. 1, 25–26; Jalkaväen taisteluopas II osa – kiväärijoukkue (1947), s.1, 82.*

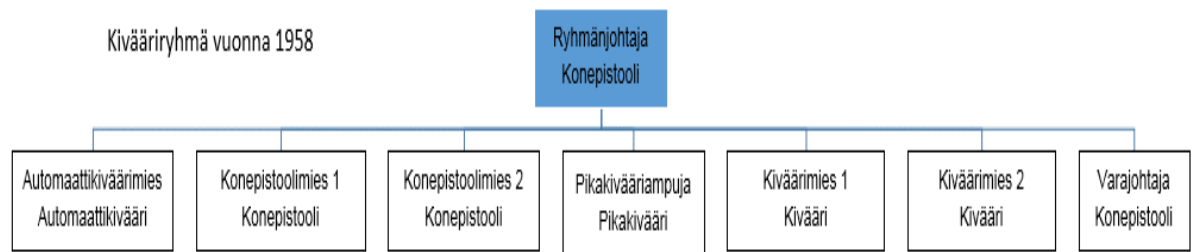
Kokoonpanoa ei vahvistettu viralliseksi Sodan ajan organisaatioksi vaan sitä käytettiin Jalkaväen taisteluoppaissa II vuodelta 1947 kokeilu- ja harjoitusvahvuutena. *Jalkaväen taisteluopas II osa – kiväärijoukkue (1947), s. 82.*

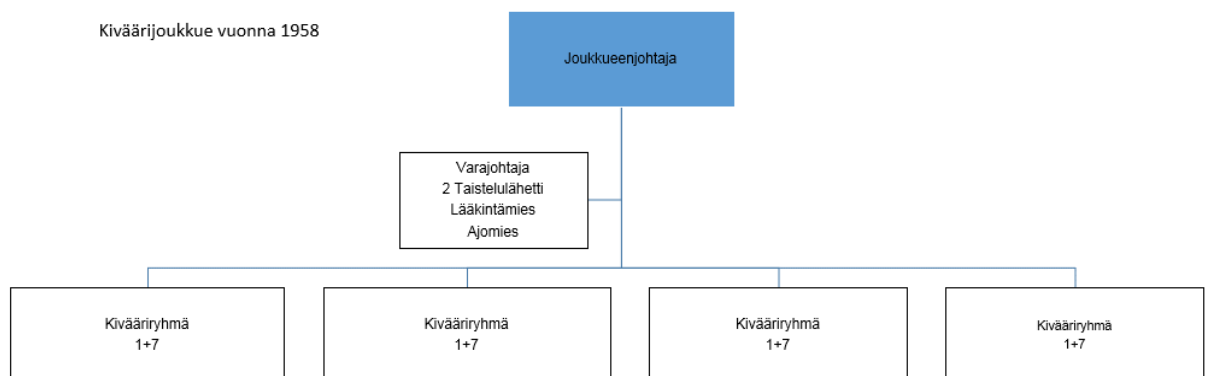
Jalkaväkirykmentin sa-määrävahvuus, 20.4.1950, T 20286/2, Kansallisarkisto; *Jalkaväen sotilas* (1951), s. 82.

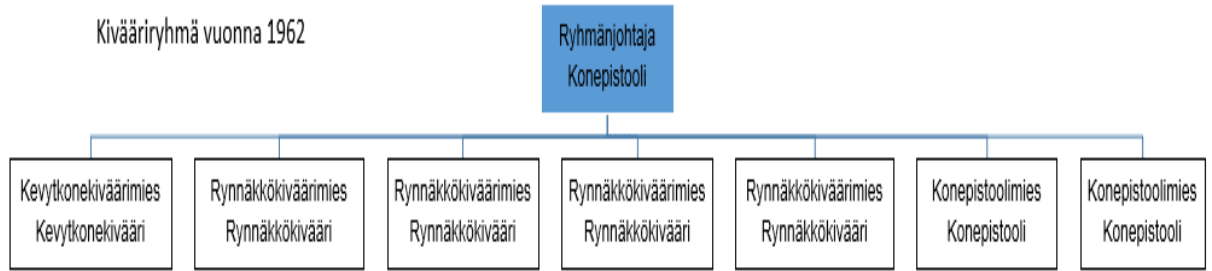
Sa-määrävahvuudet 1953 n:o 14/Järjsto/OT 10 b 2 sal, T 26839/11, Kansallisarkisto; *Jalkaväen tulen vaikutuksesta* (1954), s. 9; *Jalkaväen taisteluohjesääntö V osa – Kivääri- ja Konekivääri joukkueen taistelu* (1957), s. 156.

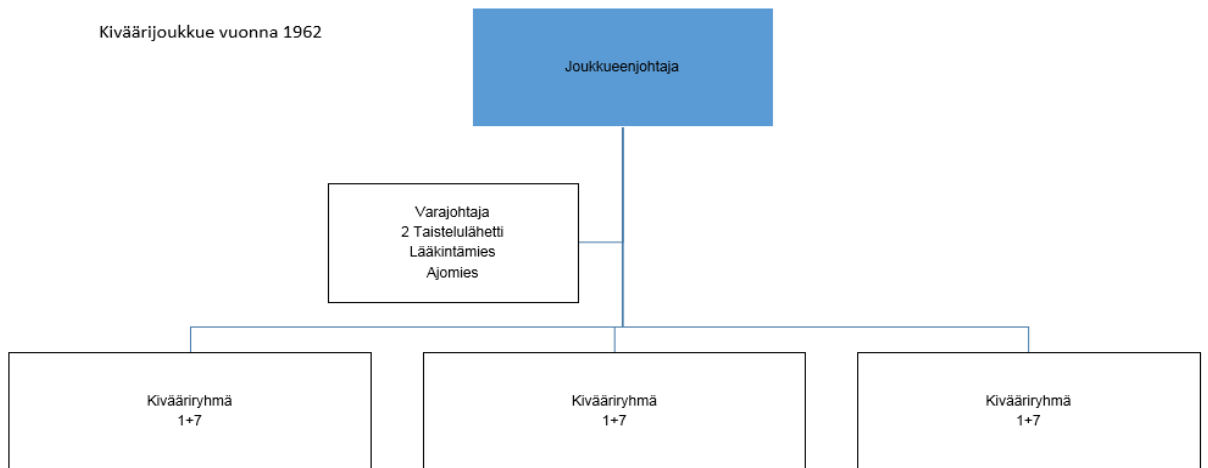
Jalkaväen taisteluohjesääntö V osa – Kivääri- ja Konekivääri ryhmän taistelu (1958), s.10.

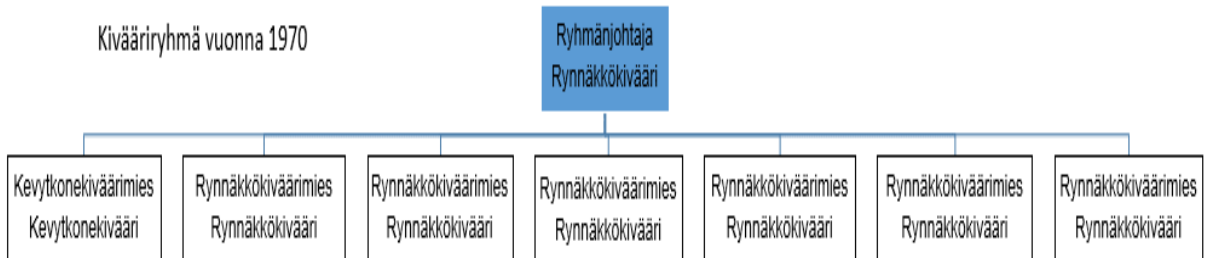
Jalkaväen taisteluohjesääntö V osa – Kivääri- ja Konekivääri joukkueen taistelu (1958), s. 10.

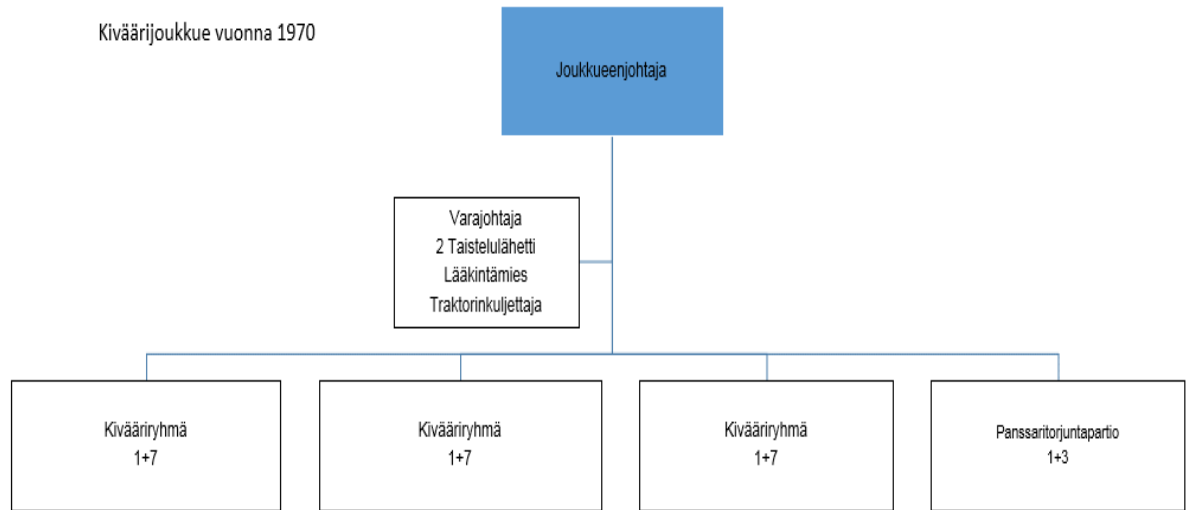
Sa-määrävahvuus 1962, n:0 97/Järjsto/10 b 2 Sal T 26838/35, Kansallisarkisto.

Sa-määrävahvuus 1962, n:0 97/Järjsto/10 b 2 Sal T 26838/35, Kansallisarkisto.

Erillisen kiväärikomppanian määrävahvuus, 16.1.1970, T 26838/40, Kansallisarkisto;
Jalkaväen taisteluohjesääntö II osa (luonnos), Helsinki, 1975, Liite 1, Harjoitusvahvuudet A 1970.

Erillisen kiväärikomppanian määrävahvuus, 16.1.1970, T 26838/40, Kansallisarkisto; *Jalkaväen taisteluohjesääntö II osa (luonnos)*, Helsinki, 1975, Liite 1, Harjoitusvahvuudet A 1970.

SÄHKÖISEN HAASTATTELUN KYSELYLOMAKE

Arvoisa haastateltava

Tämä sähköpostitse toteutettava haastattelu suoritetaan Sotahistorian pro gradu tutkielmani LEGENDASTA KORVIKEASEEKSI – KONEPISTOOLIN KÄYTTÖPERUSTEIDEN KEHITTÄMINEN JALKAVÄESSÄ TALVISODAN PÄÄTTYMISESTÄ RYNNÄKKÖKIVÄÄRIEN HANKINTAAN tukevan lähdeaineiston keräämiseksi.

Teidät on valittu haastateltavaksi, koska olette tutkittavan aiheen näkökulmasta valtakunnan johtavia asiantuntijoita. Arvioni mukaan vastauksenne ja näkemyksenne aiheesta antaa tutkimukselleni lisäarvoa syventäen muun muassa sen lähdeainestoa.

Haastattelusta saatu materiaali jää tutkijalle hyvien tutkimustapojen mukaisesti, eikä sitä julkaista muissa yhteyksissä sellaisenaan, ilman haastateltavan erillistä lupaa.

Haastattelun tarkoituksena on kerätä tutkimuksen kannalta tukevaa aineistoa tutkimuksen lähdepohjan lisäämiseksi, sekä primäärilähteistä tehtävien tulkintojen tekemisen tueksi. Haastattelulla ei ole tarkoitus kerätä yksityiskohtaisia lukumääriä tai päivämääriä, vaan yleisiä konepistoolin käyttöperusteisiin vaikuttaneita tekijöitä, tapahtumia ja taustoja.

Haastattelun tarkoitus on se, että tutkija haluaa saada selville alan johtavien asiantuntijoiden tulkinnan konepistoolin käyttöperusteiden kehitykseen liittyvästä kontekstista, eli esimerkiksi siitä millaisissa olosuhteissa puolustusvoimat konepistoolia koskevat päätökset kunakin aikana teki ja mitä tekijöitä päätösten taustalla vaikutti.

Tutkimuksessa käyttöperusteet termi on määritelty siten, että ne ovat tapa käyttää taisteluvälinettä joukoissa, samalla sisältäen taisteluvälineen jakoperusteet ja määrävahvuudet kyseisessä joukossa. Tutkimuksessa käyttöperusteet tarkoittavat konepistoolien käyttöä ja jakamista jalkaväen kivääriryhmille.

Toivon, että vältätte vastauksissanne aiemmin julkaisemienne tutkimustenne referointia. Mikäli katsotte, että teillä ei ole johonkin haastattelukysymykseen tutkimuksen kannalta mielekästä vastausta voitte ”hypätä” sen yli ja jättää vastauskentän tyhjäksi. Pyydän että käytätte vastauksessanne tätä sähköistä vastauspohjaa ja antaisitte vastauksenne asiakirjan toiselle sivulle kunkin kysymyksen alle.

Vastaukset pyydetään 13.8.2017 mennessä annettuun sähköpostiosoitteeseen [poistettu tutkijan sähköpostiosoite].

Pahoittelen, että haastattelun ajankohta sattuu kesken parhaan lomakauden.

Suuret kiitokset nuoren upseerin tutkimus- ja opinnäytetyön tukemisesta!

Yliluutnantti Mikael Hänninen
[Poistettu tutkijan yhteystiedot]

HAASTATTELUKYSYMYKSET

1. Mitkä ovat konepistoolin käyttöperusteiden kannalta merkittävimmät murroskohdat tai aikakaudet talvisodan päättymisestä rynnäkkökiväärihankintojen alkamiseen?
2. Mitkä ovat konepistoolin käyttöperusteiden kannalta merkittävimmät tapahtumat kivääriryhmässä talvisodan päättymisestä rynnäkkökiväärihankintojen alkamiseen?
3. Kuka tai mikä oli puolustusvoimien piirissä tärkein päättävä taho konepistoolien käyttöperusteiden määrittelemisessä tutkittavalla ajanjaksolla?
4. Millä tavoin puolustusvoimat pyrki muuttamaan konepistooliaseistusta kivääriryhmässä talvisodan päättymisestä rynnäkkökivääriaseistuksen hankintojen alkamiseen saakka?
5. Oliko armeijan ylimmän johdon piirissä välirauhan aikana johdonmukainen ja yksimielinen ajatus konepistoolin käyttöperusteiden kehittämisestä? Entä millä tavoin konepistoolin käyttöperusteet kehittyvät tuona ajanjaksona?
6. Oliko armeijan ylimmän johdon piirissä jatkosodan aikana johdonmukainen ja yksimielinen ajatus konepistoolin käyttöperusteiden kehittämisestä? Entä millä tavoin konepistoolin käyttöperusteet kehittyvät tuona ajanjaksona?
7. Oliko armeijan ylimmän johdon piirissä välittömästi toisen maailmansodan päättymisen jälkeen johdonmukainen ja yksimielinen ajatus konepistoolin käyttöperusteiden kehittämisestä? Entä millä tavoin konepistoolin käyttöperusteet kehittyvät tuona ajanjaksona?
8. Mitkä olivat tärkeimmät puolustusvoimien konepistoolin käyttöperusteita määrittäneet, muuttaneet ja rajoittaneet tekijät tutkittavalla aikaperiodilla?
9. Mitkä olivat tärkeimmät puolustusvoimien rynnäkkökiväärihankintojen alkamiseen johtaneet tekijät?
10. Olivatko Suomen puolustusvoimat edelläkävijä, valtavirtaa, vai jälkijunassa kulkija rynnäkkökivääriaseistukseen siirtymisessä kansainvälisesti tarkasteltuna?
11. Mitä mieltä olette suomen armeijan konepistooli-, puoliautomaattikivääri- ja rynnäkkökivääriaseistuksen kehityksestä kansainvälisesti tarkasteltuna? Oliko Suomi lähialueensa maita vasten tarkasteltuna edelläkävijä, muiden kehitystyön matkija vai omaa kehityshaaraansa kulkeva maa, vai jotakin muuta jalkaväen aseistamisen kannalta vuosina 1940–1962

TUTKIMUSTA VARTEN SUORITETUT HAASTATTELUT

Valtiotieteen maisteri, Markku Palokankaan haastattelut Sotahistorian laitoksella Helsingissä 16.5.2011, 15.–17.8.2011 ja 24.1.2012: Konepistooli Suomessa 1920–1940-luvuilla.

Haastatteluilla pyrittiin ensisijaisesti selvittämään konepistoolin asemaa ja käyttöperusteiden kehittymistä Suomessa 1920–1940-luvuilla. Haastatteluissa paneuduttiin myös konepistoolin kohtaamiin vaikeuksiin, murroskohtiin ja tärkeimpiin tapahtumiin. Haastatteluissa tuli myös esiin kansainvälisiä seikkoja, jotka heijastuivat suomalaiseen konepistoolin käyttöön. Haastatteluilla pyrittiin myös selvittämään Suomen vaikutusta kansainväliseen konepistoolitilanteeseen 1930–1940-luvuilla. Haastattelujen tärkeimmät kysymykset olivat:

- Millainen oli konepistoolin asema kansainvälisesti ensimmäisen maailmansodan päätyttyä?
- Miksi konepistoolin edullisia ominaisuuksia ei havaittu kansainvälisesti jo 1920–1930-luvuilla?
- Mikä taho otti aloitteen konepistooli hankinnoissa Suomessa ja miksi?
- Miten suojeluskuntajärjestö vaikutti konepistoolin käyttöperusteiden muotoiluun ja sen merkityksen havaitsemiseen 1920-luvulla?
- Millainen oli konepistoolin asema puolustusvoimissa 1930-luvulla, ja miksi se säilyi sellaisena niin pitkään?
- Mitkä tekijät olivat syynä konepistoolin käyttöperusteiden virheellisyyteen 1930-luvulla?
- Mitkä tekijät olivat konepistoolin käyttöperusteiden muutoksen taustalla?

Mitä vaikutuksia käyttöperusteiden muuttaminen aiheutti ja mitä sillä saavutettiin?